د پوهنې وزارت

تاریخ

دولسم ټولګی

Ketabton.com

تاریخ- دولسم ټولګی

۱۳۹۸ هـ . ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې
هر بچی يې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی
د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو
د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي
پاميريان، نورستانيان
براهوي دي، قزلباش دي
هم ايماق، هم پشه يان
دا هيواد به تل ځليږي
لکه لمر پر شنه آسمان
په سينه کې د آسيا به
لکه زړه وي جاويدان
نوم د حق مو دی رهبر
وايو الله اکبر وايو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

تاریخ

دولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: تاریخ

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د تاریخ زده کړو د څانګې علمي او مسلکي غړي

اډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د اډیټ د څانګې علمي او مسلکي غړي

ټولګی: دولسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلند کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او ښښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته يې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه يې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنګه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د ګران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراګانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږګوني بنسټیز عناصر بلل کېږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنګه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې يې نه ستړې کېدونکي هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپېڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي يې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سرليك .... مخ

لومړۍ څپرکی: د افغانستان بيا راژوندي کول ۱

د لومړۍ څپرکي موخې ۲

لومړی لوست: د احمد شاه بابا واک ته له رسېدو څخه وړاندې د افغانستان سیاسي او ټولنیز حالت ۳

دويم لوست: احمد شاه بابا او د مرکزي دولت ټينګښت ۷-۱۰

دريم لوست: د احمد شاه بابا پوځي سوقيات ۱۱-۱۶

څلورم لوست: د احمد شاه بابا ځايناستي، د تيمور شاه پاچاهي ۱۷۹۳-۱۷۷۳ .... ۱۷

د زمانشاه پاچاهي (۱۷۹۳- ۱۸۰۱م) ۱۸

د شاه محمود ابدالي پاچاهي(۱۸۰۱- ۱۸۰٤م) ۲۰

پنځم لوست: دشاه شجاع لومړنۍ پاچاهي (۱۸۰٤- ۱۸۰۹م) ۲۱

د شاه محمود دويم ځل پاچاهي(۱۸۰۹- ۱۸۱۸م) ۲۲

شپږم لوست: دسياليو او اختلافاتو منځ ته راتګ ۲٥

اووم لوست: دواک لېږد او لاسوهنې (۱۸۱۸- ۱۸۳٤م) ۲۹

اتم لوست: شاه شجاع او ملي پاڅون ۳۳

نهم لوست: د امير دوست محمد خان دويمه پاچاهي ۳۷

لسم لوست: د امير شيرعلي خان لومړنۍ سلطنت(۱۸٦۳- ۱۸٦٦م) ٤۱

د امير محمد افضل خان سلطنت (۱۸٦٦- ۱۸٦۷م) ٤۲

د امير محمد اعظم خان سلطنت(۱۸٦۷- ۱۸٦۸م) ٤۳

يوو لسم لوست: د امير شير علي خان دويمه پاچاهي (۱۸٦۸- ۱۸۷۹م) ٤٥

دوولسم لوست: د امير محمد يعقوب خان سلطنت(مارچ- اکتوبر ۱۸۷۹م) ٤۹

ديار لسم لوست: د مرکزي دولت ټينګښت(۱۸۸۰- ۱۹۰۱م) ٥۳

څوارلسم لوست: د معاهدو لاسليک ٥۹

پنځلسم لوست: د امير حبيب الله خان سلطنت(۱۹۰۱-۱۹۱۹م) ٦۱

شپاړسم لوست: د مشروطيت نهضتونه ٦٥

د لومړي څپرکي بيا کتنه ٦۹

دويم څپرکی: د خپلواکۍ له ګټلو څخه د جمهوري د نظام تر پايه پورې (۱۹۱۹- ۱۹۷۸م) ۷۱

د دويم څپرکي موخې ۷۲

اوولسم لوست: د هېواد په خپلواکۍ کې د امان الله خان ونډه (فبروري ۱۹۱۹- جنوري ۱۹۲۹م) ۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم لوست: د هېواد د خپلواکۍ درېٍ گونې مورچلونه ۷۷
نولسم لوست: اصلاحات او ریفورم (۱۹۲۱- ۱۹۲۸م) ۸۱
شلم لوست: د غازي شاه امان الله خان اروپایي سفر(۱۹۲۷م/ ۱۳۰۶هجري شمسي) ۸۵
یو ویشتم لوست: د اصلاحاتو پر وړاندې غبرگون ۸۹
دوه ویشتم لوست: د بحران پای او د قدرت ټینگښت (۱۹۲۹م/ ۱۳۰۸هجري شمسي) ۹۳
در ویشتم لوست: د اصولنامې ترتیب او تدوین ۹۷
ځلور ویشتم لوست: د محمد ظاهر شاه سلطنت ۱۰۱
پنځه ویشتم لوست: لومړنی پنځه کلن پلان (۱۹۵۶م/ ۱۳۳۵هجري شمسي) ۱۰۵
شپږ ویشتم لوست: د دیموکراسۍ لسیزه (۱۳۴۳- ۱۳۵۲هجري شمسي) ۱۰۷
اوه ویشتم لوست: په جمهوریت باندې د سلطنتي رژیم د بدلیدو لاملونه ۱۱۱
اته ویشتم لوست: د(۱۳۵۲لمریز کال) د چنگاښ د ۲۶ مې کودتاه ۱۱۳
د دویم څپرکي بیاکتنه ۱۱۵
دریم څپرکی: د افغانستان گاونډي هېوادونه ۱۱۶
د دریم څپرکی موخې ۱۱۶
نه ویشتم لوست: د پاکستان اسلامي جمهوریت ۱۱۷
دېرشم لوست: د ایران اسلامي جمهوریت ۱۲۱
یو دېرشم لوست: د چین د خلکو جمهوریت ۱۲۵
دوه دېرشم لوست: تاجکستان ۱۲۹
درې دېرشم لوست: ازبکستان ۱۳۳
ځلور دېرشم لوست: ترکمنستان ۱۳۷
د دریم څپرکي بیاکتنه ۱۴۱
ځلورم څپرکی: په شلمه پېړۍ کې د نړۍ مهمې پېښې ۱۴۲
د ځلورم څپرکي موخې ۱۴۲
پنځه دېرشم لوست: لومړۍ نړیواله جگړه او د هغې لاملونه ۱۴۳
شپږ دېرشم لوست: دویمه نړیواله جگړه ۱۴۹
اووه دېرشم لوست: پر هند او چین باندې د جاپان یرغل ۱۵۳
اته دېرشم لوست: د ملگرو ملتونو جوړېدنه ۱۵۷
نهه دېرشم لوست: په صنعتي ځواک باندې د جاپان بدلون ۱۵۹
څلوېښتم لوست: د شوروي اتحاد له منځه تلل ۱۶۳
یو څلوېښتم لوست: د آلمان فدرالي جمهوریت ۱۶۷
دوه څلوېښتم لوست: د فرانسې جمهوریت ۱۷۱
درې څلوېښتم لوست: د انگلستان شاهي دولت ۱۷۵
د ځلورم څپرکي بیاکتنه ۱۷۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د افغانستان بیا را ژوندي کول

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

۱- د احمد شاه بابا واک ته د رسېدو څخه وړاندې د اقتصادي، سياسي او ټولنيز حالت سره پېژندګلوي.

۲- د افغانستان بياروغاونې سره پېژندګلوي.

۳- د احمد شاه بابا د شخصيت او د هغه د پوځي سوقياتو په اړه معلومات لاس ته راوړل.

٤- د احمد شاه بابا د ځای ناستو او د هغوی د واکمنيو سره پېژندګلوي.

٥- د انګليسانو د پاليسۍ په اړه معلومات او د هغوی پېژندګلوي.

٦- د خپل مينځي شخړو په اړه معلومات تر لاسه کول.

۷- د مشروطيت د خوځښت سره پېژندګلوي.

۸- د تاريخي نقشو د رسم کولو مهارت.

۹- په نقشو پوهېدل او د هغو پر مخ د پام وړ ځايونه ښودل.

۱۰- د سياسي او کلتوري وضعيت تحليل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا واک ته تر رسېدو څخه وړاندې د افغانستان سیاسي، اقتصادي او ټولنیز حالت

بایزید انصاري

په دې لوست کې به سیاسي، ټولنیز، اقتصادي، خپلواکي غوښتونکي خوځښتونه او د خلکو په ویښونه کې د هغوی ونډه او همدارنګه د افغانستان د بیا رغاونې څخه مخکې معلومات درکړل شي.

د شپاړسمي پېړۍ په پیل کې د افغانستان په ننه او ګاونډیو هېوادونو کې سیاسي ناوړې پېښې رامنځ ته شوې، چې دغه ګډوډۍ د افغانستان په زیان تمامې شوې. د سلطان حسین بایقرا د مرګ ورسته په (۱۵۰۵میلادي کال) کې افغانانو خپل مرکزي دولت له لاسه ورکړ او تجزیه غوښتونکو په هر ګوټ کې پاخونونه پیل او یو له بله سره په جګړو اخته شول. په (۱۵۰۱م.) کال شیباني دولت په ماورالنهر کې جوړ شو. په (۱۵۰۲م.) کال کې په ایران کې صفوي دولت او په هند کې مغولي دولتونه منځ ته راغلل، درې واړو نوي دولتونو د افغانستان په ختیځ، لوېدیځ او شمال کې په یرغلونو پیل وکړ او افغانستان تجزیه شو. مرکزي دولت له منځه لاړ او پوځي سوقیاتو افغانستان د جګړو په ډګر بدل کړ. یرغلګرو دولتونو د ډېرو ځمکو د نیولو لپاره تل یو پر بل یرغلونه کول. د هغوي د حملو له کبله زموږ لوی او ودان ښارونه په کنډوالو بدل شول، اشغالګرو به ډول ډول ظلمونه کول، ورځ په ورځ د خلکو کرکه له هغوی څخه ډېرېدله او خلکو به پټه د خپلواکۍ لپاره د استعمار پر ضد مبارزه پیل کړه. د لومړي ځل لپاره صفویان د هرات، اندخوی، کندهار او بلوچستان ولایتونو له پاخونونو سره مخامخ شول او افغانانو ډېر مقاومت وکړ. جګړې دومره کلکې وې، چې کندهار څو ځله د صفویانو لاسونو ته لوېده او بېرته به افغاني مبارزینو نیوه. صفویانو ددې پاخونونو د غلې کولو لپاره له ډله ییزې وژنې او د شتمنیو له لوټولو څخه کار اخیسته، خو د مبارزینو پاخونونه په ټوله معنا غلي نه شول او کله چې به د خپلواکۍ د مبارزینو خوځښت په یوه ځای کې غلی شو، په بل ځای کې به یې بیا په مبارزه پیل وکړ همداوه چې د خپلواکۍ خوځښتونه یو په بل پیسې رامنځ ته شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روښانیانو خوځښت: د دې خوځښت لارښود با یزید انصاري چې په پیر روښان مشهور او د شیخ عبدالله انصاري زوی و چې د وزیرستان په (کاڼي ګرم) کې زېږېدلی دی. پیرروښان د مغلول د حکومت او د هغو خانانو د ظلم او استبداد پر ضد چې له مغولي دولت سره یې مرسته کوله، خلک یې مبارزې ته رابلل، پیرروښان یو متصوف او د طریقت خاوند و. لومړی یې د توچي په دره کې په تبلیغ پیل وکړ او وروسته یې تیرا خپل مرکز وټاکه. مغولي حاکمانو د هغه پر ضد اخوند درویزه ننګرهاری تحریک کړ او اخوند د رویزه د هغه تعلیمات، د اسلام د مبین دین پر ضد وبلل او هغه یې د (پیر تاریک) په نامه یاد کړ. په پای کې پیر روښان له مغلو سره په یوه جګړه کې ووژل شو. د هغه تر مرګ وروسته یې زوی جلا الدین رهبري پر غاړه واخیسته په (۱۶۰۰) میلادي کې یې له مغلو سره ډېرې جګړې وکړې.

په ختیځ کې له خیبر څخه تر تیرا او په سهیل کې یې کابل او غزنی ونیو. جلال الدین هم په جګړه کې ووژل شو. د جلال الدین تر مرګ وروسته د پیر روښان لمسی (حداد) د رهبرۍ مقام ته ورسېده او نوموړی د تیرا د سیمې په یوه جګړه کې ووژل شو. وروسته (عبدالقادر) د مشرۍ لپاره و ټاکل شو.

(بي بي علایي) د خپل زوی عبدالقادر سره مرسته کوله او ډېر ژر یې پېښور ونیو، خو ډېر وخت لا نه و تېر شوی، چې د قبایلو ترمنځ بې اتفاقي پیدا شوه. په (۱۶۳۶) میلادي کال کې مغلو عبدالقادر او د هغه مور ونیوله او هندوستان ته یې تبعید کړل او د روښان ملي خوځښت د مغلو او د سیمه ییزو حاکمانو د دسیسو له امله وځپل شو.

د خوشحال خان خټک تر مشرۍ لاندې خوځښت

د ۱۶ م. پېړۍ په نیمایي کې د خټکو قبیله په تدریجي توګه د واک خاوندە شوه او په سهیل کې یې د نورو قبایلو ترمنځ مهم ځای تر لاسه کړ. په (۱۵۸۰) میلادي کال کې جلا ل الدین محمد اکبر له اټک څخه تر پېښوره د سوداګریزې لارې د امنیت چارې د خټکو قبیلې ته وسپارلې او په بدل کې یې ورته له کاروانونو څخه د مالیې اخیستلو امتیاز ورکړ، همدغه امتیاز د خټکو او یوسفزو ترمنځ اختلاف رامنځ ته کړ. د شاه جهان د حکومت په وخت کې د خټکو د قوم مشري خوشحال خان ته ورکړل شوه، خوشحال خان د توري او سیاست خاوند او هم غښتلي شاعر و. خوشحال خان له مغولي پاچاهانو سره په لومړیو کې نېکې اړیکې درلودې، خو وروسته یې اړیکې د مغولو له دربار سره خرابې شوې، اورنګزیب خوشحال خان ونیو او بندي یې کړ، څلور کاله وروسته له زندان څخه خوشې شو او بیرته یې د خوځښت مشري په غاړه واخسته، په ۱۶۷۸ - ۱۶۷۰م. کال کې ۴۰ زره مغولي پوځیان له افغانانو سره د تاترې په جګړه کې ووژل شول تر دې ماتې وروسته مغولي حکمرانانو د خوشحال خان یو زوی هند ته تبعید او وروسته مړ شو او تر دې دردوونکې پېښې وروسته

خوشحال خان خټک

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان هم په (۷۸ اته اویا) کلنۍ کې مړ او د ده له وصیت سره سم د خټکو په غرونو کې د دښمن له سیوري څخه لرې خاورته وسپارل شو.

د میرویس نیکه پاخون

میرویس نیکه

په ۱٦ مه میلادي پېړۍ کې د بهرنیانو د یرغلوو په پایله کې افغانستان تجزیه شو، لوېدیزې او سهیلي برخې د ایران صفویانو، ختیځې برخې د هند مغولو او شمالي برخې د ماورالنهر شیبانیانو ونیولې، د مرکزي حکومت نشتوالي او د پردیو تسلط د ټولنې د اقتصادي ټیټوالي او نا انډولیو(نابرابري) سبب شو چې په خلکو کې یې کرکه او د خپلواکۍ سره مینه پیاوړې کړه، تر څو چې په (۱۷۰۹) میلادي کال کې یې د میرویس نیکه په مشرۍ خلکو په خپل پاخون سره د صفویانو واکمنۍ او د کندهار د والي گرگین ظلمونو ته د پای ټکی کېښود او په کندهار کې یې خپلواک دولت جوړ کړ، خو دغه دولت له ۳۰ کلونو څخه ډېر دوام ونه کړ، ترڅو په ۱۸اتلسمه میلادي پېړۍ کې یو ملي دولت د افغانستان په نامه د لوی احمدشاه بابا په مشرۍ جوړ شو.

د احمد شاه بابا واک ته تر رسېدو څخه وړاندې د افغانستان ټولنیز حالت

تر دوه نیمو پېړیو پورې د افغانستان تجزیې او وېش نه یوازې دا چې په افغانستان کې د ودې اوپرمختګ بهیر ځنډمن کړ، بلکې د مادي او معنوي تنزل او انحطاط دوره یې په هېواد کې منځ ته راوړه. او هېواد له رکود سره مخامخ شو. د افغانستان تجزیه داسې یو لوی آفت و چې په تدریجي توگه یې هویت، وحدت او ملي خپلواکي له منځه وړله، په دې موده کې افغانستان مرکزي دولت او ملي خپلواکي او هم په کرنه او سوداگرۍ کې نسبتاً ښه اقتصاد له لاسه ورکړ. د هرات مکتب چې د تیموریانو په وخت کې یې په ادب، کلتور او د علومو په پراختیا کې ښه رول درلود، له منځه تللی و. مدرسې او روزنیز مرکزونه وتړل شول، نو ځکه د استادانو او پوهانو لپاره کوم هڅوونکی مرکز نه و، له دوی څخه ډېر شمېر نورو هېوادونو او په ځانگړې توگه هند ته ولاړل.

د احمدشاه بابا قدرت ته تر رسېدو څخه وړاندې د افغانستان اقتصادي حالت

مخکې له دې څخه چې افغانستان د صفویانو، شیبانیانو او د هند د مغولو تر حملو لاندې راشي، د افغانستان اقتصادي حالت په ټول هېواد کې نسبتاً ښه و، که څه هم خلکو ساده او بدوي ژوند درلود. کرنې، مالدارۍ او صنایع درې واړه د افغانستان د اقتصاد مهمې برخې وې. د افغانستان خاوره او اقلیم د نباتاتو د کر لپاره مناسبه وه. یو شمېر بزگرانو خپله ځمکه لرله خو ډېرو له ځمکه لرونکو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکه په اجاره او بزګرۍ اخیسته. د بندونو او ویالو په برخه کې ډېره پاملرنه کېدله، دولتونو د کرنې د پراختیا په برخه کې ځانګړې پاملرنه لرله، ځکه چې د دولت د عایداتو مهمه برخه د بزګرۍ له مالیاتو څخه جوړېدله.

مالداري: د مالدارۍ په برخه کې هم ډېره پاملرنه کېده او ډېرو خلکو په مالدارۍ پورې تړاو درلود او د څارویو ډولونه د خلکو په وسیله تربیه او تکثیربدل، د څارویو محصولاتو د ملي اقتصاد مهمه برخه جوړوله.

صنایع: د صنایعو په برخه کې دولت تل صنعت کاران تشویقول، د سرو زرو، سپینو زرو، اوسپنې ، مسو او سربو غیر فني استخراج کېده او صنایعو یوه اندازه پرمختګ کړی و.

سوداګري: یو شمېر ځانګړو ولایاتو سوداګریز اهمیت درلود. مواصلاتي لارو سیمې یو له بله سره نښلولې او سوداګریز توکي د پېرودلو او پلورلو لپاره انتقالېدل. د هندوستان، چین ، ایران او ماوراالنهر سره واردات او صادرات تر سره کېدل. یو وخت کندهار او هرات د افغانستان له غوره سوداګریزو مرکزونو څخه ګڼل کېدل. د (۱٦مې)میلادي پېړۍ په لومړیو کې هر کال ۳۰ زره بار اوښان له کندهاره تېرېدل او ګمرکي عواید یې دولت ته ورکول کېدل. د کندهار سوداګریز ارزښت له ستراتېژیک اهمیت څخه لږ نه و.

یو وخت کندهار د هند د دروازې په نامه یادېده ، په خواشینۍ سره د افغانستان تر تجزیې او نیولو وروسته اقتصادي حالات کړکیچن شول. د خلکو ستونزې ورځ په ورځ ډېرېدلې.

د پوځیانو د لښکر ایستنې لګښتونه او ملاماتونکې مالیې چې د هغوی له خوا وضع شوې وې خلکو یې د ورکړې توان نه درلود. دغې وضعې تر اتلسمې میلادي پېړۍ د احمد شاه بابا د مرکزي دولت د جوړېدو تر مهاله دوام درلود.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د احمد شاه بابا واک ته رسیدو د مخه پر ټولنیز حالت او دویمه ډله دې پر سیاسي حالت یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱. د پیر روښان د خوځښت موخې کومې وې؟
۲. د پیر روښان تر وژلو وروسته د روښاني خوځښت مشرۍ چا کوله؟
۳. خوشحال خان خټک چا زنداني کړ؟
٤. د میرویس خان هوتک پاڅون په کوم کال کې بریالی شو او کومې پایلې درلودې؟

له ټولګي څخه دباندې فعالیت

زده کوونکي دې د احمدشاه بابا واک ته تر رسیدو څخه وراندې د افغانستان د اقتصادي حالت په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه بابا او د مرکزي دولت ټينګښت

احمد شاه بابا

د احمد شاه بابا واک ته د رسېدو ځرنګوالی، د هغه اداري نظام او مهمي کړنې په دې لوست کې تر بحث لاندې نیول شوي دي.

کله چې ابدالي احمدخان د یو مرکزي دولت د ټينګښت لپاره هڅه کوله افغانستان په لاندې وضعیت کې پروت و. د پردیو قواو په وسیله د افغانستان نیول او تجزیه، د مرکزي حکومت نشتوالی، د اقتصاد رکود، ناوړه ټولنیز حالت او په ګاونډیو دولتونو کې سیاسي بدلونونو په افغانستان کې د یوه مرکزي دولت د جوړولو لپاره لار هواره کړې وه، د نادر افشار تر وژلو وروسته د هغه په لوی پوځ کې ګډوډې پیدا شوه. د یادونې وړ ده چې د نادر افشار د پوځ یوه برخه له افغانانو جوړه وه. د هغوی شمېر څلور زره غلجیانو، دولس زره سدوزیانو او ازبکو ته رسېده چې د عمومي قوماندان نورمحمد خان غلجي او احمدخان په وړاندېز افغاني قطعات کندهار ته راستانه شول. وروسته نورمحمد خان د غلجیو ، ازبکو، ابدالیو او هزاره ګانو له مشرانو څخه د یوې قومي لویې جرګې د جوړولو غوښتنه وکړه، تر څو د جرګې له غړیو څخه یو کس د مشر یا پاچا په توګه وټاکي او د افغانستان د چارو د اداري لپاره یو حکومت جوړ کړي، د داسې جرګې جوړولو ته د قومونو ټولو مشرانو غاړه کېښوده.

د شیر سرخ د مزار جرګه دکندهار د نادر آباد په نظامي کلا کې جوړه شوه او نهه ورځې یې دوام وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جرګې غړي وروستی پرېکړې ته نه رسېدل، ځکه چې هر مقتدر خان سلطنت غوښت او يوازې هغه ښوک چې غلی و، ابدالي احمدخان و او دا ځکه چې احمدخان د ابدالي قبيلې څخه و او د شمېر په لحاظ له نورو څخه کم وو. په پای کې په نهمه ورځ د جرګې غړيو داسې پرېکړه وکړه، چې د جرګې غړي دې يو ښوک د حکم په توګه معرفي کړي، تر څو يو تن د مشر يا پاچا په توګه وټاکي. ياد شوی کس يو روحاني سړی و، چې په يوې قبيلې پورې يې تړاو نه درلود او ان د کندهار اوسېدونکی هم نه و. دا هماغه کابلی صابر شاه د نامتو صوفي (لايخوار) زوی و، چې د کندهار ټولو خلکو پر هغه باور او هغه ته يې ارادت درلود. دغه صوفي سياستوال له خپله ځايه پاڅېد، ابدالي احمدخان يې معرفي کړ او د غنمو ښو وږي يې د شاهي تاج پر ځای د هغه په پګړۍ کې وټومبل. لويو خانانو له ناچارۍ احمد خان ته بيعت وکړ او هغه يې د افغانستان د پاچا په توګه قبول کړ.

احمد خان د زمان خان ابدالي زوی او د دولت خان سدوزي لمسی و مور يې د عبدالغني خان الکوزي خور وه، چې د نادر افشار په وخت کې د کندهار پخواني والی و. ابدالي احمد خان په ۱۷۲۲ ميلادي کال په هرات کې وزېږېد، که څه هم د هغه د زېږېدو د ځای په برخه کې اختلاف شته او هغه داسې چې يو شمېر تاريخ پوهان د هغه د زېږېدو ځای هرات او يو شمېر يې ملتان ګڼي، ځکه له ډېرو وختونو راهيسې په ملتان کې يو کور دی، چې سدوزيان يې هغه د احمد خان د زېږېدو ځای ګڼي.

احمد خان ابدالي د ځوانی پر وخت د نادر افشار په پوځ کې داخل شو. ډېر ژر نادر افشار ته د هغه پوهه او وړتيا معلومه شوه او هغه يې د افغاني او ازبکي قطعاتو مشر وټاکه. د نادر افشار تر وژلو وروسته د ايران وضع ګډه وډه شوه. په شمال کې د جنيدي دولت مخ په زوا ل شو او په هند کې د مرهټه دولت د "سواجي" په مشرۍ منځ ته راغی، چې د اورنګزيب تر مرګ وروسته د هند بابري دولت ددې توان نه درلود، چې د افغانستان په کورنيو چارو کې مداخله وکړي، ياد شوي بدلونونه ددې سبب شول، چې احمد شاه بابا ډاډمن او خاطر جمع کړي او وې کړای شول چې له دغو حالتونو څخه د دولت په جوړولو او د افغانستان له لاسه تللو سيمو د لاس ته راوړلو په برخه کې ډېره ګټه پورته کړي. احمد شاه بابا په دې پوهېده چې د خپلو ګټو د خونديتوب لپاره د لويو ملاکينو او قبايلي رئيسانو شتون د يوه با ثباته دولت د ټينګښت لپاره ښايي هغه ته ستونزې جوړې کړي، ددې لپاره چې پر دغو ستونزو بريالي شي، هغوي يې په دولتي او پوځي چارو کې داخل او په جرګو کې يې غړيتوب ورکړ، د هغوي نظرونو ته يې ارزښت ورکړ او په سفرونو کې يې هم مصروف کړل. وروسته له هغه چې احمد شاه بابا سلطنت ته ورسېد لاندې ټکې يې د يوه ټينګ نظام د جوړولو لپاره د مهمو موخو په توګه وټاکل. لومړنۍ موخه يې د يوه مرکزي حکومت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا د وخت يوه ودانۍ

جوړولو لپاره د ملي وحدت رامنځ ته کول و. دويمه يې دا وه، د افغانستان طبيعي سرحدونه چې د آمو له سيند څخه د سند تر سينده پورې وو تامين کړي او دريمه موخه يې د ګاونډيو هېوادونو پر وړاندې د دفاع ټاکل و. ددې لپاره چې داخلي اختلافات له منځه يوسي او په دولتي چارو کې له خلکو مشوره واخلي، د لومړي ځل لپاره يې يوه دايمي جرګه جوړه کړه چې د شير سرخ د مزار د جرګې ځينې غړي يې په کې هم شامل کړل.

د يوې ښې اداري د لرلو لپاره يې لومړی اداري او پوځي تشکيلات رامنځ ته کړل او ياد شوي تشکيلات يې د ميرويس نيکه د تشکيلاتو اقتباس و چې غوښتل يې د هغه ناتمامه طرح بشپړه کړي.

احمد شاه بابا د ټولو اداري، قضايي او نظامي تشکيلاتو په سر کې د قاطع نظر واک درلود. په دې معنا چې پخپله پاچا د ټولو چارو اداره په لاس کې درلوده او په مرکز او ولايتونو کې يې هم اداري او پوځي تشکيلات جوړ کړل. که څه هم احمد شاه بابا د خپل ٢٦ کلن سلطنت په موده کې د مرکزي حکومت د ټينګښت، اداري اصلاحاتو, او همدارنګه پوځي سفرونو د هيواد په د ننه او بهر کې دومره مصروف کړی و چې ويې نه شو کړای چې د اقتصاد د پرمختيا، ښوونې او روزنې او کلتور په برخه کې ځانګړې پاملرنه وکړي، خو له دې سره سره د هغه د سلطنت په وخت کې ځينې کارونه لکه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کندهار او تاشقرغان د ښارونو جوړونه او د ده خپله مقبره په کندهار کې د مبارکې خرقې په خوا کې چې د هغه وخت د معمارۍ د سبک استازیتوب کوي، تر سره شول. احمد شاه بابا له عرفان او ثقافت سره ډېره مینه درلوده چې یو شمېر کتابونه د هغه د سلطنت پر وخت ولیکل شول چې کولای شو د کتابونو او لیکوالو نومونه یې یاد کړو: تاریخ احمد شاهي په دوه ټوکه کې ، د هغه د دربار د منشي محمود الحسیني په وسیله، "تواریخ حافظ رحمت خاني" د میر محمد فاضل په وسیله طبي کتاب "بحر الفواید" چې قاضي دل محمد افغان لیکلی او "خلاصهٔ الانساب" د پښتنو د نسب په برخه کې چې حافظ رحمت خان برېڅ لیکلی او همدارنګه لومړنی موزیم د "بیت الاشرف" په نامه په کندهار کې جوړ شو. احمد شاه بابا په کندهار، هرات او پېښور کې لویې مدرسې جوړې کړې چې تر ټولو مشهوره یې د "کندهار زړه جامع مدرسه" وه او همدا شان د احمد شاه بابا دیوان ددې استازیتوب کوي چې هغه له عرفان او تصوف سره مینه درلوده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې قدرت ته د رسېدو په څرنګوالي او دویمه ډله دې د مرکزي حکومت پر ټینګښت یو له بل سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱. احمدشاه بابا په کومه جرګه کې د مشر په توګه وټاکل شو؟
۲. احمدشاه بابا د دندو په سرته رسولو کې کوم اصل په پام کې نیوه؟
۳. د احمدشاه بابا د معمارۍ د یو څو بېلګو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د احمدشاه بابا د فرهنګي وضعیت په اړه له فرهنګي شخصیتونو او خپلو ښوونکو څخه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا پوځي سوقيات

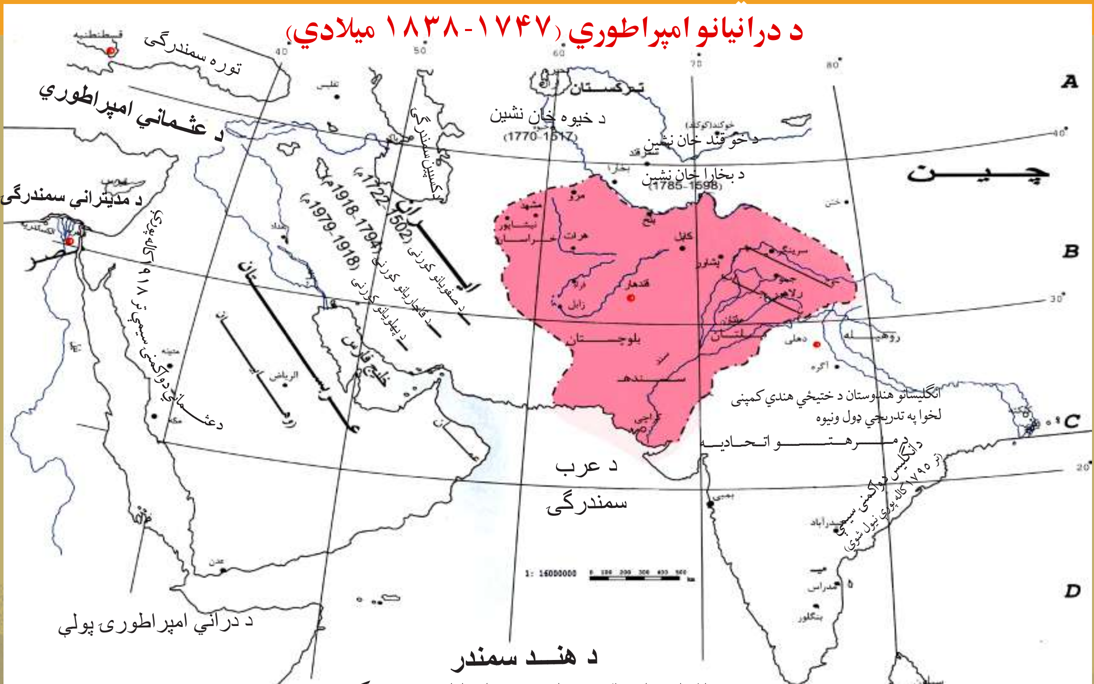

د افغانستان نقشه د احمد شاه بابا په وخت کې

په دې لوست کې به د احمد شاه بابا د واکمنۍ په وخت کې د هغه د پوځي سوقياتو او د هغو د پايلو او لاسته راوړنو په اړه معلومات وړاندې کيږي.

کله چې احمدشاه بابا واک ته ورسيد، له هغه څخه وړاندې افغانستان د پرديو قواو په وسيله تجزيه او نيول شوی و. ځکه نو احمد شاه بابا د پخوانيو له لاسه تللو سيمو د لاسته راوړلو او د طبعي سرحدونو د ټاکلو لپاره يو لړ سفرونه او پوځي سوقيات پيل کړل چې په دې لوست کې به په لنډه توګه معلومات ترلاسه کړئ.

لومړی سفر (۱۷۴۷ - ۱۷۴۸ ميلادي)

سپاه سالار خان جهان خان د غزني، کابل، جلال آباد له لارې د سند تر سواحلو پورې ورسيد. ناصر خان د کابل او پېښور والي چې لا په قدرت کې و، غوښتل يې چې د ايماقو او هزاره قواوو په مرسته له افغاني قواوو سره وجنګيږي، خو ايماق او هزاره قواوو دا کار ونه کړ. احمد شاه بابا هم د ختيځ په لور حرکت وکړ او د لارې په اوږدو کې د خلکو له هرکلي سره مخامخ شو. د پنجاب والي له احمد شاه بابا سره په جګړه کې مقاومت ونه کړای شو او لاهور ته وتښتيد. احمد شاه بابا لاهور ونيو، د هند

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاهنشاه د افغانانو د پر مختتک څخه په ویره کې ولویده او مغولي احمدشاه خپل ولیعهد, صدر اعظم قمرالدین د ډیرو قواو سره د مقابلې لپاره ولېږه او افغاني قواوې د هندي توپخانې تر اور لاندې راغلې ، چې ډېر تلفات یې افغانانو ته واړول. احمد شاه بابا اړه شو چې پنجاب «مېرمنو» او ملتان زاهد خان ته وسپاري او پخپله د هغه شورش د غلي کولو لپاره چې د هغه د وراره لقمان خان ابدالي په وسیله رامنځ ته شوی و، کندهار ته ستون شو.

دویم سفر

د ۱۷٤۹م کال په لومړیو کې احمد شاه بابا هرات ته سفر وکړ. دري کسه نادرې حاکمان احمد شاه بابا ته تسلیم نه شول او د هغوی له ډلې څخه درویش خان هزاره خپله پلوی له احمدشاه بابا څخه اعلان کړه او هرات د احمد شاه بابا په وسیله ونیول شو. احمد شاه بابا درویش خان د هرات والي وټاکه. احمد شاه بابا خپل صدراعظم شاه ولي خان ته حکم وکړ چې شمالي سیمو ته سفر وکړي، د جنیدي د حکومت تر انحطاط وروسته مرو، فاریاب، جوزجان، بلخ، خلم، بدخشان او تخارستان خپلواکه شوي وو او شاه ولی خان یادي شوې سیمې یو په بل پسې ونیولې او له مرکزي حکومت سره یې یو ځای کړې.

دریم سفر

د ۱۷۵۰ میلادي کال په پسرلي کې «عباس قلي بیات» په نیشاپور کې بغاوت وکړ او احمدشاه بابا نېشاپور ته مخه وکړه. عباس قلی بیات د احمدشاه بابا له پوځ سره په جګړه کې ماتې وخوړه او بندي شو. وروسته احمد شاه بابا هغه وبښه او د دویم ځل لپاره یې د نېشاپور حاکم وټاکه ، کله چې احمد شاه بابا هرات ته ورسېد، خبر شو چې میر علم خزیمه پر مشهد یرغل کړې ده «ړوند شاهرخ» د نادر افشار کړوسی چې احمد شاه بابا د مشهد والي ټاکلی و، د میر علم خزیمه په وسیله بې واکه شوی و. احمدشاه بابا مشهد ته ولاړ، میر علم ته یې ماتې ورکړه او د شاهرخ امنیت یې بیا تامین کړ.

څلورم سفر

په (۱۷۵۱) میلادي کال کې د پنجاب والي مېرمنو چې مخکې د مالیاتو په ورکړه ژمن شوی و، انکار وکړ او احمد شاه بابا خپل استازی هغه ته واستاوه، خو د پنجاب والي د مالیې له ورکړې څخه ډډه وکړه، احمد شاه بابا ختیځ ته سفر وکړ، د پنجاب والي مېرمنو سپاه سالار «ګورامل» د احمد شاه بابا سره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړې د مقابلې لپاره ولېږه. جګړه چې د «شاه درې» په سیمه کې پېښه شوه ، ګورامل په کې ووژل شو او لښکر يې ماتې وخوړه. مېرمنو له احمدشاه بابا څخه ښښنه وغوښته او احمد شاه بابا هغه وبښه او بيا يې مېرمنو د پنجاب والي وټاکه. مېرمنو ژمنه وکړه چې د پنجاب او ملتان ولايتونه به د افغانستان يوه برخه وي. وروسته احمد شاه بابا ياد شوی ژمنليک د خپل استازي په وسيله د مهر او تأييد لپاره د ډهلي دربار ته واستاوه او په دې ترتيب پنجاب، ملتان او سند په افغانستان پورې وتړل شول. د ۱۷۵۱ ميلادي کا ل په پای کې احمد شاه بابا يو لښکر د خواجه عبدالله په مشرۍ د «اټک او حسن ابدال» له لارې د کشمير د يو ځای کولو لپاره هغې سيمي ته واستاوه، تر څو د کشمير خواجه خپل مناسبات د هند له دولت څخه پرې او خپل يو ځايوالي له افغانستان سره اعلان کړي.

د ختيځ سفر ۱۷۵۶ - ۱۷۵۷ ميلادي

په (۱۷۵۳) ميلادي کال کې د پنجاب والي مېرمنو مړ شو. احمد شاه بابا پنجاب ته سفر وکړ، د مېرمنو نابالغه زوی محمد امين يې د والي په توګه وټاکه. د محمد امين مور (بېګم مغلاني) د زوی پر ځای ولايتي چارې پرمخ وړلې. په همدې وخت کې د ډهلي دربار د هند د صدراعظم (عماد الملک غازي الدين) د لاس اله شوی و او غازي الدين د هند پاچا احمد شاه د محمد شاه زوی لرې او پر ځای يې دويم عالمګير د ډهلي پر تخت کېناوه. بېګم مغلاني يې بندۍ کړه او د پنجاب ولايت يې ادينه بېګ ته وسپاره. عالمګير (نجيب الدوله) د سهارنپور د والي په مشرۍ لښکر د احمدشاه د مقابلې لپاره واستاوه، خو نجيب الدوله پرته له جګړې له احمد شاه بابا سره يو ځای او عالمګير اړ شو چې له ډهلي سره نږدې له احمد شاه بابا څخه هر کلی وکړي. احمدشاه بابا د اړيکو د ساتنې لپاره د عالمګير وريره شهزاده تيمور ته په نکاح کړه او وروسته هېواد ته ستون شو.

سويل ته شپږم سفر

کله چې احمد شابابا له هند څخه افغانستان ته راغی، افغاني سردارانو د ابدالي دولت د غرور او قدرت په مټ د پنجاب پر بزګرانو درني ماليې کېښودې چې په دغه کار سره پاخونونه رامنځ ته شول او ډېر ژر سيکانو ددې شورشونو مشري په غاړه واخيسته. په امرتسر کې يې په تشکيلاتو پيل وکړ چې په پای کې د افغانانو او سيکانو ترمنځ جګړه رامنځ ته شوه.

د هند سپاه سالار نجيب الله يوسف زی وتښتېد، جټانو او راجپوټانو له مرهټه وو سره اتحاد وکړ. د هند پخواني صدراعظم غازي الدين په پنجاب کې سيکان د افغانانو پر ضد تحريک کړل، ادينه بېګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیکانو په اتفاق په (جلندر) کې ډېر افغانان ووژل. د ۱۷۵۸ م. کال د اپریل په میاشت کې افغاني قواوې له ماتې سره مخامخ او عبدالصمد یې بندي کړ. شهزاده تیمور او سپاه سالار سردار جهان خان مقاومت ونه شو کړای، تر اټک پورې شاتګ یې وکړ پاڅون کوونکو پرته د (اودی) د ټول هند حکمراني یې ترلاسه کړه. احمد شاه بابا په بېړنۍ توګه د هند قضیه راتلونکي ته پرېښوده. ځکه چې پخپله د بلوچستان په نا آرامیو کې مصروف و. د شاه ولي خان په مشرۍ یې پوځ بلوچستان ته ولېږه او وروسته له جګړې د شورشیانو مشر نصیر خان بلوچ ماتې وخوړه او د سولې غوښتنه یې وکړه چې احمدشاه بابا ویاښه او بلوچستان د پخوا په څېر د افغانستان یوه برخه شوه. احمدشاه بابا د نورالدین په مشرۍ لښکر پنجاب ته ولېږه او پخپله کندهار ته راغی، تر څو سیکانو او مرهټه وو سره د حساب لپاره خپلې قواوې راټولې کړي.

اووم سفر- د پاني پت جګړه ۱۷۶۰- ۱۷۶۱ میلادي

په ختیځ کې د احمدشاه بابا دا سفر د ډېر اهمیت وړ دی، ځکه په ۱۷۵۸ میلادي کال په هند کې ډېرې مهمې پېښې رامنځ ته شوې. لومړی د پنجاب سیکانو پاڅون وکړ. ور پسې مرهټیان د هند مرکزي او شمالي برخو ته داخل شول او دریم دا چې اسلامي حکومت چې مسلمانانو جوړ کړی و، له منځه لاړ. په هغه وخت کې چې احمدشاه بابا د نصیرخان بلوچ په ټکولو مصروف و، د مرهټیانو مشر (سند یا) مرکزي هند ته ورسېد. راجپوټانو او جټانو سره یې اتحاد وکړ او سندیا د پنجاب لوري ته حرکت وکړ. ادینه بېګ هم ور سره یو ځای شو او پنجاب یې ونیو. شهزاده تیمور او سردارجهان خان پېښور ته شاتګ وکړ.

کله چې احمدشاه بابا له بلوچستان څخه ډاډمن شو، د ډېرش زره پوځیانو سره د بولان د درې له لارې سند ته ورسېد او له شهزاده تیمور او جهان خان سره یو ځای شو. د پنجاب لوري ته یې حرکت وکړ ، سندیا او غازي الدین چې څنګه د احمدشاه بابا له حرکت څخه خبر شول، له نجیب الدوله سره یې سوله وکړه او د ډهلي لوري ته روان شول. په ډهلي کې یې دویم عالمګیر وواژه او کړوسی یې پاچا کړ. په دغه وخت کې احمدشاه بابا له دریو قواو سره مخامخ شو. لومړنی د سندیا قوا، د ډهلي د لارې په اوږدو کې، دویمې قوې په (هولګر) پورې اړه درلوده د جمنا په کیڼ لوري کې ځای پر ځای وه او دریيمه قوه د (جنګورا) او غازي الدین وه.

څنګه چې جګړه پیل شوه، درې ګونه قوا وې د احمدشاهي ځواک پر وړاندې ماتې وخوړه، کله چې غازي الدین او جنګورا د سندیا له ماتې خبر شول ډهلی یې پرېښود او وتښتېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مرهټیانو مشر(بالا باجي) د مرهټه وو ټولو مشرانو ته خبر ورکړ چې نوي لښکر ترتیب کړي او راجپوتانو له مرهټه وو سره اتحاد وکړ چې شمېر یې دوو لکو ته رسېده، په داسې حا ل کې چې د احمد شاه بابا د پوځیانو شمېر ۶۰ زره وو. د پاني پت په ډګر کې ډېره لویه جګړه ونښته. افغانان فاتح او مخالفو قواو ماتې وخوړه. احمدشاه بابا ډهلي ته داخل شو. د ډهلي تخت یې شهزاده علي ګوهر، سیاسي او اداري چارې یې شجاع الدوله او پوځي چارې یې نجیب الدوله ته وسپارلې او پخپله کندهار ته راستون شو.

اتم سفر- ۱۷۶۲-۱۷۶۳ میلادي

په ۱۷۶۲ م کال کې د پنجاب سیکانو د «جیاسینګ» په مشرئ د دویم ځل لپاره په شورش لاس پورې او امرتسر یې په یوه پوځي مرکز تبدیل کړ. په کشمیر کې یې افغاني ضد تبلیغات پیل کړل او د لاهور ښار یې ونیوه. احمدشاه بابا د پنجاب لوري ته حرکت وکړ، د سیکانو اویا زره لښکر یې تارومار کړل او سردار نجیب الدوله ته یې لارښوونه وکړه چې د «سر هند» او کشمیر امنیت ټینګ کړي.

نهم سفر – ۱۷۶۳ میلادي کال

د سیکانو ترماتې وروسته احمدشاه بابا کندهار ته راستون شو. د هغې ناروغتیا له امله چې ور پېښه شوې وه، د نوموړي کال تر پایه یې د هېواد د ننه او بهر ته سفر ونه کړ، په دې موده کې سیکانو له جټانو او مرهټه وو سره اتحاد وکړ. په پنجاب او سر هند یې د ۴۰ زره پوځیانو په وسیله یې حملې پیل کړې او د ډهلي د نیولو نیت یې درلود. احمدشاه بابا په ۱۷۶۳ م. کا ل کې پنجاب ته لښکر ولېږه او شورشیانو ته یې ماتې ورکړه او په غرونو کې یې خپاره کړل.

د ۱۷۶۳ م. کال په پای کې احمدشاه بابا خپل صدراعظم شاه ولي خان بلخ ته ولېږه تر څو د جنیدي سلسلې له اخرني پاچا عبدالعزیز خان سره خبرې وکړي. په مذاکراتو کې داسې یو تړون لاسلیک شو چې د آمو سیند د پخوا په څېر د افغانستان او بخارا په منځ کې سرحدي کرښه وټاکل شوه. وروسته شاه ولي خان بدخشان ته ستون شو. خرقه مبارکه یا د حضرت پیغمبر(ﷺ) کالي یې د فیض آباد له ښار څخه له ځانه سره کندهار ته راوړه.

لسم سفر- ۱۷۶۹ میلادي کال

د ۱۷۶۹ م. کال په نیمایي کې د نصرالله میرزا او نادر میرزا د نابینا شاهرخ د زامنو ترمنځ د قدرت د لاس ته راوړلو پر سر اختلاف پیدا شو او په خراسان کې حالت د خرابۍ لور ته روان شو. احمدشاه بابا

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشهد ته سفر وکړ. نصر الله میرزا د ایران له پاچا کریم خان زند سره اړیکې ټینګې کړې وې. د (تون او طبس) حاکم علیمراد شورش او سرکشي وکړه. احمدشاه بابا مشهد محاصره کړ او سپاه سالار جهان خان او د بلوچستان والي نصیر خان یې د علیمراد د ټکولو لپاره مؤظف کړل او علیمراد په جګړه کې ووژل شو. نصرالله میرزا تسلیم شو او شاهرخ خپله لور د احمدشاه بابا زوی ته په نکاح کړه.

احمدشاه بابا د نادر افشار په درناوي خراسان شاهرخ ته وسپاره او پخپله کندهار ته راغی او دا د احمدشاه بابا آخرنی سفر و.

احمدشاه بابا تر ۲٦ کاله پاچاهۍ وروسته د سرطان په ناروغۍ اخته شو او په پنځوس کلنۍ کې یې له دې فاني نړۍ سترګې پټې کړې. له وصیت سره سم په ۱۷۷۳ میلادي کال کې د خرقې مبارکې ترخنګ خاورو ته وسپارل شو. احمد شاه بابا د افغانستان خاوره یو موټې او متحده کړه او خلکو د نېکو اخلاقو، تقوی، مهربانۍ او د هغه د نېکو خدمتونو له امله ورته د (بابا) لقب ورکړ.

احمدشاه بابا په خپل سیاسي او پوځي ژوند کې له لسو څلو ډېر هند، خراسان او د افغانستان شمال ته سفرونه وکړل ،کله چې په ۱۷۷۳ میلادي کا ل کې یې له نړۍ سترګې پټې کړې نو لویه امپراتوري یې په میراث پرېښوده چې په ختیځ کې تر سرهند، لوېدیځ کې تر سبزار او مشهد په شمال کې د آمو تر سینده او په سویل کې یې د عربو تر سمندرګي پورې پراخوالی درلود.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د پوځي موخو او دویمه ډله دې د احمدشاه بابا د پوځي سوقیاتو د پایلو په اړه یو له بل سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱. د احمدشاه بابا لومړنی سفر په کوم کال پیل او کومې پایلې یې درلودې؟

۲ . احمدشاه بابا د هیواد لوېدیځ ته څو ځله سفر کړی، لاس ته راوړنې یې وواياست؟

۳. د احمدشاه بابا هند ته پوځي سفر تر ټولو مشهور سفر څه نومېده او هم ووایاست چې کومې پایلې یې درلودې؟

له ټولګي څخه دباندې فعالیت

زده کوونکي دې له مشرانو او فرهنګیانو څخه د احمدشاه بابا د ژوند د پای په وختونو کې د افغانستان د جغرافیوي قلمرو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا ځایناستي
د تیمورشاه پاچاهي (۱۷۷۳ - ۱۷۹۳ میلادي)

د احمد شاه بابا څخه وروسته د هغه ځای ناستو او ورثې وکولای شول هغه لویه امپراتوري چې له هغه څخه په میراث پاتې وه وساتې په دې لوست کې به یې په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

تیمورشاه د احمد شاه بابا زوی په ۱۷۴۲ میلادي کال په مشهد کې زیږیدلی دی. هغه د زده کړو خاوند او د دري ژبې شاعر و. د احمدشاه بابا د مړینې پر وخت کې یې د هرات د والي په توګه دنده درلوده. احمدشاه بابا هغه په خپل ژوند کې ولیعهد یا ځایناستی ټاکلی و . د احمدشاه بابا تر مړینې وروسته شهزاده سلېمان د خپل خسر صدراعظم شاه ولي خان په مرسته د پاچاهي اعلان وکړ. کله چې شهزاده تیمور له هراته کندهار ته راغی، شهزاده سلیمان یې بندي او شاه ولیخان یې وواژه. په دې توګه تیمورشاه پاچاهي ته ورسېد. تیمورشاه د خپلې پاچاهۍ په لومړي کال پایتخت له کندهاره کابل ته انتقال کړ .

تیمور شاه خو داخلي او بهرني پاڅونونه په بریالیتوب سره له منځه یووړل. تیمورشاه د خپلې پاچاهۍ په ۲۰ کلنه موده کې وکړای شول چې هغه سیمې چې له پلاره یې ورته په میراث پاتې وې وساتي. د هغه تر مرګ وروسته د هغه د زامنو بې اتفاقي، د ایران لاسوهنې او د روسانو او انګلیسانو سیالۍ د افغاني لویې امپراطورۍ د سقوط سبب شوې، تیمورشاه په ۱۷۹۳م. کال کې مړ او د کابل په چهارباغ کې خاورو ته وسپارل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زمان شاه پاچاهي (۱۷۹۳ - ۱۸۰۱ میلادي)

د تیمورشاه د زامنو ترمنځ د بې اتفاقۍ یو علت دا ګڼل کېږي چې تیمورشاه ولیعهد نه و ټاکلی.

زمان شاه

شاه زمان چې د نورو ورونو په پرتله پلار ته نږدې و، لایقه او با کفایته ځیناستي يې ځان ګاڼه. شاه زمان له ټولو شهزاده ګانو او مشرانو څخه غوښتنه وکړه چې د نوي پاچا د ټاکلو په جرګه کې ګډون وکړي. جرګې شهزاده زمان د پاچا په توګه وټاکه. نوموړي د دې لپاره چې پر حالاتو واکمن شي، د لنډې مودې لپاره يې د جرګې غړي په بالاحصار کې نظر بند کړل او یوازې محمود او همایون چې په جرګه کې يې ګډون نه درلود، د هغه پاچاهي يې ونه منله. په دوو بېلابېلو جګړو کې محمود او همایون ماتې وخوړه. محمود ایران ته وتښتېد او همایون بندي او ړوند کړای شو.

وروسته يې سردار پاینده محمد خان له وزارته څخه لرې کړ، په دې سره هغه له نورو سردارانو سره یو ځای شو او په دې هڅه کې شو چې شاه زمان له پاچاهۍ څخه لرې کړي. کله چې شاه زمان د پاینده محمد خان له طرحې خبر شو، هغه يې ونیو او ويې واژه او وزیر فتح خان د خپل پلار د مرګ په سبب له شاه محمود سره نږدې شو.

شاه زمان هیله درلوده چې د افغانستان حالت ښه، سوله او آرامي راشي. خو شاه د هېواد په دننه کې د خپلو ورونو او قومي سردارانو له مخالفت او په بهر کې د انګلیس د تحرکاتو او د ایران د لاسوهنو سره مخامخ شو.

په همدې وخت کې ناپیلیون بناپارت خپل استازی شاه زمان ته، د ایران له لارې راولېږه. د ناپیلیون طرحه دا وه چې او یا زره فرانسوي او روسي قواوې د افغانستان له لارې پر هندوستان یرغل وکړي، تر څو په هند کې د انګلیسانو د پرمختګ مخه ونیسي، په داسې حال کې چې شاه زمان یو لک او پنځوس زره پوځیان درلودل او غوښتل يې چې هند له انګلیسانو ونیسي. هغه د ناپیلیون طرحې ته اعتنا ونه کړه او د هند خلکو د انګلیس څخه د خلاصون لپاره له شاه زمان څخه همدا هیله درلوده.

محمود د ایران د قاجاري قواوو او تښتېدلو سردارانو په مرسته پرته له جګړې خراسان او هرات ونیول، پر سیستان او فراه يې یرغل وکړ او تر کندهاره ورسېدل، خو د شاه زمان قواوو د کندهار پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لور حرکت وکړ. د لارې په اوږدو کې جنرال احمد شاه نورزي له خپلو لس زرو پوځيانو سره له محمود سره يو ځای شو او محمود غزني ته راورسېد. شاه زمان د دې وضع په ليدو سره له کابل څخه د پېښور په لور شاتګ وکړ چې وروسته د ملا عاشق شينواري لخوا ونيول شو او د خپل ورور محمود په وسيله ړوند شو. زمان شاه د ړوندتوب څخه مخکې د کوه نور الماس د ملا عاشق شينواري په کلاه کې پټ کړ. نو په دې توګه محمود د افغانستان اداره تر لاسه کړه. د انګليس د استعماري سياست، د ايران د لاس وهنې، د محمود او د يو شمېر سياسي شخصيتونو بی کفايتی په پايله کې افغانستان يو وار بيا په سياسي او اقتصادي انحطاط کې ډوب شو.

د شاه محمود ابدالي پاچاهي (۱۸۰۱ - ۱۸۰۴ ميلادي)

د شاه زمان له خلع کېدو وروسته شهزاده محمود د وزير فتح خان په مرسته واک ته ورسېد او د هغو خدمتونو له امله چې کړي يې وو، د «شاه دوست» لقب يې ورکړ، خو د محمود د بې کفايتی له امله د هېواد په اداره کې سياسي بحران رامنځ ته شو. همدارنګه د انګليسانو استعماري فعاليتونو ټول افغانستان ونيو، د ايران قاجاري دولت د انګليسانو د لاس اله شوه، د خراسان د ولايت د تجزيې په لټه کې شو او د پنجاب ولايت چې پخوا د افغانستان د قلمرو يوه برخه وه، سيکانو په کې د خپلواکی اعلان وکړ. کله چې شاه شجاع د شاه زمان له ړندېدو او بندي کېدو او د شاه محمود له پاچاکېدو څخه خبر شو، نو ځرنګه چې شاه زمان يې سکه ورور و، نو د شاه زمان غچ اخيستل يې با نه کړل او د افغانستان د تخت و تاج د نيولو اقدام يې وکړ. که څه هم په لومړيو وختونو کې انګرېزانو شاه محمود د شاه زمان په مقابل حمايه کاوه، مګر وروسته د خپلو استعماري غرضونو د پرمخ وړلو او د شاه زمان په وسيله پر هندوستان د ناپيليون د يرغل د خنثي کولو لپاره يې تر هغه شاه شجاع ښه ځېره پيداکړه او هغه يې د شاه محمود پر ضد لمساوه.

شاه محمود

شاه محمود د بالاحصار په ارګ کې په عيش و عشرت اخته و او دولتي چارې د داسې خلکو په لاس کې وې چې د قدرت د لاس ته راوړنې پر سر يو له بله سره په سيالی اخته وو، لکه فتح خان»شاه دوست» شيرمحمد خان (مختار الدوله) او صدراعظم محمد اکرم خان، کله چې وزير فتح خان د مالياتو د لاس راوړنې لپاره پېښور ، کوهاټ او بنو ته سفر وکړ. د مالياتو تر لاسه کولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته يې شهزاده کامران ته چې په کندهار کې و ولاړ او له کندهاره کابل ته راوګرځېد او د محمد اکرم خان پر ځای د صدراعظم په توګه ټاکل شوی و. په همدې وخت کې يو شمېر لوړ دولتي خلک له کابل څخه وتښتېدل او له شاه شجاع سره يو ځای شول. د کابل خلک چې د شاه محمود د اداري له لاسه په تنګ شوي وو د هغه پر ضد يې پاڅون وکړ او هغه يې په بالاحصار کې محاصره کړ. د شاه محمود قواوو مقاومت ته دوام ورکړ تر څو چې د کوهدامن او کوهستان خلک د کابل د خلکو مرستې ته را ورسېدل. شاه محمود يې د کابل په بالاحصار کې محاصره او وزير فتح خان ته يې په قلعه قاضي کې ماتې ورکړه او په دې توګه د محمود لومړی واکمني پای ته ورسېده.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وويشل شي. لومړنۍ ډله دې له کندهاره کابل ته د پايتخت د انتقال پر لاملو او دويمه ډله دې د زمان شاه د وخت د نړيوالو مهمو پېښو په اړه يو له بل سره خبرې وکړي او پايله دې يې په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې

۱. د تيمورشاه د شخصيت په اړه معلومات وړاندې کړئ.
۲. تيمورشاه په کوم کال کې پلازمينه له کندهاره کابل ته راوړه؟
۳. قدرت ته د زمان شاه د رسيدو په اړه معلومات ورکړئ.
٤. د زمان شاه د سلطنت مهمې ستونزې ليست کړئ.
۵. شاه محمود څرنګه واک ته ورسيد؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت

زده کوونکي د منابعو او ماخذو په لرلو سره د زمان شاه د حکومت او د ده په وړاندې د انګليسانو د پاليسۍ په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شاه شجاع لومړنۍ پاچاهي ۱۸۰۴-۱۸۰۹ ميلادي

هغه تمه او توقع چې د افغانستان خلکو له شاه شجاع څخه درلوده د هغه له جلوس څخه وروسته تر سره شوه. په لاندې متن کې معلومات درکول کيږي.

د شاه زمان ړندېدو د شاه محمود د اداري کمزورتيا او له هغه څخه د خلکو کرکه د شاه شجاع د پاچاهۍ لپاره زمينه مساعده کړې وه. په ١٨٠٤ ميلادي کې شاه شجاع د کابل د خلکو په غوښتنه د زرمت او لوګر له لارې کابل ته ننوت او په بابر بڼ کې دېره شوه او خپله دوستي يې له انګرېزانو سره ښکاره کړه. وزير فتح خان د مالياتو د راغونډولو لپاره باميانو ته تللی و. کله چې کابل ته راورسېد، غوښتل يې چې شاه محمود له محاصرې خلاص او د شاه شجاع حکومت پای ته ورسوي، نو د قلعه قاضي په سيمه کې د وزير فتح خان او شاه شجاع د قواو ترمنځ جګړه ونښته، چې په پايله کې وزير فتح خان ماتې وخوړه او شهزاده کامران د کندهار والي ته وتښتېد. وروسته شاه شجاع خپل ځواکونه بالاحصار ته د ننه کړل او سلطنت يې اعلان کړ. د شاه شجاع کسانو تر جلوس وروسته ملا عاشق الله شينواری کابل ته راوست لومړی يې ترې د کوه نور الماس واخيست او بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې وواژه. شاه شجاع د خپل حکومت د ټينګښت په برخه کې له وزير فتح خان او د هغه له ورونو ځخه وېره درلوده او هڅه يې وکړه چې له وزير فتح خان سره خپلې اړيکې ښې کړي، دښمني او تاوتريخوالى پرېږدي. هغه و چې وزير فتح خان يې په ډېر درناوي کابل ته راوغوښت، شاه شجاع د دوست محمد خان لور د وزير فتح خان ورېره ځان ته په نکاح کړه، خو له دې سره يې پر يو بل باور نه درلود. ځکه چې د دښمنۍ اصلي ريښه يې د شاه زمان په وسيله د سردار پاينده محمد خان اعدامول وو چې د وزير فتح خان د پلار قاتل ګڼل کېده نو وزير فتح خان هڅه کوله چې شاه محمود د دويم ځل لپاره پاچاهۍ ته ورسوي. په همدې وخت کې شاه محمود د کابل د بالا حصار له زندانه وتښتېد. هغه جګړه چې د شاه شجاع او د شاه محمود د قواوو ترمنځ ونښته، په پايله کې يې شاه شجاع ماتې وخوړه او شاه محمود د دويم ځل لپاره پاچاهۍ ته ورسېد.

د شاه محمود دويم ځل پاچاهي ۱۸۰۹- ۱۸۱۸ ميلادي

شاه محمود د وزير فتح خان په مرسته دويم ځل پاچاهۍ ته ورسېد او يو شمېر لوړ رتبه مامورين لکه محمد اکرم خان امين الدوله، شيرمحمد خان ، مختار الدوله او مير علم اعدام شول، ځکه چې دوی د شاه محمود د لومړي حکومت پر وخت شاه شجاع ته تښتېدلي وو، د شاه شجاع د پاچاهی پر وخت يې له هغه سره مرسته کړې وه.

وزير فتح خان له خپلو ورونو سره پر دولتي چارو مسلط شول او د ډېر واک د لاس ته راوړنې لپاره يې خپل ورونه پر مهمو دولتي دندو وګومارل چې د وزير فتح خان ورځ په ورځ ډېرېدونکي واک شهزاده کامران اندېښمن او کينه کښ کړ. شاه په داسي يو حالت کې د مزو په تېرولو لګيا، له دولتي چارو نا خبره و او د اقتدار ساحه يې يوازې کابل او کندهار وه ، پېښور د شاه شجاع د نفوذ تر ساحې لاندې و او کشمير عطا محمد خان اداره کاوه چې د مرکزي دولت اطاعت يې نه کاوه. په هرات

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د شاه محمود سکه وروړ فیروز الدین حکمراني کوله او شاه محمود د خپلې دویمې پاچاهۍ

وزیر فتح خان

له پیله ډېر وخت په پایتخت کې اوسېده. هغه وخت چې افغاني قواوې په ختیځ کې په جګړه اخته وې، ایرانیانو غورات ونیول، فیروز الدین له مرکزه مرسته وغوښته، تر څو د ایرانیانو د پرمختګ مخه ونیسي چې په پایله کې وزیر فتح خان له دېرش زره پوځیانو سره د هغه د ملاتړ په موخه له کابل څخه حرکت وکړ. وزیر فتح خان لومړی شهزاده فیروز الدین له خپلې کورنۍ سره کندهار ته ولېږه چې د کورنۍ ټوله شتمنی اوګاڼه یې د دوست محمد خان د سړیو په وسیله لوټ شوله وروسته وزیر فتح خان له ایرانیانو سره جګړه پیل کړه چې په پایله کې ایراني قواوو ماتې وخوړه او شاتګ یې وکړ. شاه محمود چې د شهزاده فیروزالدین د کورنۍ له سپکاوی خبر شو، شهزاده کامران یې د دوست محمد خان د ټکولو لپاره هرات ته ولېږه. دوست محمد خان وتښتېد او کامران وزیر فتح خان ونیو او ړوند یې کړ. د وزیر فتح خان ورونه چې د هغه له ړندېدو څخه خبر شول، په ټول افغانستان کې له کشمیره تر هراته یې په الهګوله لاس پورې کړ.

دوست محمد خان له کشمیر څخه راغی او کابل یې ونیو. وزیر فتح خان چې له شاه محمود سره بندي و، شاه محمود هڅه وکړه، چې وزیر فتح خان راضي کړي چې ورونه یې له جګړې څخه لاس واخلي، خو د فتح خان ورونو جګړه غوره وګڼله. څرنګه چې د شاه محمود غوښتنه تر سره نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوه، نو وزیر فتح خان یې وواژه، په هرات کې یې جلا حکومت جوړ کړ، خو دې حکومت تر ۱۸۴۲ میلادي پورې دوام وکړ او بیا افغانستان د سدوزیو، بارکزیو ورونو او د انګلیس د استعماري سیاست د سیالۍ ډګر وګرځېد.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو جلا ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د شاه شجاع قدرت ته د رسیدو په څرنګوالي او دویمه ډله دې دشاه محمود د وخت د مهمو پېښو په اړه په خپل منځ کې بحث وکړي او پایلې دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د شاه محمود د سلطنت په اعاده کولو کې د وزیر فتح خان ونډه بیان کړئ.

۲- شاه محمود دویم ځل لپاره څرنګه واک ته ورسید؟

۳- شاه شجاع د خپل سلطنت په لومړي ځل کې کومې کړنې وکړې؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د زمانشاه دلرې کیدو وروسته د انګریزانو د نفوذ په اړوند له مشرانو او فرهنګي څېرو څخه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیالیو او اختلافاتو منځ ته راتګ

ولې د سدوزیو او بارکزیو کورنیو تر منځ سیالۍ او اختلافات را پیدا شوې. لاملونه یې څه وو او څه پایلې یې درلودې؟ په دې لوست کې به په دې اړه معلومات وړاندې شي.

محمدزي د کندهار د بارکزیو ریښې پورې تړاو لري. محمد بن عمر د دارو او بارک له قوم څخه وو. ځکه نو بارکزي او محمدزي په یو قوم پورې اړه لري. حاجي جمال بن حاجي یوسف بن یارو بن محمد د شېر سرخ د مزار د جرګې غړی او د احمد شاه بابا د دربار سلاکار و.

سردار پاینده محمدخان د زمان شاه د سلطنت پر وخت د زمان شاه پر ضد د یوې سیاسي توطیې له امله ووژل شو او وزیر فتح خان د پلار د غچ اخیستلو او د زمان شاه د سلطنت په پرځولو کې فعاله ونډه درلوده. شاه محمود د هغه په مرسته سلطنت ته ورسېد. هغه لومړی ړوند او بیا یې وواژه. کله چې شاه محمود او شهزاده کامران هرات ته ولاړل، نو د لنډې مودې لپاره یې هلته پاچاهي وکړه.

وزیر فتح خان د شلو په شاوخوا کې ورونه درلودل، چې هر یو یې په ځانګړې توګه سردارمحمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

عظیم خان او سردار دوست محمد خان د واک د تر لاسه کولو هڅه کول د مرکزي دولت تر سقوط وروسته د وزیر فتح خان د ورونو تر منځ بي اتفاقي او ځان غوښتنې د دې سبب شوې چې تر منځ یې جګړې رامنځ ته شي. هغوی ونه شو کړای چې د افغانستان ملي وحدت او مرکزي دولت وژغوري. د هغوی پر له پسې جګړو تر شلو کلونو پورې افغانستان د ګډوډیو او بې نظمیو لور ته یووړ او د افغانستان خلکو ته یې بېوزلي او بدبختي په ارمغان راوړه، چې همدې کار د هېواد مرکزي دولت له منځه یووړ او اقتصاد او کلتور یې کمزوری کړ.

سردار دوست محمد خان چې ځنګه کابل ونیو، خپل ورور امیر محمد خان یې د غزني والي وټاکه. خو کابل ته د کشمیر د والي محمد عظیم خان په راتګ سره د هغوی تر منځ اختلاف ډېر شو. هر یوه غوښتل چې د سدوزیو له شهزادګانو څخه یو سلطنت ته ورسوي او پخپله د وزیر په توګه کار وکړي. چې په دې توګه سردار محمد عظیم خان (ایوب شاه) او سردار دوست محمد خان (سلطان علي شاه) سلطنت ته ورسول او دوی د پاچاهانو په نامه وو. واک او صلاحیت له دواړو ورونو سره و چې هم مهاله په کابل کې دوو پاچاهانو او دوو وزیرانو واکمني کوله.

په **۱۸۱۹** میلادي کال کې سردار محمد عظیم خان سلطان علي شاه له سلطنته لرې او دوست محمد خان یې له وزارته معزول کړ.

کابل یې سردار محمد عظیم خان، غزني یې سردار دوست محمد خان، پېښور یې سردار یار محمد خان، کشمیر یې سردار نواب عبدالجبار خان او دیره جات یې (دېره اسماعیل خان او دېره غازي خان) نواب محمد زمان خان ته ورکړل. شمالي او مرکزي ولایتونه، بدخشان، تخار، بلخ، میمنه او جوزجان د ځایي حاکمانو له خوا اداره کېدل او ملوك الطوایفي په کې واکمنه وه. د هرات ولایت د شاه محمود په وسیله اداره کېده. په دې توګه افغانستان د موروثي ملکیت په توګه د وزیر فتح خان د ورونو تر منځ وېشل شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرنګه چې د افغانستان بهرنيو دښمنانو او د پنجاب سيکانو؛ د افغانستان له بريو او سفرونو ځخه ترخه خاطره درلوده، د افغانستان له ناوړه حالت او د وزير فتح خان د ورونو د خپلمنځي بې اتفاقيو ځخه يې ګټه واخيسته. رنجيت سېنګ د هغه قرارداد له امله چې له انګليسانو سره يې لاسليک کړی و، نه شو کولای چې د ستلج له سيند ځخه راتېر شي او نورو سيمو ته لاسرسی پيدا کړي، نو ځکه د افغانستان ختيځو سيمو ته متوجه شول. لکه چې په ځان کې يې دا توان ليده، لومړی يې ملتان، کشمير او بيا يې پېښور تر اټکه ونيول. سردار محمد عظيم خان او امير دوست محمد خان د افغانستان د لاسه تللو سيمو د نيولو لپاره سند ته ولاړل، خو امير دوست محمد خان ناځاپه کابل ته راستون شو او د قومي مشرانو سره تر موافقې وروسته يې له سردار محمد عظيم خان سره مخالفت ښکاره کړ او په داسې حال کې چې مخالفت دوام درلود، له کابل ځخه غزني ته روان شو؛ سره له دې هم د دوی مخالفتونو دوام درلود.

سردار محمد عظيم خان پرته له جګړې کابل ته راغی، په دې وخت کې رنجيت سېنګ ځينې نورې سيمې هم ونيولې او سردار محمد عظيم خان د دويم ځل لپاره د رنجيت سېنګ د مقابلې لپاره خپل قوتونه ولېږل او پرته له کومې لاسته راوړنې چې غوښتل يې کابل ته راشي، د لارې په اوږدو کې ناروغ او مړ شو، چې د عاشقانو او عارفانو په زيارت کې خاورو ته وسپارل شو. وروسته له دې سردار دوست محمد خان د محمد عظيم خان د زوی سردار حبيب الله خان له مخالفت سره مخامخ شو.

امير دوست محمد خان د يوه حکومت د جوړولو سريزه جوړه کړه، په داسې حا ل کې چې د سيکانو پرمختګ دوام درلود. له دې سره جوخت شاه شجاع د انګليسانو په لمسون د کندهار د نيولو تياری ونيو. امير دوست محمد خان لومړی جلال آباد ته سفر وکړ او هغه يې ونيو او وروسته يې خپلې قواوې کندهار ته ولېږلې. د امير دوست محمد خان او د انګليسي جنرالانو او شاشجاع د قواو تر منځ تر سختې جګړې وروسته د دښمن قواو ماتې وخوړه او کندهار فتح شو. شاه شجاع

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ملګري يې وتښتېدل. شاه شجاع د ختيځو په غرونو کې پټ شو.

امير دوست محمد خان چې کله په کندهار کې و، د رنجيت سينګ د ځکولو لپاره يې اقدام وکړ، خو د کندهار سردارانو يې مرسته ونه کړه، هغه ناهيلی کابل ته ستون شو. کله چې د خيبر درې له نيولو څخه خبر شو، خپل زوی سردار محمد اکبر خان يې له لږو قواو سره هلته واستاوه وزير محمد اکبرخان يوازې دفاع کوله او نه يې غوښتل چې تعرض وکړي، ځکه چې له کابله يې مرستندويه قواو ته انتظار کاوه. نوي راغلي ځواک له رنجيت سنګ څخه وغوښتل، چې پېښور خالي کړي، خوهغه ورته ارزښت ور نه کړ.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وويشل شي. لومړنۍ ډله دې د سدوزيو او بارکزيو د خپل منځي اختلافاتو د عواملو په اړه او دويمه ډله دې د انګليسانو د لمسون او د اختلافاتو په زياتوالي کې خپل معلومات د خپلو ټولګيوالو په وړاندې ووايي.

پوښتنې

١. وزير فتح خان کومې کورنۍ پورې اړه درلوده؟
٢. د سدوزيو او بارکزيو د سياليو لاملونه څه وو؟
٣. د سيمې ځواکونو په ځانګړې توګه انګليسانو د وزير فتح خان د ورونو د بې اتفاقيو په ډېرولو کې کوم نقش ولوباوه؟

له ټولګي څخه دباندې فعاليت

زده کوونکي دې د منابعو او ماخذو په لرلو سره د سردار دوست محمد خان او سردار عظيم خان دسياليو د اصلی لاملونو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګی کی دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د واک لېږد او لاسوهنې (۱۸۱۸-۱۸۳۴میلادي)

امیر دوست محمد خان

د واک لېږد څرنګه له سدوزایانو څخه بارکزایانو ته سرته ورسید؟ انګلیسانو څه غبرګون وښود او د افغانستان د خلکو لپاره یې کومې پایلې درلودې؟ په دې لوست کې به د دې پوښتنو ځوابونه تر لاسه کړئ.

د سدوزیو سلطنت د احمدشاه بابا په مشرۍ په کال (۱۷۴۷م.) کې پیل او د ایوب شاه سدوزي په سلطنت سره پای ته رسېږي. یوشمېرکورنې او بهرنې لاملونه د سدوزیانو د سقوط سبب شول چې په لاندې توګه د یادونې وړ دي:

د افغانستان په کورنیو چارو کې د انګلیسانو او ایرانیانو مستقیمې مداخلې او توطیې، د تیمور شاه د زامنو او لمسیانو زیاتوالی او پر خپلو رقیبانو باندې د بریالیتوب لپاره خپل ځانونه د انګلیسانو او ایرانیانو په لمنو کې اچول او همدارنګه د بارکزیو سردارانو لکه د سردار پاینده محمد خان او وزیر فتح خان وژنه د سدوزیو د سقوط له لاملونو څخه ګڼل کېږي.

مخکې له دې چې سردار دوست محمد خان واک ته ورسېږي، هغه له سیکانو څخه د افغانستان له لاسه تللیو سیمو په برخه کې د خلکو د فشار لاندې و او پرته له دې چې له دیني عالمانو او قومي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرانو څخه د جهاد فتوی واخلي، بله لاره یې نه درلوده. ځکه نو دیني عالمانو هغه ته مشوره ورکړه چې خپل ځان امیر المومنین اعلان کړي، تر څو د شرعي جهاد د اعلان صلاحیت تر لاسه کړي. په ۱۸۳۵م. کې امیر دوست محمد خان د خپلو یو شمېر باوري کسانو سره د عیدګاه جومات ته لاړ(په هغه وخت کې عیدګاه د بګرامیو سره نږدې و). په دې وخت کې میر حاجي د میر واعظ زوی چې د کابل مشهور عالم او مبارز و، د هغه په وسیله چې د عالمانو مشر و، د ساده مراسمو په ترڅ کې امیر المومنین وټاکل شو او د هغه په نامه لومړنی خطبه وویل شوه.

امیر دوست محمد خان د جهاد امر اعلان کړ او خلکو یې پلوي وکړه. د ده پوځ پنځوس زره کسییز پلی ځواک او لس زره یې داوطلب سپاره وو، په ۱۸۳۵م. کې د پېښور حوزې ته داخل شو او د خیبر درې په (شېخانو) کې ځای پر ځای شو. ورور یې سردار سلطان محمد خان د لس زره باجوړي مبارزو ځوانانو مشري پر غاړه درلوده، چې دا هم د همدې ځواک یوه برخه وه. د پنجاب حکومت ته وېره پیدا شوه، ویې غوښتل چې د سولې له لارې رامخکې شي. انګلیسانو یو هییت د (هارلان) په مشرۍ د امیر دربار ته واستاوه او هارلان دا دنده درلوده، چې د افغاني قواو په منځ کې بې اتفاقي واچوي. سلطان محمد خان ته یې د پېښور د حکومت ورکولو وعده ورکړه. سلطان محمد خان خپل لس زره کسیز ځواک له افغاني قواو څخه بېل کړ. امیر دوست محمد خان پرته له ځنډه کابل ته راغی، چې د امیر دې پرېکړې ټول خلک حیران کړل.

په تېر څپرکي کې مو یادونه کړې وه، چې د افغانستان له لارې د ناپلیون احتمالي یرغل انګلیسان په وېره کې اچولي وو. په همدې وخت کې په روسیه کې ورته پېښې رامنځ ته شوې، ځکه نو انګلیسانو په افغانستان کې دلچسپي وښوده. انګلیسانو له امیر دوست محمد خان څخه وغوښتل چې ناپلیون ته اجازه ور نه کړي، چې د افغانستان له لارې هند ته داخل شي. امیر دوست محمد خان د پېښور د تر لاسه کولو په صورت کې د انګلیسانو شرط ومانه. خو انګلیسانو کابل ته د روسیې د هییت راتګ بانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه او له امیر سره یې اړیکې پرې کړې. په لاهور کې د انګلیسانو، شاه شجاع او رنجیت سینګ تر منځ په ۱۸۳۸ م. کې د مثلث په نامه معاهده لاسلیک شوه، چې د دې تړون ځینې مواد په لاندې ډول دي:

۱- شاه شجاع د افغانستان د ټولو حقوقو څخه د افغاني ولایت د اندوس د لویدیځې غاړې څخه لکه پشاور او دیره جات د سیک د دولت په ګټه تیر شي.

۲- د پنجاب امیر وعده کوي چې د خپلو ځواکونو په مرسته شجاع الملک بیرته د افغانستان د تخت او تاج څښتن کړي.

۳- د بریتانیه دولت د خیر غوښتونکي په توګه د موخو د سر ته رسولو لپاره د دوی تر منځ مرسته کوي.

د یادې شوې معاهدې او د سلمې د اعلامیې پر بنسټ انګلیسي پوځ د سند له سیند څخه راتېر شول او له شاشجاع سره یو ځای د بولان درې ته نږدې شول او کندهار یې ونیو. د شاشجاع د پاچاهۍ اعلان په رسمي توګه وشو او شاشجاع په قندهار کې دا ژمنه وکړه، چې انګلیسي پوځ دې په افغانستان کې په دایمي توګه پاتې شي. د انګلیسانو نورې قواوې جلال اباد ته نږدې شوې. د امیر دوست محمد خان د خراب حالت سره سره غازي وزیر محمد اکبر خان او سردار غلام حیدر خان د غزني والي ته امر وکړ، چې د دښمن په وړاندې په ټول ځواک سره مقاومت وکړي. هغوی مقاومت ونه شو کړای او انګلیسانو غزني ونیو او کابل ته نږدې شول. امیر دوست محمد خان بخارا ته پناه یووړه. که څه هم په ښکاره شاشجاع پاچا و، خو ټول واک د مکناټن او انګلیسانو په لاس کې و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د ۱۸۱۸ او ۱۸۳٤ کلونو ترمنځ د سیاسي او ټولنیز وضعیت په اړه او دویمه ډله دې د انګلیسانو د تیری د لاملونو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

پوښتنې

۱- امیر دوست محمد خان څرنګه واک ته ورسید؟

۲- د امیر دوست محمد خان خطي مشي څرنګه ارزوئ ؟

۳- امیر دوست محمد خان ولي ځان ته د امیرالمومنین لقب ورکړ؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د منابعو او ماخذو په لرلو سره د افغانستان په اړه د رنجیت سنګ د پالیسی په برخه کې معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه شجاع او ملي پاڅون

پوهيږئ چې شاه شجاع دوهم ځل د کومو قوتونو په مرسته واک ته ورسيد، د خلکو غبرګون، ملي پاڅون او د انګليسانو تلفات او ماتې هغه مطالب دي چې په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

له هماغې ورځې څخه چې شاه شجاع سلطنت ته ورسيد، خلک يې له ټيټ فطرت څخه خبر شول، د هغه او د انګليسانو له منځه وړل يې له خپلو ديني او ملي وجايبو څخه وګڼل او د خلکو په منځ کې د خپلواکۍ، ننګ او ناموس د ساتنې احساس پياوړی شو. لومړی يې له خطبې څخه د شاه شجاع نوم لرې کړ او له انګليسانو څخه يې خپله سخته کرکه څرګنده کړه. د انګليسانو هغه خزانې چې له کندهاره کابل ته انتقاليدې، غازيانو غنيمت ونيولې. د کابل - کندهار لاره وتړل شوه او په مشرقي کې د سيد جمال الدين افغان د کورنۍ د خلکو له خوا پاڅون پيل شو. دې حالت انګليسان وارخطا کړل، په ځانګړې توګه کله چې روسانو امير دوست محمد خان له ډېرو وسلو سره کابل ته راوليږه او د امير ډېر شمېر پلويان له هغه سره يو ځای شول. په کندهار او سوېلي کې انګليسي ضد شورشونه پيل شول. په ټول هېواد کې سر تا سري ناخوښي پيل شوه او نوره دا شونې نه وه چې شاه شجاع خلق وغولوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر دوست محمد خان له بخارا څخه راووت او د جګړې د تیاري لپاره له تاشقرغان څخه کوهستان ته لاړ. د کوهستان خلکو د میر مسجدي خان په مشرۍ پر انګلیسانو یرغل کړی و. د یوشمېر خاینینو د خیانت له امله نوموړی یرغل خنثی شو، نو ځکه امیر دوست محمد خان کابل ته راغی او ځان یې انګلیسانو ته تسلیم کړ او مکناټن دا ټینګار وکړ چې د شاه شجاع د وزیر په توګه

وزیر اکبر خان

دنده تر سره کړي، خو امیر دوست محمد خان دا ونه منله او دا یې غوره وګڼله چې له افغانستانه ووځي. انګلیسانو هغه له خپلې کورنۍ سره کلکتې ته ولېږه.

انګلیسانو دا فکر کاوه چې د مخالفینو مشر یې له منځه یووړ، خو له دې سره هم جهاد د انګلیسانو د شړلو او د شاه شجاع د سلطنت د پرځولو زمزمه غلې نه شوه. د خلکو اتحاد او ملي پاڅون ثمر ته ورسېد.

دغه ملي پاڅون له کابله پیل شو د قومي مشرانو لکه نایب امین الله خان لوګري او عبدالله خان اڅکزي تر منځ د تړون تر عقد وروسته، نورو مجاهدینو د جهاد جنډه پورته کړه. لومړی یې (برنس) په خپل کور کې ووژه او وروسته یې د انګلیسانو ټولې خزانې او د وسلو ذخیرې ونیولې. ټول وګړي، لکه: د کوهستان خلک، لوګر او وردګ له هغوی سره یو ځای شول چې انګلیسي قواو ته یې ډېر تلفات ورکړل او پاتې یې په شېرپور کې کلابند شول. په همدې وخت کې وزیر محمد اکبرخان د بخارا له بنده خوشې شو او ځان یې کابل ته راورساوه. د هغه په راتلو سره د مجاهدینو روحیه لا پیاوړې شوه. مکناټن له چل څخه کار واخیست او له کابل څخه یې د انګلیسانو د وتنې د تړون وړاندیز وکړ، ترڅو مجاهدین مصروف او له هند څخه نورې قواوې راوغواړي. مکناټن له وزیر محمد اکبر خان سره دوکه کوله په مجلس کې یې وغوښتل چې هغه ووژني، خو وزیر محمد اکبرخان مکناټن په هغه تومانچه چې یې ورته ډالۍ کړې وه وویشت او په دې توګه د انګلیسانو سیاسي استازی او مختار وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ولیام مکناټن) له منځه یووړل شول. له دې وروسته د انګلیسي قواو په منځ کې عجیب وحشت رامنځ ته شو. خوراکي مواد یې پای ته ورسېدل. قواوې یې چې شپاړس زره او پنځه سوه کسو ته رسېدې، له لوږې سره مخامخ شوې. سوړ ژمی و چې انګلیسانو له کابل څخه د وتلو شرایط د مجبوریت له امله ومنل.

دکابل د پرېښودو شرایط

د افغانستان د ټولو سیمو پرېښودل د دې لپاره چې بیا وسلې ته لاس نه کړي، پرته له شپږو توپونو څخه د ټولې وسلې تسلیمول، خو سره له دې انګلیسانو هڅه وکړه چې له خپلو قواو سره چې په جلال آباد کې وې، اړیکې ټینګې کړي. څکه نو د جلال آباد د لارې په اوږدو کې پرې د مجاهدینو یرغلونه پیل شول او ډېر سخت ځاني او مالي زیانونه یې وزغمل. له شپاړس زره پنځه سوه پوځیانو څخه یې یوازې یو کس ډاکتر برایډن په نیم ژواندي حالت کې پېښور ته ورسېد. د لندن په سیاسي کړیو کې دې پېښې حیرانوونکي غبرګونونه رامنځ ته کړل. د هند وایسرای (لارډ اکلنډ) تبدیل او پر ځای یې (لارد لټن برون) وټاکل شو.

انګرېزان د دې لپاره چې خپل بایللی حیثیت بېرته تر لاسه کړي، خپلې دوه ډلې قواوې یې د افغانستان لوري ته راولېږلې. د جنرال (پالک) په مشرۍ شل زره قواو لومړی له شاه شجاع سره اړیکې ټینګې کړې. څرنګه چې شاه شجاع خپل ځان د مجاهدینو په منځ کې محاصره لیده، نو د مجبوریت له مخې یې د انګرېزانو پر ضد جهاد اعلان کړ، خو له بلې خوا یې ورځیني اطلاعات یې له افغانستان څخه انګلیسانو ته ورکول. د جنرال پالک تر رسېدو دمخه خلکو شاه شجاع وواژه او د شاه شجاع زوی (فتح جنګ) واک ته ورسېد خو هغه هم د امیر دوست محمد خان د ورونو له مخالفت سره مخامخ شو، انګلیسانو ته یې پناه یووړه. تر فتح جنګ وروسته ورور یې شهزاده شاهپور سلطنت ته ورسېد.

د انګلیسانو د قواو دویمه ډله د جنرال (ناټ) په مشرۍ کندهار ته ورسېده او په همدې وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې امیر دوست محمد خان له کلکتې څخه کابل ته راغی او د حکومت چارې يې په لاس کې واخیستې. انګرېزانو د امیر دولت سمدستي په رسمیت وپېژانده او درې اړخیز (مثلث) تړون چې د انګرېزانو، شاه شجاع او رنجیت سېنګ تر مینځ لاس لیک شوی و. پخپله له منځه لاړ. د دې سره سره انګلیسانو د افغانستان په چارو کې لاسوهنه کوله او د افغانستان د سیاسي یوالي لپاره يې د پېښور، کندهار او هرات یو ځای کېدل له کابل سره د خپل استعماري سیاست په وړاندې ضد کارګاڼه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې پر افغانستان باندې د انګلیسانو د لومړي یرغل په اړه او دویمه ډله دې د لاهور د معاهدې په برخه کې معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

پوښتنې

۱. پر افغانستان باندې د انګلیس لومړی یرغل په کوم کال کې او څرنګه وشو؟

۲. د افغان انګلیس د لومړۍ جګړې د مبارزینو نومونه لیست کړئ.

له ټولګي څخه دباندې فعالیت

زده کوونکي دې پر افغانستان باندې د انګلیس د لومړني یرغل د پایلې په اړه د خپلو ښوونکو په مرسته معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير دوست محمد خان دويمه پاچاهي

امير دوست محمد خان دوهم ځل څرنګه هېواد ته راستون شو، په کومو کړنو يې لاس پورې کړ او کومه معاهده يې د انګليسانو سره لاسليک کړه؟ په دې لوست کې به د دې پوښتنو ځوابونه ترلاسه کړئ.

امير دوست محمد خان په ۱۸۴۲م.کال کې د دويم ځل لپاره سلطنت ته ورسېد. لومړی يې د هېواد د کورنيو اوضاعو په اصلاح لاس پورې کړ، ځکه د ملوك الطوايفی له امله داخلي حالت خراب او بې نظمه شوی و. د سياسي او مرکزي دولت د ټينګښت لپاره يې ډېرې هلې ځلې وکړې او ځينې هغه سيمې چې له مرکزي دولته، لکه: باميان، مزار شريف او ټول هزاره جات جلا شوې وې، ونيولې او له مرکزي دولت سره يې يو ځای کړې.

د تګاب، نجراب او خوګيانيو بغاوتونه غلي کړی شول. اتل غازي محمد اکبرخان د امير دوست محمد خان زوی د يوه سربښندونکي او وطنپرست په توګه د افغانستان د ملي وحدت لپاره ډېر زيارونه وګالل، خو د ۲۹ کلنی په عمر کې چې يو هندي طبيب يې معالجه کوله، زهرجنې ګولۍ يې ورکړې او شهيد کړای شو چې دحضرت علي(رض) په روضه کې خاورو ته وسپارل شو. امير دوست محمد خان د پېښور د نيولو ډېره هڅه وکړه، خو بريالی نه شو او نور يې نه غوښتل چې له انګليسانو سره يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړیکې خرابې شي. خو په داخل کې یې ټولې سیمې د مرکزي حکومت تر ولکې لاندې راوستې. که څه هم د لوی احمد شاه بابا په سرحداتو کې بدلون راغی، خو مرکزي حکومت تر یو وخت وروسته جوړ شو.

امیر دوست محمد خان د خپلې دویم ځل واکمنۍ کې د انګلیسانو او د ختیځې هندي کمپنۍ سره یو شمیر تړونونه لاسلیک کړل چې په لاندې ډول ورڅخه یادونه کیږي:

د جمرود تړونونه

انګلیسانو د جمرود د تړونونو وروسته له امیر دوست محمد خان څخه دوه امتیازه غوښتل، لومړی د هغو سیمو په رسمیت پیژندنه چې پخوا د سیکانو تر ولکې لاندې وو چې وروسته انګلیسانو ونیولې. دویم دا چې روسانو د ایرانیانو په مرسته غوښتل چې د هرات ولایت په خپله ولکه ونیسي، ځکه نو د روسانو د پرمختګ له امله یې خپلې ګټې په خطر کې لیدلې. نو دا خطر باید رفع شوي وای.

لومړی تړون: د هند د ګورنر جنرا ل لارد الهزی په هدایت د پنجاب والي سرجان لارنس د دې تړون کولو ته موظف شوي وو، خو خپله امیر دوست محمد خان په دې خبرواترو کې ګډون و نه کړ او په خپل ځای یې سردار غلام حیدر خان په کا ل ۱۸۵۵م. کې جمرود ته چې د پېښور ښار ته نژدې پروت دی ولیږه. له مذکرو وروسته د درې فقري تړون (معاهده) د همدې کال د مارچ په ۳۰ د دواړو لورو ترمنځ لاسلیک شو.

۱- امیر دوست محمد خان د کابل حاکم او د ختیځ هندي کمپنۍ تر منځ, هغه سیمې چې د ده په کنټرول کې دي له هغه وروسته د ده د ورثې او د ختیځ هندي کمپنۍ تر منځ به دایمی سوله او دوستي ټینګه وي.

۲- ختیځه هندي کمپنۍ ژمنه کوي هغه سیمې چې اوس د امیر په تصرف کې دي احترام وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- امیر دوست محمد خان د کابل حاکم او د افغانستان هغه سیمې چې دده په واک کې دي د خپل ځان او خپلې ورثې لخوا ژمنه کوي د ختیځې هندي کمپنۍ د سیمو احترام وکړي او هیڅ کله د هغوی په کورنیو چارو کې لاس وهنه و نه کړي. د هندي کمپنۍ د دوستانو سره دوست او د دښمنانو سره دښمن اوسي.

دویم تړون

کله چې انګلیسان د هرات ولایت له تجزیې څخه تیر شول په دې لټه کې شول چې امیر دوست محمد خان سره خبري اتری پیل کړي. امیر په هند کې خبري اتري قبول نه کړې نو دا خبرې اترې په جمرود کې د امیر دوست محمد خان او سرجان لارنس تر مینځ وشوې او دغه تړون د محمد اعظم خان له خوا لاسلیک شو. چې مواد یې په لاندی ډول دي.

۱- ایران د خپلو ژمنو بر عکس هرات ونیوه او انګلیسان به جګړې ته د ایرانیانو پر خلاف دوام ور کړي تر څو امیر وکولای شي د نورو ولایاتو څخه دفاع وکړي د جګړې تر پای پورې به انګلستان به هره میاشت سل زره روپۍ ((لس زره پونده)) امیر ته ورکوي.

۲- انګلیسان، امیر دوست محمد خان ته سربیره په اوسني پوځ یو دیارلس زریز سواره او اتلس زریز پلي پوځ مجهز کړي.

۳- د پیسو اخیستنه او لیږدینه په امیر دوست محمد خان پورې اړه لري.

٤- د انګلیستان نور استازي به د افغانستان په دریو ولایاتو (کابل، قندهار او بلخ) کې د څارنې او جګړیزو راپورونو چمتو کولو په موخه استوګن شي. دوی به په کورنیو چاروکې د لاس وهنې حق نه لري خو د دوی ساتنه به د امیر دوست محمد خان په غاړه وي.

٥- د کابل یو استازی به په پېښورکې استوګن شي.

٦- د ایران سره د جګړې له پای وروسته به د لومړۍ مادې مطابق پیسې قطع شي.

۷- د پیسو د قطع کولو وروسته به انګریزي منصبداران له افغانستان څخه ووځي که چیرې غوښتنه وشي یو مسلمان استازي به په کابل کې استوګن شي.

۸- امیر دوست محمد خان به افغانستان ته د انګریزي افسرانو د راتلو او وتلو په وخت کې د پوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتوونکو په وسیله د دوی محافظت او ساتنه کوي.

۹- د پیسو ورکول به د جنوری د میاشتې له لومړۍ نیټې څخه پیل کیږي.

۱۰- درې سوه زره روپۍ په قندهار او دوه سوه زره په کابل کې ورکول له دې ترون څخه جلا دي. هغه د ختیځې هندي کمپنۍ یوه ډالۍ ده. د شپږ سوه زره روپیو ورکړه په کابل کې د نورو موخو لپاره ده او په بل ترون پورې اړه لري.

۱۱- دغه ترون د مخکیني ترون ناقض نشي کېدلی. امیر دوست محمد خان به د سولې او جګړې په حالت کې د ایران او د هغه د متفیقینو وړاندیزونه انګلیسانو ته رسوي.

۱۲- سربېره پر څلور زره ټوپکو نور څلور زره ټوپکه به د انګلیس د حکومت له خوا د ټل په سیمه کې د امیر دوست محمد خان مامورینو ته وسپارل شي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ډلو وویشل شي لومړۍ ډله دې د اتل او پیاوړي څیرې وزیر محمد اکبر خان او د هغه ونډه د امیر دوست محمد خان د نظام په ټینګښت کې او دویمه ډله دې د امیر دوست محمد خان د کورني سیاست په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې پرې مباحثه او مشاجره وکړي.

پوښتنې

۱- د جمرود د لومړي ترون مواد معرفي کړئ.

۲- د جمرود دویم ترون د کومو شخصیتونو تر منځ لاسلیک او د دغه ترون درې مادې بیان کړئ؟

۳-د جمرود د ترونونو لاملونه توضیح کړئ.

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د مشرانو او فرهنګي څیرو څخه د امیر دوست محمد خان د خدمتونو په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير شېر علي خان لومړنی سلطنت (۱۸۶۳ـ۱۸۶۶ میلادي)

امير شير علي خان

سردار شير على خان څرنګه واک ته ورسيد. د کومو مخالفتونو سره مخامخ شو او اداري يې ولې سقوط وکړ؟ د دې مطلب ځواب به په دې لوست کې ترلاسه کړئ.

د افغانستان خلك د وزير فتح خان د ورونو د تسلط په دوره کې کابو نيمه پېړۍ له جګړو او ناخوالو سره لاس او ګرېوان وو. ځکه چې په دې بې نظميو کې د انګليسانو استعماري سياست دخيل و. د امير شېر علي خان له سلطنت څخه مخکې پر امير دوست محمد خان باندې يو شمېر معاهدې تحميل شوې چې دغو معاهدو له مخې ترانزيتي او مواصلاتي لارې د افغانستان د خلکو پر مخ وتړل شوې او افغانستان يې په اقتصادي او سياسي محاصره کې ښکېل کړ.

امير شېر علي خان د خپل پلار په ژوند کې وليعهد ټاکل شوی و چې د پلار له مرګ څخه وروسته يې د ۱۸۶۳ کال د جون په ۱۲مه د ۴۱ کلنۍ په عمر خپل سلطنت اعلان کړ. ورونو يې ظاهراً هغه ته بيعت وکړ، خو په پټه کې يې د هغه په وړاندې مخالفت پيل کړ.

امير شېر علي خان د هرات ولايت د تنظيم لپاره خپل زوی شهزاده محمد يعقوب خان پرېښود او پخپله له محمد اعظم خان سره کابل ته روان شو، خو د سبزوار(شينډنډ) په برخه کې محمد اعظم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان له امیر څخه بېل شو او د مرکزي سیمو له لارې د خپل سکه ورور سردار محمد حسین خان ته چې د هزاره جاتو حکمران و؛ ورغی او غوښتل یې چې د هزاره خلکو په مرسته پر کابل یرغل وکړي، خو د هزاره جاتو خلکو خپله وفاداري له امیر شېر علي خان څخه اعلان کړه. وروسته محمد اعظم خان له خپلو نورو ورونو څخه مرسته وغوښته او د یوې حملې تیاری یې ونیو، خو د امیر شېر علي خان د ځواکونو په وړاندې یې مقاومت ونه شو کړای، د انګلیسانو دولت ته یې پناه یووړه. په یوه بلې جګړې کې سردار عبدالرحمن خان او محمد افضل خان د هندوکش د درې د باجګاه په سیمه کې د امیر شېر علي خان د قواو په وړاندې ماتې وخوړه. محمد افضل خان تسلیم او عبدالرحمن خان بخارا ته تیښته وکړه.

امیر شیر علی خان په ۱۸۶۵ م کال کې د کندهار د تصفیې لپاره د یو شمېر ډېرو قواو سره حرکت وکړ او له سردار محمد امین خان سره یې مقابله پیل کړه، او د هغې جګړې په ترڅ کې چې د دواړو لوریو تر منځ ونښته، د هغه زوی سردار محمد علي خان او تره یې محمد امین خان سره له اتو زرو عسکرو سره ووژل شول. امیر په دې پېښه ډېر غمجن شو. پر روحیاتو یې بده اغېزه وشوه، د اعصابو کنترول یې له لاسه ورکړ او په کندهار کې یې جلا والی غوره کړ. چې دغه انزوا د امیر شیر علی خان د سلطنت د سقوط لامل وګرځیده.

د امیر محمد افضل خان سلطنت (۱۸۶۶ـ۱۸۶۷ میلادي)

سردارمحمد افضل خان

د امیر شېر علي خان ګوښه والی د دې سبب شو، چې سردار محمد اعظم خان او سردار عبدالرحمن خان کابل ونیسي، چې د کابل تر نیولو وروسته محمد افضل خان سلطنت ته ورسېد او څنګه چې انګلیسان په هند کې د امیر محمد افضل خان له پاچاهۍ خبر شول، نو سمدستي یې د هغه سلطنت به رسمیت وپېژانده. وروسته یې خپل سیاسي استازی کابل ته واستاوه، په داسې حال کې چې د افغانستان رسمي پاچا شتون درلود او خلکو یې ملاتړ کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر شېر علي خان قواوو د محمد اعظم خان او عبدالرحمن خان د قواوو په وړاندې ماتې وخوړه او په هرات کې د خپل زوی محمد یعقوب خان سره دېره شو. وروسته د اقچې پخواني حاکم فیض محمد خان امیر شېر علي خان ته خبر واستاوه او د مرستې وړاندیز یې وکړ. امیر شېر علي خان د میمنې او مزار شریف له لارې له هغه سره یو ځای شو. په ۱۸۶۷میلادي کا ل کې عبدالرحمن خان د پنجشېر په بازارک کې د امیر شېر علي خان د قواوو مخه ونیوله او فیض محمد په جګړه کې ووژل شو او امیر شېر علي خان بیا هرات ته ستون شو. په همدې وخت کې امیر محمد افضل خان د ناروغۍ له امله مړ شو او جسد یې په قلعه حشمت خان کې له شهدا صالحین (ع) سره نژدې خاورو ته وسپارل شو. د هغه د سلطنت موده ډېره لنډه وه او کوم مهم کار د هغه په وخت کې ونه شو.

د امیر محمد اعظم خان سلطنت (۱۸۶۷- ۱۸۶۸ میلادي)

سردار محمد اعظم خان

د امیر محمد افضل خان له مرګ څخه وروسته سردار محمد اعظم خان د عبدالرحمن خان په موافقه سلطنت ته ورسېد. امیر محمد اعظم خان یو نوښتګر سړی و، غوښتل یې چې یو شمېر اصلاحات په افغانستان کې رامنځ ته کړي، خو وخت ورته پیدا نه شو. امیر شېر علي خان له هرات‌ه کندهار ته ورسېد او د کندهار خلک چې د امیر محمد اعظم خان د زامنو د ظلم له لاسه ډېر تنګ شوي وو، نو د امیر شېر علي خان هرکلی یې وکړ. په دې وخت کې امیر عبدالرحمن خان د شمالي ولایتونو په ایلولو بوخت و. امیر شېر علي خان د کابل د نیولو تکل وکړ، مخکې له دې چې کابل ته ورسېږي، د کابل خلکو د امیر محمد اعظم خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وړاندې احتجاج او له امير شېر علي خان څخه يې ملاتړ وکړ. امير محمد اعظم خان وليدل چې اوضاع د امير شېر علي خان په ګټه ده، روحيه يې کمزورې شوه او امير عبدالرحمن خان ته چې په تخارکې و، ورغی. په ۱۸۶۸ ميلادي کال کې امير عبدالرحمن خان او امير محمد اعظم خان قواوې ترتيب کړې او د غزني د ششګاو په سيمه کې د امير شېرعلي خان د لښکرو سره مخامخ شول خو ماتې يې وخوړه. او دواړه وتښتېدل. انګليسانو هغوی ته په هندوستان کې د اوسېدو بلنه ورکړه، خو هغوی تهران ته د سيستان له لارې روان شول امير محمد اعظم خان د لارې په اوږدو کې ناروغ او مړ شو او په بسطام کې خښ شو او سردار عبدالرحمن خان بخارا ته پناه يووړه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د امير شېر علي خان د شخصيت او دويمه ډله دې د امير د کورنيو اختلافونو په اړه خبرې اترې وکړي.

پوښتنې

۱ـ امير شېر علي خان څنګه واک ته ورسېد؟

۲ـ د امير شېر علي خان داخلي ستونزې د هغه د لومړي سلطنت پر وخت وليکئ.

۳ـ محمد افضل خان څنګه قدرت ته ورسېد؟

۴ـ امير محمد اعظم خان څنګه واک ته ورسيد؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې د امير شېر علي خان د لومړي سلطنت د ماتې د عواملو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير شېر علي خان دويمه پاچاهي (۱۸۶۸ـ ۱۸۷۹ ميلادي)

سيد جمال الدين افغان

په کومو برخو کې اصلاحات رامنځ ته شول، پايلې يې څه وې او د انګلسانو د دويم تيري لاملونه او اړوندي موضوعګانې به په دې لوست کې ولولئ.

امير شېر علي خان د ۱۸۶۸ ميلادي کال په پای کې په ششګاو کې د سردار محمد اعظم خان او سردار عبدالرحمن خان تر ماتې وروسته کابل ته داخل او د دويم ځل لپاره سلطنت ته ورسېد. هغه لومړی مرکزي حکومت ټينګ کړ.

امير شېر علي خان يو روښانفکره او نوښتګر سړی و. نوموړی په افغانستان کې د نوي تمدن بنسټ اېښودونکی دی. افغانستان ته د نوي تمدن راتګ د اروپا له صنعتي انقلابه پيلېږي. امير شېر علي خان د مشهور فيلسوف او پوه افغان سيد جمال الدين لارښوونې په پام کې ونيولې او په اصلاحاتو کې يې ترې ګټه واخيسته.

امير شېر علي خان له روسيې او ايران سره خپلې سياسي اړيکې د دوستۍ پر بنسټ پيل کړې او عطا محمد سدوزی يې د افغانستان د رسميت پېژندلو لپاره برتانوي هند ته واستاوه. وروسته يې پخپله له برتانوي هند څخه ليدنه وکړه. په برتانوي هند کې تکنالوژۍ او تمدن دی يو شمېر اصلاحاتو(Reform) ته وهڅاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف ـ اداري برخه: حکومت یا اجرائیه قوه رامنځ ته شوه. په راس کې یې سید نورمحمد شاه فوشنجي صدراعظم، سپاه سالار حسین علي د دفاع وزیر، ارسلا خان د بهرنیو چارو وزیر، عصمت الله خان د داخلي وزیر، حبیب الله وردک د مالیې وزیر او محمد حسین خان د خزانو وزیر وټاکل شو او کابینه د صدراعظم تر مشرۍ لاندې جوړه او پر دولتي چارو به خبرې او پرېکړې کېدې.

ب ـ پوځي برخه: امیر شېر علي خان د هېواد د خاورې او خپلواکۍ د ساتلو لپاره یو لک کسیز منظم پوځ جوړ کړ د یاد شوي پوځ غړیو ته به تر پوځي زده کړې وروسته د هماغه وخت وسله ورکول کېده او یونیفورم به یې اغوسته او په اتو پوځي مرکزونو کې ځای پر ځای شوي وو.

د وسلو جوړولو صنعت پرمختګ وکړ. توپ، ټوپک، کرېچ او باروت تولیدېدل. همدارنګه پوځي اصطلاحات او قوماندې په پښتو ژبه جوړې او په پوځي نظام کې رایجې شوې.

ج ـ اقتصادي برخه: د مالدارۍ او کرنې په برخه کې ډېره پاملرنه وشوه او اصلاحات رامنځ ته شول. پخوا مالیات ډېر درانه وو، بزګرانو او مالکانو نه شوای کولای چې هغه ورکړي. هغوی مجبور وو چې د کا ل په لومړیو دریو میاشتو کې د حاصلاتو تر اخیستو دمخه د پیشکۍ په توګه ورکړي هغه صنایع چې خلکو ورته اړتیا درلوده، صنعتګران یې هڅول کېدل، تر څو کیفیت او کمیت یې پورته لاړ شي.

د- فرهنګي برخه: عنعنوي ښوونه او روزنه چې پخوا به په جوماتونو او کورونو کې تر سره کېده، د ښوونځیو په جوړولو سره په عصري ښوونې او روزنې بدله شوه. ملکي او پوځي ښوونځي جوړ شول، د کابل په بالاحصار کې مطبعه تأسیس شوه.د لومړي ځل لپاره د شمس النهار په نامه جریده په میاشت کې په شپاړسو مخونو کې دوه ځلې چاپېده او یو شمېر معلوماتي رسالې او اصولنامې هم چاپېدې. پوستي ټکټ چاپ شو او د پوستي خدمتونو لپاره هر ځای کې پوسته خانې فعالې شوې. د امیر شېر علي خان د وخت اصلاحات د دولتي چارو پر ټینګښت او د اقتصاد په ودې ډېر اغېز وکړ او د خلکو پر ژوند یې د پام وړ تغیر راوست.

په مخکې لوست کې یادونه وشوه چې امیر شیرعلي خان د ځینو دلایلو له مخې په ولایتونو کې د انګلیس دایمي استازی منلی نه وو او تر دې وروسته د انګلیسانو سره په سیاسي اړیکو کې محتاط و، خو د انګلیسانو لپاره د افغانستان او روسیې دوستي ښه پلمه وه چې پر افغانستان تېری وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره په دې د ولیعهد په توګه د شهزاده عبدالله ټاکل، شهزاده محمد یعقوب خان یې دې ته اړ کړ چې د پلار په مقابل کې بغاوت وکړي، ځکه چې هغه د امیر په سلطنت کې مهم رول درلود. بله مهمه موضوع دا وه چې د سیستان (د هلمند د اوبو د وېش) او د افغانستان د شمالي سرحدونو د ټاکلو په برخه کې د انګلیسانو قضاوت امیر ته د منلو وړ نه و. ځکه نو د امیر اړیکې له انګلیسانو سره خرابې شوې. د پورته ستونزو سره سره، انګلیسانو وغوښتل چې له امیر شیرعلی خان سره خبرې وکړي، خو امیر د انګلیس استازی ونه مانه، خو د سلطنت په وروستیو کې حاضر شو چې له انګلیسانو سره خبرې وکړي، خو د ولیعهد عبدالله جان مړینه او سوګ خبرې وځنډولې، انګلیسانو د خبرو ځنډېتیا د روسانو سره د دوستی له امله پلمه وګڼله. په همدې وخت کې روسانو (خیوه او مرو) ونیوله او انګلیسانو پر بلوچستان حمله وکړه او هغه یې ونیوه. امیر شیرعلي خان مجبور شو چې مزار شریف ته لاړ شي، ترڅو له روسانو څخه مرسته واخلي، خو هلته ناروغ او په ۵۸ کلنۍ کې مړ او هملته خښ شو.

پر افغانستان باندې د انګلیسانو دویم یرغل

(۱۸۷۸ کال نوامبر- ۱۸۸۰ میلادي کال اګست)

په هند کې د انګلیسانو اوږدې خبرې د افغانستان له استازي صدراعظم سیدنور محمدشاه سره کومې پایلې ته ونه رسیدې، ځکه چې انګلیسانو په افغانستان کې پر خپلو تلپاتې استازیو ټینګار کاوه چې مخکې د امیر شیرعلي خان له خوا نه وو منل شوی او یاد شوي صدراعظم هم دا وړاندیز ونه مانه، تر دې وروسته انګلیسي ځواکونو جلال آباد او کندهار ونیول او امیر له ناچارۍ څخه مزارشریف ته ولاړ، ترڅو له روسانو څخه مرسته وغواړي. امیر محمدیعقوب خان د پلار پر ضد د بغاوت له امله چې زندان ته اچول شوی و. امیر شیر علی خان مزارشریف ته تر تګ دمخه د هغه د خلاصون فرمان صادر کړ. چې وکولای شي د هېواد د چارو څخه سرپرستي وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د امیر شیرعلي خان پر فرهنګي شخصیت او دویمه ډله دې د سلطنت د نیولو په اړه د یعقوب خان د ونډې په برخه کې معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

پوښتنې:

۱. د افغان سید جمال الدین اصلاحي برنامه چې امیر شیرعلي خان ته یې وړاندې کړې، کوم مطالب یې درلودل؟

۲. د شمس النهار جریدې څه وخت په خپریدو پیل وکړ؟

۳. د امیر شیرعلي خان پر وخت د هغه نوي تمدن ښکارندې بیان کړئ چې افغانستان ته یې لاره پیدا کړه.

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې پر افغانستان باندې د انګلیس د دویم یرغل د لاملونو په اړه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير محمد يعقوب خان سلطنت (مارچ - اکتوبر ۱۸۷۹ ميلادي)

محمد يعقوب خان

شهزاده يعقوب خرنګه واک ته ورسيد. د ګندمک تړون کومې پايلې درلودې، په دې لوست کې به ور سره آشنا شئ.

شهزاده محمد يعقوب خان د خپل پلار د پاچاهۍ پر وخت د نيک نوم خاوند او د پلار د دويمې پاچاهۍ پر وخت د هرات او کندهار په خلاصون کې مهم رول درلود. د افغانستان خلک د هغه په زنداني کېدو او د وليعهد په توګه د شهزاده عبدالله پر ټاکل کېدو خواشيني وو، ځکه چې شهزاده يعقوب خان يې خوښاوه. سردار محمديعقوب خان د زندان تر خلاصېدو وروسته په روحي او عصبي ناروغۍ اخته شوی و.

انګليسانو د افغانستان د نيولو او اشغال لپاره عملاً لاس په کار شوي وو او خلکو يوه پاچا يا مشر ته اړتيا درلوده، ترڅو پر هغه راټول او د انګليس د يرغلونو مخه ونيسي. ځکه نو امير محمد يعقوب خان د ۱۸۷۹م کال د مارچ په مياشت کې سلطنت ته ورسېد. د سلطنت له پيله يې يوشمېر نوميالي وزيران لکه حبيب الله خان صدراعظم، مرزا محمد خان د بهرنيو چارو وزير او داوود شاه خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپه سالار د انګلیسانو د یوشمېر اجیرانو په وسیله تر څارنې لاندې نیول شوی وو.

خو محمد (لاتي) په کابل کې د امیر پر ضد فعالیت کاوه او غوښتل یې چې افغانستان انګلیسانو ته تسلیم کړي او د انګلیسانو په مرسته سلطنت ته ورسیږي او د کندهار حاکم سردار شیرعلي خان او د جلال آباد حاکم محمدحسین له انګلیسانو سره د دې لپاره چې په قدرت کې پاتې شي، همکاري درلوده.

انګلیسانو له افغانانو سره له جګړې ویره درلوده، غوښتل یې چې له امیر سره خبرې وکړي څکه یې نو د امیر خسر سردار یحیی خان چې د امیر د بند پر وخت کې یې کشمیر ته تېښته کړې وه، د هندي منشي بختیار سره د خبرو لپاره کابل ته راغی. انګلیسانو له دوو مطلبونو سره علاقه درلوده، یو د درې ګونو لارو کنټرول (کُرم، بولان، خیبر) او بله دا چې د افغانستان پر بهرني سیاست نفوذ او اغیز ولري. هندي منشي بختیار او امیر ته نږدې یوشمېر سردارانو امیر دې ته اړ کړ چې د تړون د لاسلیک لپاره ګندمک ته سفر وکړي.

په ۱۸۷۹ میلادي کې د (ګندمک) شرموونکې معاهده د انګلیس د استازي(لیوکیوناري) او امیر محمد یعقوب خان ترمنځ لاسلیک شوه. د دې معاهدې پر بنسټ (کُرم، لنډي کوتل تر خیبردرې پورې، سیالکوټ او څینې نور ځایونه) د برتانوي هند برخه وګرځېدلې او د انګلیس استازي د افغانستان په مهمو ښارونو کې ځای پر ځای شول او کیوناري له خپلو ساتونکو سره کابل ته داخل شو. د کابل خلکو یوځل بیا په هیواد کې د پردیو لاسوهنه ولیده. د انګلیسانو پر ضد یې پاخون خپله دیني او ملي فریضه وګڼله او په ولسي بڼه یې د کیوناري پر کور حمله وکړه او هغه یې وواژه او یوځل بیا د انګلیسانو د مخکې تلنې سیاست (Forward Policy) په افغانستان کې له ناکامۍ سره مخامخ شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجاهدینو او مبارزینو مشرانو لکه محمد جان خان وردک، ملا دین محمد مشک عالم، صاحب جان تره کي، سردار محمد ایوب خان او محمد عثمان خان صافي په نورو سیمو کې د انګلیسانو پر ضد یرغلو نه پیل کړل. د دغو مشهورو جګړو څخه یوه هم په کندهار کې د میوند جګړه ده، چې د امیر شیرعلي خان د زوی سردار غازي محمد ایوب خان په سرښندنه د ۱۸۷۹م. کال د جولایي پر ۲۷مه پکې انګلیسانو د میوند په دښته کې سخته ماتې وخوړه او درانه تلفات یې ولیدل چې زموږ په تاریخ کې د افغانانو د ویاړ او انګلیسانو د شرمندګۍ په نامه ثبت شوې ده.

محمد جان خان وردک

د یادوني وړده د افغانستان د تاریخ په اوږدوکي افغانی پیغلو او ښځو په ټولو ټولنیزو چاروکي جوخت له نارینه وو سره سمه ونډه اخیستلې ده. څرنګه چې د ځواني ملالې مشهوره حماسه چې د میوند په جګړه کې د پام وړ ګډون در لود. کله چې د جګړې په ډګر کي افغان بیرغ لرونکی په شهادت ورسید ملي بیرغ یې په لاس کي ونیو او نه یې پرېښوده چې د غازیانو روحیه ضعیفه شي او دا لنډۍ یې په اوچت غږ د جګړې په ډګر کې وویله. چې د غازیانو جنګي روحیې یې پیاوړې کړې، جګړې شدت وموند او پایله کې مجاهدین بریالي شول.

سردار محمد ایوب خان د میوند د جګړې فاتح

(c) ketabton.com: The Digital Library

خـــال به دیـــار دوینو کېږدم　　　چې شنکي باغ کې گل گلاب و شرموینه

که په میوند کې شهید نه شوې　　　خدایږو لالیه بې ننگۍ تـــه دې ســاتینه

همدارنگه د کابل خلکو د انگلیسانو ځواکونه د شیرپور په قرارگاه کې محاصره کړل. ترڅو سردار عبدالرحمن خان له بخارا څخه چاریکارو ته راورسید او انگلیسان په ډیر سخت حالت کې وو. سردار عبدالرحمن خان د خپل سلطنت اعلان وکړ. انگلیسانو د ناچارۍ له مخې د امیر عبدالرحمن خان سلطنت په رسمیت و پیژانده او انگلیسي جنرا ل (رابرتس) کابل یې د امیر عبدالرحمن خان لپاره پریښود او دویم ځل په افغانستان کې یو مقتدر مرکزي دولت جوړ شو.

په ټولگي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د امیر شیرعلي خان واک ته د رسیدو په برخه کې او دویمه ډله دې پر افغانستان باندې د انگلیس د دویم یرغل په اړه یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱. امیر محمدافضل خان څنگه قدرت ته ورسید؟

۲. د امیر شیرعلي خان په دویمه پاچاهۍ کې د هغه د غوره اصلاحاتو او ریفورم څخه یادونه وکړئ؟

۳. د لومړي ځل لپاره کومه جریده چاپ شوه؟

٤. سردار محمد یعقوب خان له انگلیسانو سره کومه معاهده لاسلیک کړه؟

٥. د انگلیس افغان په دویمې جگړې کې د ملي مبارزینو نومونه یاد کړئ.

له ټولگي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې له مشرانو او فرهنگیانو څخه د گندمک د معاهدې په اړه معلومات ترلاسه او په ټولگي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مرکزي دولت ټینګښت (۱۸۸۰- ۱۹۰۱ میلادي)

امیر عبدالرحمن خان

د سردار عبدالرحمن خان رامینځ ته کېدل، د ملوك الطوایفی له منځه وړل، اسلام ته د نورستان د خلکو رابلل، د پنجدي نیول، له افغانستان څخه د انګلیسانو تلفات او وتل دا هغه مفاهیم دي چې په دې لوست کې به ور سره اشنا شئ.

سردار عبدالرحمن خان د امیر محمد افضل خان زوی او د امیر دوست محمد خان لمسی و. نوموړی په کال(۱۸۳۰م. کال) کې زیږیدلی او په پنځوس کلنی کې په ۱۸۸۰م. کال کې سلطنت ته ورسېد.
سردار عبدالرحمن په (۱۸۶۸م. کال) کې د کابل او غزني ترمنځ د امیر شیرعلي خان د قواوو په وسیله ماتې وخوړه او بخارا ته ولاړ. په ۱۸۷۹م. کال کې کله چې انګلیسانو پر افغانستان د دویم ځل لپاره یرغل وکړ، سردار عبدالرحمن خان د انګلیسانو له یرغل څخه خبر شو او افغانستان ته راغی په قطغن او بدخشان کې یې له خلکو سره خبرې وکړې او خلك یې د انګلیسانو پر ضد جهاد ته وهڅول. ولسي لښکر یې جوړ او چاریکارو ته ور داخل شو. هلته یې د سلطنت اعلان وکړ. څرنګه چې انګلیسان د امیر عبدالرحمن خان له پوهې او سیاست څخه خبر وو، نو کله چې عبدالرحمن خان واك ته ورسېد، هغوی ته تشویش او وېره پیدا شوه، ځکه یې نو افغانستان کې خپل شتون لازم نه ګاڼه، په ځانګړې توګه په میوند کې د هغوی ماتې مورال کمزوری کړی و. په همدې وخت کې د جنرا ل رابرټس

(c) ketabton.com: The Digital Library

قواووېږ په شيرپور کې محاصره وي. د دې لپاره چې هغوی ته د لومړۍ جګړې پېښه تکرار نه شي، نو يې هڅه کوله چې د ژمي تر رارسېدو دمخه له افغانستان څخه ووځي. ځکه يې نو د عبدالرحمن خان حکومت په رسميت وپېژانده، کابل يې امير ته تسليم او د خپلو قواوو په وتلو يې پيل وکړ.

کله چې امير عبدالرحمن خان په (۱۸۸۰م.) کال کې د دولت چارې ترلاسه کړې، له ډېرو سختو حالاتو سره مخامخ و، ځکه چې د افغانستان خلکو د انګليسانو د حملو له امله ډېر زيانونه ليدلي وو. د بېلګې په توګه: په افغانستان کې اداري نظم او مرکزي حکومت له منځه تللی و، ملکي او پوځي جوړښت له منځه تللی وو. د افغانستان په مهمو ښارونو کې د صنعت او کسبونو، زراعت او مالدارۍ مرکزونه او د اوبو لګولو سيستم زيانمن شوی و او ملي اقتصاد او فرهنګ په ټوله مانا له منځه تللی او په ټول هېواد کې ملوك الطوايفي رامنځ ته شوې وه. د خانانو او ملاکينو له خوا درنې او ملا ماتوونکې ماليې پر بزګرانو وضع شوې وې چې ېبوزلو خلکو يې د ورکولو توان نه درلود.

امير عبدالرحمن خان د دې لپاره چې پر ټولو ستونزو بريالی شي. دوه پروګرامه يې تر لاس لاندې ونيول، د يوه مرکزي سراسري دولت جوړول او بل په اداري او پوځي برخو کې اصلاحات. امير عبدالرحمن خان د خپلو اصلاحاتو په تطبيق کې دومره جدي و چې هېڅ ډول خنډ يې د خپلو اصلاحاتو په تطبيق کې په پام کې نه نيوه.

امير عبدالرحمن خان د خپل نوی تشکيل د جوړولو لپاره د امير شيرعلي خان د وخت د کابينې تشکيل ونه مانه، ځکه چې پر هيچا يې باور نه درلود. په دولت کې يې خپلواکې اداري جوړې کړې او په خپله د صدارت، دفاع، داخلې، بهرنيو چارو وزارت او د ټولو وزارتونو په راس کې و. دولتي مامورينو په خپلو چارو کې درانه مسؤليتونه درلودل، ترڅو خپلې دندې ښې ترسره کړي. چې پرته له دې د جدي پوښتنې لاندې نيول کېدل.

امير عبدالرحمن خان د ۱۸۸۵- ۱۸۸۶م. کلونو تر مينځ په اصلاحاتو لاس پورې کړ. په پوځي برخه کې يې ۹۶ زره کسيز وسله وال منظم پوځ جوړ کړ چې سپاره او پياده قطعات يې درلودل او د پوځ د سپاهيانو ترڅنګ يې د خانانو له زامنو څخه يو بل ځواک جوړ کړ چې د شاهي ګارد يا (بای بچه ها) په نامه يادېدل. د مال شمېرنې، پوستې، رهدارۍ (پاسپورت) کوتوالي (امنيه او پوليس) د مالياتو د حصول،

(c) ketabton.com: The Digital Library

معاش، سکوکو او په لسگونو نورو فرعي ادارو دفترونه يې جوړ کړل، د نوموړو فعاليتو تر څنگ د امير عبدالرحمن خان پروگرامونه په لاندي درې برخوکې خلاصه کيږي.

الف- د کورنيو شورشونو له منځه وړل: په مخکې لوست کې ياده شوه کله چې امير عبدالرحمن خان سلطنت ته ورسېد، افغانستان د انگليسانو تر يرغل لاندې و او مرکزي دولت شتون نه درلود. د افغانستان په ډېرو سيموکې ملوك الطوايفي وه، نو خلك په داسې حالت کې اوسېدل چې په ټولنه کې خونديتوب، قانون او عدالت نه و او خلك له ډېرو ستونزو سره مخ و. د امير عبدالرحمن خان يوه مهمه موخه دا وه چې يو مرکزي حکومت جوړ کړي، ترڅو قانوني دولت تشکيل او ملوك الطوايفي له منځه يوړل شي، ځکه د داسې حالت دوام خطرناکې پايلې درلودې، حتی د دې ويره وه چې افغانستان تجزيه شي، ځکه نو امير عبدالرحمن خان دې کار ته جدي پاملرنه وکړه. څرنگه چې سيمه ييزو واکمنانو خپلې گټې په خطر کې ليدلې، نو ځکه نوی جوړ شوی حکومت په ټول افغانستان کې له يولړ گواښونو او مخالفتونو سره مخامخ شو. لکه د بلخ، هزاره جاتو، شينوارو، منگلو، بلوڅانو، کړوخيلو، پنجشيريانو، نجرابيانو، څدراڼو، جمشيديانو او د ميمنې د خلکو پاڅونونه او شورشونه چې په يادو شويو ځايونو کې د قوې په استعمال سره له منځه لاړل او ټول ولايتونه د مرکزي حکومت تر کنټرول او واك لاندې راغلل.

ب- نورستان: نورستان د افغانستان په شمال ختيځ کې يوه صعب العبوره سيمه ده چې د هندوکش يوه ډېره گوښه لمنه ده. پخواني نوم يې (بلور يا بولر) دی چې پخوا د کافرستان په نامه يادېده. د ډيورنډ تر معاهدې دمخه چې په وروسته لوست کې به د هغې په اړه معلومات درکړل شي، (چترال) او (گلگت) له نورستان سره يوځای وو او پراخه سيمه يې تشکيلوله. يوناني سکندر، گورکاني امير تيمور او ظهيرالدين محمد بابر غوښتل چې دې سيمې ته لار پيدا کړي، خو د سړې هوا، سختو درو او له واورو څخه ډکو غرونو له امله ونه توانېدل چې هلته لاړ شي. د دې ځای خلك بت نمانځونکي وو، د خپلو نيکونو دين او رسوم يې ساتلی او سيمه ييزه خپلواکي يې درلوده.

په ۱۸۹۱م. کال کې امير عبدالرحمن خان دې سيمې ته ځير شو. سپاه سالار غلام حيدر خان څرخي ته يې چې د ننگرهار او لغمان قوماندان او والي و، هدايت ورکړ چې نورستان ته د تگ يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقدمه جوړه کړي. لومړی غلام حیدر خان څرخي د نورستان د یوځایوالي لپاره د مواصلاتي لارو د جوړولو اقدام وکړ او د نورستان خلکو ته یې ابلاغ کړه چې حکومت ستاسې د یوې سیمې څخه بلې ته تګ راتګ د اسانتیا لپاره د لارو په جوړولو سره ستاسې ستونزې رالږوي. پخوا له دې چې سپهسالار نورستان ته تګ پیل کړي، خپل عسکر یې په بریکوټ کې ځای پر ځای کړل او د نورستان له خلکو سره یې نیکې اړیکې ټینګې کړې. خلکو له هغه سره تګ راتګ پیل کړ او یو شمیر خلک د اسلام په دین مشرف شول. خو د (کافور) او ځینو نورو سیمو خلکو اسلام ونه مانه، خو د دولت تابعیت یې قبول کړ.

په ۱۸۹۶م. کال کې سپهسالار څرخي تر اسمار او د نورستان تر خولې پورې سړک جوړ کړ او بله لاره د نورستان څخه تر بدخشانه پورې بشپړه شوه. د سړک تر جوړېدو وروسته نوموړي خپل عسکر نورستان ته داخل کړل. د عسکرو په رسېدو سره د نورستان خلک دوه ډلې شول. لومړی ډلې د سپهسالار اطاعت وکړ او دویمې ډلې په دفاع پیل وکړ او غرونو ته وختل. په هغه سخته جګړه کې چې د نورستان د ساتونکو او دولتي ځواک ترمنځ په (کلوم) کې پیښه شوه، ۲۰۰ کسه دولتي عسکر په کې ووژل شول او (۲۳۰۹) کسه ژوندي ونیول شول چې په عزت سره کابل ته یوړل شول او هغوی ته خوراک، پوښاک او د اوسیدو ځای په پام کې ونیول شو. د دولت قواوو د نورستان ډیر ځایونه ونیول، چې امنیت یې په کې ټینګ کړ. بتخانې ورانې شوې او پر ځای یې د جوماتونو جوړول پیل شول او د ۱۹ په شاو خوا کې د لرګیو مجسمې او یو شمیر غشي او لیندۍ کابل ته راوړل شول. له لوګر، لغمان، پروان او کاپیسا څخه د دیني علومو ښوونکي نورستان ته یوړل شول، ترڅو د نورستان خلکو ته اسلامي زده کړې، زده کړي، د نورستان ټول سفر او فتحې اته میاشتې ونیولې. څکه چې په لومړیو کې دا فکر کېده چې د نورستان نیول به ډېر وخت وغواړي، خو د سپهسالار غلام حیدر خان د پوهې او تدبیر له امله نورستان له مرکزي حکومت سره یوځای او خلک یې د اسلام په سپیڅلي دین مشرف شول او له کافرستان څخه یې نوم په نورستان بدل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- د پنجدې نيول

د افغانستان په شمال کې روسي امپراتورۍ، برتانوي هند په ختيځ او سويل کې، ايران په لويديځ کې موقعيت درلود. امير عبدالرحمن خان به تل د برتانوي هند او تزاري روسيې له خوا له تهديد سره مخ و.

سردار محمد ايوب خان او سردار محمد اسحق خان د امير دوه دښمنان چې لومړنی يې انگليسانو او دويم يې روسانو حمايه کاوه. که څه هم د ايران دولت د امير لپاره د فشار وسيله نه وه. خو دا يو رواج گرځيدلی و چې ناراضي سردارانو به ايران ته پناه وړله. خو امير له روسيې سره د اړيکو په برخه کې له احتياط څخه کار اخيسته او هڅه يې کوله چې له روس سره ټکر ونه کړي. د افغانستان دولت د برتانوي هند او تزاري روسيې ترمنځ د بفر (Buffer) يا حايل حيثيت درلود. د مرکزي آسيا د سيمو تر نيولو وروسته به روسانو بهانې جوړولې او غوښتل يې چې د افغانستان سيمو ته مخکې تگ وکړي. د روسانو لومړنی حرکت (مرو) ته د شپږ زره روسانو راوړل وو. د ۱۸۸۵ م. کال د مارچ په مياشت کې اوضاع دومره خرابه شوه چې د انگليسانو ملکې د روس له تزار سره تماس ونيو او له تزار څخه يې وغوښتل چې د افغاني او روسي عسکرو د جگړې مخنيوی وکړي او په انگليسي حکومت کې مخالفو گوندونو پر حکومت انتقاد وکړ چې د روسانو د مخکې تگ مخه ولې نه نيسي. په همدې وخت کې روسانو افغاني عسکرو ته اخطار ورکړ چې د (کشک) په سيمه کې خپل سنگرونه پريږدي. انگليسانو د روسانو د يرغل په وړاندې ځان بې تفاوته کړ او روسانو پر پنجدې يرغل وکړ. جنرال غوث الدين خان په ميړانه وجنگيده، تر هغې چې له خپلې لړې قوې سره ووژل شو او پنجده روسانو ونيوله.

امير عبدالرحمن تر ۲۱ کالو پاچاهی د ۱۹۰۱ م. کال د اکتوبر په لومړۍ نيټه د ۷۱ کالو په عمر د نقرس د ناروغۍ له امله له نړۍ سترگې پټې او د کابل په بوستان سرای اوسني زرنگار پارک کې خاورو ته وسپارل شو. د هغه د حکومت پر وخت، په خواشينۍ سره د ښوونې او روزنې، کلتور او صنعت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په برخه کې کوم کار ونه شو. د امیر عبدالرحمن خان د هڅو له کبله مرکزي دولت بیا راژوندی او هغه ملوک الطوایفي چې د شهزاده ګانو د بې اتفاقۍ او د انګلیسانو په استعماري دسیسو سره رامنځته شوې وې له منځه یوړل شوې. خو په خواشینۍ سره د ډیورنډ د معاهدې د لاسلیک له امله افغانستان په ختیځ او سویل کې د خپلې ځمکې یوه برخه له لاسه ورکړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د امیر عبدالرحمن خان د واک ته د رسیدو او دویمه ډله دې د نورستان د یوځایوالي په اړه مباحثه وکړي.

پوښتنې

۱. روسانو پنجده څنګه ونیوله؟

۲. د بفر (Buffer) پالیسي د کومو هېوادونو له خوا په افغانستان کې عملي شوه؟

۳. امیر عبدالرحمن خان په کوم کال کې سلطنت ته ورسید؟

٤. د امیر عبدالرحمن خان شخصیت په لنډه توګه معرفي کړئ.

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د امیر عبدالرحمن خان د اصلاحاتو او د اداري نظام د ټینګښت په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د معاهدو لاسلیک

په دې لوست کې به د امیر عبدالرحمن خان له مجبوریتونو، د ډیورند له معاهدې او د هغې له پایلې سره پېژندګلوي ترلاسه کړئ.

د ډیورنډ معاهده

مخکې له دې چې انګلیسان د ډیورنډ تړون مطرح کړي، د افغانستان په ختیځو او سویلي پولو کې اوضاع مغشوشه کړه، د قومونو او قبایلو په منځ کې یې روپۍ او وسلې وېشلې خلک به یې په جګړې اچول او بیا به یې په دې بانه چې منځګړیتوب کوي او تشنج له منځه وړي، نو ځان به یې د یوه خیرخواه او مصلح په توګه معرفي کاوه او د امیر عبدالرحمن خان او د افغانستان د دولت د بې اعتباره کولو لپاره به یې له ډول ډول دسیسو او پروپاګنډ څخه کار اخیسته.

په ۱۸۹۳م. کال کې یو شپږ کسیز هیئت چې مشري یې د بریتانیا د بهرنیو چارو سکرتر (مارتیمر ډیورنډ) کوله او (الیس، ډاکټر فن، سمیت، مکمهان، ډانلډ او کلارک) په کې شامل وو، د خیبر له لارې افغانستان ته راغلل. په داسې حا ل کې چې انګلیسي قواوې د افغانستان په ختیځو او سویلي پولو کې ځای پر ځای شوې وې، یاد شوی هیئت له امیر عبدالرحمن خان سره د حشمت خان په باغ کې لنډه کتنه وکړه او د خبرو په پیل کې یې پرته له سریزې او په ډېره جدي توګه امیر عبدالرحمن خان ته وویل: امیر مجبور دی چې ترتیب شوی تړون لاسلیک کړي، په بل صورت کې به د دواړو دولتونو ترمنځ اړیکې پرې او بنایي جګړه پیل شي. امیر په ډېر سخت حالت کې راګیر شو او د امیر تېروتنه دا وه چې د مذاکراتو او د هغه د متن په اړه یې د افغانستان خلکو ته معلومات ورنه کړل او د معمول په څېر پرته د خلکو له رایې او نظره یې یاده شوې معاهده لاسلیک کړه.

د ډیورنډ د کرښې مواد

۱. د افغانستان ختیځ او سویلي سرحد له واخان څخه پیل شوی او د ایران تر سرحده دوام پیدا کوي چې په ترتیب شوې نقشه کې ښودل شوی او د نوموړي تړون سره ضمیمه ده.

۲. د برتانوي هند دولت به هغو ځمکو کې چې په افغانستان پورې اړه لري، هیڅ وخت لاسوهنه نه کوي او د افغانستان دولت هم د هندوستان په ځمکو کې لاسوهنه نه کوي.

۳. د (اسمار سیمې او پورته سیمه یې د چنګ تر سیمې پورې) په افغانستان پورې اړه لري او د افغانستان دولت هیڅ وخت د (سوات، باجوړ، چترال او ارنوی سیمه کې) مداخله نه کوي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(برمل) بشپړ سیمه په افغانستان پورې اړه لري او د افغانستان حکومت د (وزیرو او داوړو) په سیمو ادعا نه شي کولای.

٤. یاده شوې سرحدي لیکه به د بریتانوي او افغاني هیئت په واسطه له نقشې سره سمه په نښه شي.

٥. د چمن په سیمه کې چاوڼۍ (پوځي مرکز) چې نوی جوړ شوی او د اوبو هغه برخه چې په (سرکي ننګي) کې چې افغانستان مخکې خریداري کړې، له هغې څخه تیر او د بریتانیا دولت ته دې وسپاري. په دې سیمه کې به د جلاوالي لیکه په لاندې ډول وکښل شي، د خواجه عمران د غره د سلسلې له سر څخه (شاه کوتل) ته نږدې چې د انګریز ملکیت دی، داسې امتداد لري چې (مرغه چمن) او (شیراوبه Shiroba) چینه مستقیماً د (نوي چمن کلا) او افغاني تاڼې چې په (لشکروند) مشهوره ده، په منځ کې تیریږي. وروسته یاده شوې لیکه مستقیماً د (ریل سټېشن او د بلاک د کوڅې په منځ کې تیریږي او بیا د سوېل لوري ته تاویږي چې خواجه عمران د غرونو لړۍ په کې شاملیږي او د (ګواشه Gowasha) تاڼه د انګریز په ملکیت کې راځي او هغه لاره چې د (شوراوک) په لوري د (ګواشه) سوېل او لویدیځ ته ځي، په افغانستان پورې اړه لري، برتانیه به د دې لارې تر نیمایي پورې مداخله نه کوي.

٦. د دې ژمنلیک شرایط د برتانیې او افغانستان ترمنځ د قبول وړ دي، کله چې پر کومه فقره کوچنی اختلاف پیدا شي، د دوستانه خبرو له لارې به حل او فصل شي.

٧. څرنګه چې د هند برتانوي دولت د جناب امیر صاحب د هغه نیک نیتی څخه چې د هند د برتانوي دولت په برخه کې لري پوره ډاډمن دی، نو هیله لري چې افغانستان د خپلواکۍ په حالت کې ووینې او کله چې افغانستان غواړي، چې وسله رانیسي، د برتانیې دولت کوم اعتراض نه لري او هم د دې قرارداد د لاسلیک له امله چې افغانستان ته به هر کال دولس لکه روپۍ ورکول کېدې، د دې تړون له لاسلیک څخه وروسته شپږ لکه نورې اضافه کیږي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي او د ډیورنډ د معاهدې پر ګټو دې یو له بله سره خبرې او اترې وکړي او پایله دې د ډلو د استازو په واسطه ټولګي کې وړاندې شي.

پوښتنې

١. د ډیورنډ معاهده د کومو شخصیتونو ترمنځ لاسلیک شوه؟

٢. د ډیورنډ معاهده په کوم کال ترسره شوه؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې له مشرانو او فرهنګیانو څخه د ډیورنډ د معاهدې د پایلو په برخه کې معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر حبیب الله خان سلطنت (۱۹۰۱ - ۱۹۱۹ میلادي)

امیر حبیب الله خان

د امیر حبیب الله خان واک ته د رسېدو، د نوموړي د حکومت مهمې کړنې او د هغه د قتل لاملونه هغه مطالب دي چې په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

سردار حبیب الله خان د امیر عبدالرحمن خان زوی و. کله چې امیر عبدالرحمن خان د امیر شیرعلي خان له خوا د کابل او غزني ترمنځ په شش ګاو (شېبر قلاع) کې ماتې وخوره، په بخارا کې یې پناه واخیسته او سردار حبیب الله خان په ۱۸۷۲م. کال په سمرقند کې وزېږېد. هغه په ۲۸ یا ۲۹ کلنۍ کې په ۱۹۰۱م. کال د پلار له مړینې څخه وروسته واک ته ورسېد.

امیر حبیب الله خان په طبیعي توګه آرام، هوښیار، نوښتګر او د پرمختګ پلوی و. که څه هم له عیش, عشرت او له مجلل دربار سره یې مینه درلوده. امیر حبیب الله خان د واکمنۍ پر وخت په څو څېرو کې څرګند شو. په لومړیو کې یې په خپله وینا کې خلکو ته وویل: افغانستان اسلامي تولنه ده او اسلامي ارزښتونه دې په کې رعایت شي. لکه څنګه چې یې د کابل د خرابات په سیمه کې د رقاصو په نڅا بندیزو لګاوه او دغه عمل یې غیر شرعي وباله او د مجرمینو په جزایي قانون

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې يې هم بدلون راوست. د بېلګې په توګه: د جرم کولو په صورت کې د بدن د غړيو غوڅول منع شول او په بدل کې ورته بېلابېلې جزاوې وټاکل شوې، خو د هغوی د آزادۍ په اړه يې عمل ونه کړ. ړندول، د غلامانو او وينځو پلورل منع شول. له څلورو ښځو ډېرې ښځې په نکاح کول يې غير شرعي حکم اعلام کړ.

امير حبيب الله خان يو فرهنګي څېره وه. او تېنګار يې کاوه چې ټولنه پرته د ښوونې او روزنې څخه پرمختګ نه شي کولای. هغه کار چې د هغه په وخت کې ترسره شو، د معارف بنسټ اېښودنه او د نوي فرهنګ معرفي وه. په ۱۹۰۳م. کې لومړنی ښوونځی د حبيبيې د ليسې په نامه جوړ شو. چې په دې ښوونځي کې پر ديني مضامينو سربېره نور مضامين لکه: تاريخ، جغرافيه، رياضي، کيميا، فزيک، هندسه، مثلثات، حکمت او حفظ الصحه تدريسېدله او يو څو نور لومړني ښوونځي د ښار په ځينو برخو کې هم جوړ شول.

په پوځي برخه کې هم د حربي په نامه ښوونځی جوړ شو، چې پر علمي مضامينو سربېره ارکان حرب په کې هم تدريسيده، چې د نومړو مضامينو تدريس د هندي، ترکي او افغاني استادانو په وسيله ورکول کېده.

د مطبوعاتو په برخه کې د کابل په ښار کې يوه مطبعه جوړه شوه چې ماشينونو يې د بخار د قوې په وسيله فعاليت کاوه او په نومړې مطبعه کې ځينې دولتي لايحې او جريدې چاپيدلې. د لومړي ځل لپاره دوه جريدې د (سراج الاخبار) او (سراج الاطفا ل) په نامه تأسيسي شوې چې مسؤول مدير يې محمود طرزي و، د هغه تر نظر لاندې نومړې جريدې چاپ او خپرېدلې چې د خلکو د ويښېدلو او د خپلواکۍ غوښتنې د حس په ژوندي کولو کې يې مهم رول درلود او محمود طرزي ته د افغانستان د مطبوعاتو د پلار لقب ورکړل شو.

د کابل غزني او کابل جلال آباد او لغمان لاره جوړه شوه او د لومړي ځل لپاره يوشمېر موټرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ورډلو راوړلو لپاره له یوې کمپنۍ څخه چې (مدلر) نومېده، له بمبیي څخه دولت خریداري کړې او هم څو کسه د موټرو د ترمیم د زده کړې لپاره هندوستان ته واستول شول.

د نساجی په برخه کې د وړی وېدلو په نامه یوه فابریکه جوړه شوه چې د بخار د قوې په وسیله یې فعالیت کاوه. په کال کې به یې پنځوس زره عسکرو ته یونیفورم برابراوه او پاتې تولیدات یې بازار ته وړاندي کېدل. د اوبو د برېښنا یوه وړه فابریکه په جبل السراج کې جوړه شوه. د تولید کچه یې لږه وه چې یوازې ارګ یې روښانه کاوه. وروسته یې توربینونه ډېر شول چې د کابل ښار ته یې برېښنا ورکوله. د کرنې په برخه کې د هغو ځمکو لپاره چې اوبه یې لږې وې، یوشمیر بندونه او نهرونه جوړ شول.

د امیر حبیب الله خان د سلطنت مهمې پېښې د ځدراڼو، منګلو، احمدزیو او د کندهار د خلکو پاڅونونه وو، دا پاڅونونه د دولت په لوړ تدبیر سره غلي شول. نړیواله پېښه چې د امیر حبیب الله د حکومت سره هم مهاله وه لومړۍ نړیواله جګړه وه. د آلمان د حکومت یو هیئت افغانستان ته راغی او د دواړو هېوادونو په دوستۍ یې ټینګار کاوه، ترڅو په دې وسیله افغانستان د (محور) دولتونو یانې له هغو دولتونو سره چې له آلمان سره ملګري وو یوځای کړي. او انګریزانو له دې څخه وېره درلوده چې افغانستان له محور دولتونو سره یوځای نه شي. ځکه یې نو له روسانو سره معاهده وکړه. د یادې شوې معاهدې پر بنسټ افغانستان په لومړۍ نړیوالې جګړې کې خپل ناپیلتوب اعلان کړ.

امیر د خپل سلطنت په ورستیو کلونو کې د خلکو, روښانفکرانو او مشروط غوښتونکو کرکه خپل ځان ته را وپاروله. چې په دې توګه د هغه د حکومت د سقوط زمینه برابره شوه.

د ۱۹۱۸م. کال په پای کې امیر د خپلو ټولو درباریانو سره د تفریح لپاره له جلا ل آباد څخه د ماهیانو د ښکار لپاره د لغمان (کله ګوش) سیمې ته ولاړ او هلته د فبرورۍ د میاشتې په شلمه شپه د یوه نامعلوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کس له خوا د تومانچې په ډز ووژل شو. جسد يې جلال آباد ته يوړل شو او خاورو ته وسپارل شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوه ډلو وويشل شي لومړۍ ډله دې د امير حبيب الله خان واک ته د رسيدو د څرنګوالي په اړه او دويمه ډله دې د نوموړي د شخصيت په اړه خپلو کې خبرې او اترې وکړي او پايله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. امير حبيب الله خان په کوم کال کې سلطنت ته ورسېد؟

۲. لومړنۍ جريده په کوم نامه او په کوم کال خپره شوه؟

۳. لومړنۍ د اوبو بريښنايي فابريکه چېرته او په څومره ظرفيت يې په فعاليت پيل وکړ؟

له ټولګي څخه دباندې فعاليت:

زده کوونکي دې د امير حبيب الله خان د اصلاحاتو په برخه کې له مشرانو او لويانو څخه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مشروطیت نهضتونه

د مشروطیت خوځښتونه څرنګه را منځ ته شول، موخې یې څه وې او څه ډول راتلونکي سره مخ شول؟ دا هغه مطالب دي چې په دې لوست کې به ورسره پېژندګلوي ترلاسه کړئ.

د امیر حبیب الله د سلطنت په پیل کې د لومړي ځل لپاره معارف تاسیس او نوی فرهنګ پیل شو. یوشمېر محدود ښوونځي جوړ او د نوي فرهنګ د خپراوي په برخه کې دوه ورځپاڼې چاپ او په مطبعه کې د کتابونو چاپول پیل شول.

امیر حبیب الله خان په کال ۱۹۰۵م. کې له انګریزانو سره د تړون تر لاسلیک وروسته خپل ځان داړه احساساوه، خو د هغه تړون له مخې چې د لومړۍ نړیوالې جګړې په پیل کې روس او انګلیس کړی و، انګریزانو دا وېره درلوده چې افغانستان د (محور) د ځواکونو یا د هغو دولتونو سره چې له آلمان سره متحد وو، یوځای نه شي. ځکه نو انګریزانو افغانستان تر خپلې حمایې لاندې راوست، چې له دې سره د افغانستان خپلواکي سلب شوه.

د امیر حبیب الله د سلطنت په لومړیو کې اداري وضع ښه وه او خلکو دا فکر کاوه چې ژر به نوره هم ښه شي. خو وروسته د افغانستان اداري صلاحیتونه د یو څو محدودو کسانو لاسونو ته ورغلل. اداري

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراجع ملوثې او اداري فساد خپل اوج ته ورسيد او امير د دربار په عيش و عشرت کې ډوب او د هيواد له حالته ناخبره و. د ټولنې د پرمختيا ټيټوالی، د خپلواکۍ له منځه تلل، د اداري فساد ډېرېدل، بې عدالتې او ملاماتوونکو ماليو د خلکو ستونزې لاپسې ډيرې کړې. روښانفکرانو چې به د هېواد بحراني حالت ليده، نو خوابدي به وو د دې ستونزې د حل په لټه کې شول چې د افغانستان خلکو ته ښګه خلاصون ورکړي. په پای کې يې پريکړه وکړه چې د دولت مطلق العناني په مشروطيت بدله کړي.

روښانفکران د دربار د اصلاح غوښتونکو شا اوخوا راټول شول او په دولت کې د اصلاحاتو غوښتونکي شول. د دربار روښانفکران عبارت وو له، محمد ولي خان بدخشاني، ميرزمان خان، مير ياربيک خان دروازي، پادشاه ميرخان لوګري، نظام الدين خان ارغنديوال او لعل محمد خان کابلي. وروسته يوه ډله ځوانان لکه جوهرشاه خان، لعل محمد خان، پادشاه ميرخان، نظام الدين خان او ميرزمان خان له دربار څخه بهر د ديموکراتانو له سياسي کړۍ سره يو ځای شول. بهرني کتابونه او جريدې به يې ترلاسه کولې او د کورنيو او بهرنيو سياسي او ټولنيزو مسايلو سره به يې علاقه پيدا کوله. د حبيبيې ليسه د روښانفکران په يوه سياسي مرکز بدل شوې وه. د روښانفکرانو په منځ کې د راډيکال ډله، يا افراطيون هم وو، چې د کودتاه غوښتونکي هم وو. بلې ډلې روښانفکرانو به يوازې توګه د دربار او حبيبيې ليسې څخه بهر فعاليت کاوه.

د دربار روشنفکرانو د حبيبيې ليسې څخه بهر، او د حبيبيې ليسې ښوونکو او کارکونکو سره ائتلاف وکړ او يو سياسي ګوند يې د (جمعيت سري ملي) په نامه جوړ کړ، چې د نوموړي ګوند په مرامنامه کې د مطلق العنان حکومت بدلون په مشروطيت، د خپلواکۍ ګټل، متوازن معارف او په افغانستان کې د نوي فرهنګ خپرېدل شامل و.

ياد شوی ګوند په يو لس کسيزه ډله د ګوند د مؤسس او مشر په وسيله وويشل شو. د دې لپاره چې د ګوند فعاليتونه ښکاره نه شي، د ګوند غړيو يو بل حتی نه پيژندل. ګوندې جلسې به په ډيره پټه توګه د ميلمستيا په نامه د ډلو د مشرانو له خوا جوړيدې او په جلسو کې به د ګوند د چارو په برخه کې پريکړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدې. عمومي جلسې به تر اوږدې مودې وروسته کېدې او نوې پرېکړې به په کې ترسره کېدې.

دګوند د یوې غوره کړی رئیس تاج محمد خان بلوچ پغماني و جوهرشاه خان غوربندي او میر سید قاسم خان لغماني او دګوند د هندي مسلمانانو غړي، چې ټول یې د حبیبې د لیسې ښوونکي وو، دګوند په یوې جلسې کې یې پرېکړه وکړه، مخکې له دې نه چې امیر دګوند له شتون څخه خبر شي، باید هغه وهڅول شي چې پخپله د فرهنګ په خپرېدو او د سرتاسري معارف په خپراوي کې همکاري وکړي. له تاج محمد خان سره دګوند د مرامنامې یوه کاپي وه چې له نورو اسنادو سره یې په خپل کور کې ساتله. ورور یې محمد شریف چې د سیاسي افکارو د مخالفینو له ډلې او د دولت له پلویانو څخه ګڼل کېده، له تاج محمد خان سره په یوځای کې اوسیده. نوموړي هغه مصوبه د تاج محمد خان له اسنادو څخه ترلاسه کړه او هغه یې امیر حبیب الله ته وړاندې کړه.

د ۱۹۰۹م. کال په ژمي کې کله چې امیر په جلال آباد کې په تفریح بوخت و، محمد عظیم خان د حربي فابریکې کارمند او د شهزاده کبیر خان خصوصي ښوونکی ملا منهاج الدین، دګوند د ټولو غړیو فهرست ترتیب او له یو راپور سره یوځای امیر حبیب الله خان ته وړاندې کړ او په راپور کې داسې ویل شوي وو، چې د (حزب سري ملي) موخه د امیر وژنه او د مشروطه حکومت جوړول دي او په کابل کې داسې آوازه خپره شوې وه چې دا هرڅه د هغو هندیانو په وسیله رامنځ ته شول چې دګوند په دننه کې وو. خلکو دا استدلال کاوه چې دګوند هندي غړیو غوښتل چې لومړی د مشروطیت او خپلواکۍ غوښتنې نهضت له منځه یوسي او بیا افغانستان د انګلیسانو په ګټه وروسته پاتې کړي او امیر د معارف د تاسیس او د نوي فرهنګ د خپرېدو څخه زړه ماتی کړي. او په یاد شوي فهرست کې هغه مشروطه غوښتونکي چې د افغانستان په تاریخ کې د لومړي ځل لپاره راښکاره او څلویښت کسه وو، په خواشینۍ سره اعدام او ځینې بندیال شول. وروسته له څه وخته ځینې یې آزاد شول، خو مشروطه غوښتونکي په ټوله معنا ونه ځکول شول، بیا یې ورې ډلې جوړې کړې چې په پټه یې فعالیت کاوه.

په (۱۹۱۸م.) کې د مشروطه غوښتونکو تر ځکولو وروسته (عبدالرحمن لودین) د سراج الاخبار

(c) ketabton.com: The Digital Library

محرر او د ګوند غړي چې راډيکال يا افراطي شخص و، د امير حبيب الله خان د کليزې په شپه په شوربازار کې د قاضي کوڅې د يوه دوکان په بام له تومانچې سره کمين نيولی و او د امير د سپرلی موټر ته يې انتظار کاوه (په هغه وخت کې شاه معمولاً د جشن او د کابل په چراغان شپو کې د ارګ له بازارونو او د شوربازار له چوک څخه تېرېده) همدا چې د امير موټر د دې دوکان تر څنګ راورسېد، عبدالرحمن د امير په موټر ډز وکړ، خو کارتوس د موټر په پورته ځای ولګېد او موټر په چټکۍ تېر شو او امير وژغورل شو. په سبا شپه عبدالرحمن لودين امنيتي قواوو ونيو او په ارګ کې زنداني شو. امير د هغه او د ملګرو د اعدام مسؤوليت په غاړه وانه خيست او د ۱۹۱۹م. کال په سياسي اوښتون کې عبدالرحمن لودين له نورو روښانفکرانو سره يوځای له زندان څخه آزاد شول او د امانيه دورې په مامورينو کې مقرر شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړنۍ ډله دې د مشروطيت د زمينو د رامنځ ته کېدو او دويمه ډله دې د دې نهضت د موخو په برخه کې يو له بل سره خبرې وکړي او پايله دې يې په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې

۱. د مشروطيت نهضت چا رهبري کاوه؟

۲. د دې نهضت مشهور غړي څوک وو؟

۳. امير حبيب الله خان د دې نهضت له موخې څنګه خبر شو؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې منابعو او ماخذو ته په لاس رسي سره د نهضت د ناوړه ټکونې په اړه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي بيا کتنه

له يوې اوږدې مودې وروسته افغانستان د بهرنيانو د لاسوهنو له امله تجزيه او وويشل شو. خو په ۱۷٤۷م. کال کې د افغانستان د دولت مؤسس احمدشاه بابا په وسيله جوړ شو. کرنه او مالداري چې د افغانستان د اقتصادي منابعو څخه وه، ډيره زيانمن شوی وه، چې د مرکزي دولت تر جوړېښت وروسته يې يوځل بيا وده وکړه او دوديزو صنايعو چې د خلکو ورځنۍ اړتياوې يې پوره کولې، يوځل بيا په فعاليت پيل وکړ. سوداګري رامنځ ته شوه او اقتصادي وضع ښه شوه. عنعنوي ښوونه او روزنه په مدرسو او جوماتونو کې ترسره کېده، چې يوشمير مدرسې په ټول افغانستان کې جوړې شوې او (٤٥) کاله يې د احمدشاه بابا او د هغه د زوی تيمورشاه د سلطنت په دوران کې په ټول افغانستان کې رواج درلود. خو د نوي فرهنګ د خپراوي په برخه کې د ابداليانو د سلطنت تر پايه کوم ګام وانه خيستل شو. له ۱۸۳۹- ۱۸٤۲ م. کاله پورې افغانستان د انګريزانو تر يرغل لاندې راغی او بيا په افغانستان کې د انګريزانو تر ماتې وروسته د وزير فتح خان د ورونو د بې اتفاقۍ له امله د امير شيرعلي خان د سلطنت تر پايه پورې په هيواد کې ګډوډي او ملوک الطوايفي حاکمه شوه. خو د امير شيرعلي خان د سلطنت په وخت کې مرکزي دولت جوړ او اجرائيه قوه چې صدراعظم، کابينه او نورې دولتي اداري يې درلودې منځ ته راغله. د زراعت، مالدارۍ، صنايعو او کلتور په برخه کې اصلاحات رامنځ ته شول. عنعنوي معارف په عصري معارف بدل شو. پوځ جوړ شو او اقتصادي حالت وده وکړه. د امير محمديعقوب خان د سلطنت په وخت کې انګريزانو د دويم ځل لپاره پر افغانستان يرغل وکړ او د امير شيرعلي خان د وخت اداره او اصلاحات له منځه لاړل. ملوک الطوايفي رامنځ ته شوه. د بې نظمۍ له امله اقتصادي منابعو زيان وليد او خلک له ډيرو ستونزو سره مخامخ شول.

په ۱۸۸۰م. کې امير عبدالرحمن خان سلطنت ته ورسيد. هغه لومړی سل زره کسيز پوځ جوړ کړ او د يو قوي مرکزي دولت بنسټ يې کښښود او ټول افغانستان يې د مرکزي دولت تر ولکې لاندې راوست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انگریزانو امیر او د افغانستان دولت ته ډیرې دسیسې جوړولې، ترڅو په پای کې یې پر امیر د ډیورند کرښه تحمیل او لاسلیک کړه، چې د هغې له امله د افغانستان له بدن څخه ځینې برخې جلا شوې.

د امیر حبیب الله خان د سلطنت په موده کې تر یوې کچې پورې معارف او د نوي کلتور خپرېدو ته پاملرنه وشوه. اقتصاد پر مختګ وکړ مواصلاتي لارې، بندونه او نهرونه جوړ شول. د وړلو راوړلو لپاره یوشمېر موټر له یوې انګلیسي کمپنۍ څخه خریداري شول او د کابل جلا ل آباد او لغمان ترمنځ ټیلیفون جوړ شو. د نساجۍ فابریکې د بخار د قوې په وسیله په کار پیل وکړ. د جبل السراج بند د کابل د ښار د روښانه کولو لپاره په کار پیل وکړ. یوه مطبعه جوړه شوه چې دوه ورځپاڼې او کتابونه په کې چاپېدل او روښانفکران په دربار او د حبیبیې په ښوونځي کې راخرګند شول چې موخه یې د دیموکراسۍ او د مشروطیت رامنځ ته کول وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

د خپلواکۍ له ګټلو څخه د جمهوریت د نظام تر پایه پورې

۱۹۱۹- ۱۹۷۸ میلادي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځېرکي موخې

۱- د استعمار پر وړاندې د ملي پاڅونونو او خپلواکۍ د لاسه ته راوړلو له مفاهیمو سره آشنا کېدل

۲- د نظامنامو او اصولنامو له ماهیت سره پېژندګلوي.

۳- د خپلواکۍ په لاس ته راوړلو کې د شاه امان الله خان دونډې سره پېژندګلوي.

٤- پر افغانستان باندې د دویمې نړیوالې جګړې د ناوړه اغېزو سره پېژندګلوي.

٥- د سردار محمد داوود خان د صدارت په وخت کې د رغاونې له پلانو سره پېژندګلوي.

٦- د دیموکراسۍ د لسیزې او د هغې د لاسته راوړنې سره پېژندګلوي

۷- په جمهوریت باندې د سلطنت بدلیدلو لاملونه.

۸- د استعمار د سیاست د ماهیت په تحلیل پوهیدل.

۹- د نقشې له مخې هغه ځایونه چې انګریزان په لومړۍ جګړه کې هلته مېشت ول د نښه کولو مهارت.

۱۰- د تاریخي نقشو او اطلسونو څخه د ګټه پورته کولو مهارت.

۱۱ - د سیاسي بدلونونو په لاملونو باندې پوهیدل او درک کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیواد په خپلواکۍ کې د امان الله خان ونډه (فبروري ۱۹۱۹ - جنوري ۱۹۲۹ میلادي)

شاه امان الله غازي

د امان الله خان شخصیت، واک ته د رسېدو څرنګوالی، د خپلواکۍ په تر لاسه کولو کې د هغه ونډه او هغه تړونونه چې له انګریزانو سره لاسلیک شول چې د هغه له امله د افغانستان خپلواکي په رسمیت وپېژندل شوه په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

د ۱۹۱۹ میلادي کال د فبروری په ۲۱ مه امیر حبیب الله خان د لغمان د کله ګوش په ښکار ځای کې ووژل شو او د وژلو پر دویمه ورځ ورور یې نصر الله خان په جلا ل آباد او زوی یې امان الله خان په کابل کې د پاچاهی اعلان وکړ. په دې توګه په یو وخت هیواد کې دوه حکومتونه منځ ته راغلل. څرنګه چې له امان الله خان سره د خلکو او د باریانو مینه او ملاتړ زیات و، نو د نصرالله خان په پرتله یې د هغه موقف پیاوړی کړ، ځکه نو نصرالله خان د پاچاهی له ادعا لاس واخیست امان الله خان د چاپ شویو اعلامیو له لارې خپله پاچاهي او د هیواد د خپلواکۍ په اړه خپلې موخې او تګلارې د افغانستان خلکو ته داسې څرګندې کړې:

«ای د افغانستان معظم ملته! د پلار د شهادت پر وخت په کابل کې د سلطنت وکیل وم او اوس مې د خدای (ج) په توکل او د هغه پر رسۍ باندې د منګولو لګولو له کبله د امانت دروند پیتی په غاړه واخیست. کله چې زما لوی ملت د شاهي تاج زما پر سر کېښود، نو ژمنه مې وکړه، چې باید د افغانستان دولت د نړۍ د نورو خپلواکو هیوادونو په څېر په دننه او بهر کې یو خپلواک هیواد وي. د افغانستان ملت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هېواد په داخل کې بشپړه خپلواکي ولري او له هر ډول ظلم او تېري څخه خوندي او خلك باید یوازې د قانون منونکي وي او بس. بیگار او اجباري کارونه په ټولو برخو کې منع او لغوه دي، زموږ حکومت به داسې اصلاحات پلي کړي چې ملت او هېواد مو وکړای شي چې د نړۍ د پرمختللو هېوادونو په منځ کې مناسب ځای او خپل مقام تر لاسه کړي. زه به د هېواد د چارو د سرته رسولو په برخه کې مشوره د شا ورهم في الامر د حکم په اساس خپله لار ښود وگرځوم. ((ای گرانه ملته او تمیز لرونکي قومه! د خپل دین، دولت او ملت په ساتنه کې وېښ او د هېواد د ناموس په ساتنه کې هوښیار اوسئ. زه له خدای ﷻ څخه ستاسې، اهل اسلام او ټولو انسانانو لپاره خیر او نېکمرغي غواړم...))

مخکې له دې چې امان الله خان واک ته ورسېږي، لومړی یې د هېواد له ډېر شمېر با رسوخو او روښان فکرو سره اړیکې ټینگې کړې او دویمه دا چې امان الله خان پخپله د اصلاحاتو او نوښتونو مینه وال و. دریم دا چې مخکې له دې چې واک ته ورسېږي، د پلار د واکمنۍ پر وخت یې د سیاسي او ټولنیزو اړیکو لپاره لازم امکانات درلودل.

په بهرني سیاست کې امیر امان الله له پردیو څخه د هېواد د خپلواکۍ او د ځمکنۍ بشپړتیا د ساتنې غوښتونکی و. هغه د خلکو لویې غونډې ته چې د کابل خلك او د پلازمېنې پوځیان په کې وو، پر آس سپور پرته له ساتونکو مرادخانۍ ته راغی د خلکو غونډې ته داخل شو. په داسې حال کې چې بې تیکې توره یې تر ملا ځړېدله، خپله مشهوره تاریخي وینا یې واوروله. په دې وینا کې له ډول ډول مسائلو څخه یادونه وشوه، د بېلگې په توگه، د افغانستان بهرنۍ خپلواکي او په داخل کې فردي آزادي، مساوات، ورورولي او برابري، د ملت آزادي او د عدالت او صداقت په څېر مهم مسائل یې د نوي دولت په کړنلاره کې مطرح کړل. د وینا پر مهال د خوشالۍ او شاباسي چغې پورته او په دې توگه نوی دولت منځ ته راغی، چې په لسو ورځو کې د هېواد د ټولو ولایتونو د خلکو ملاتړ یې تر لاسه کړ.

د امان الله خان د مرام اعلان بزگران، مالداران، سوداگران او روښان فکران د نوي حکومت پلوي کړل، ځکه د هغه مرام د ټولو خلکو له غوښتنو سره سمون درلود.

د یوه کس پوځي تنخواه چې ۱۲ روپۍ وه وروسته له دې ۲۰ روپۍ اعلان شوه. دولت د پوځیانو د آرامۍ او اړتیاو دپوره کولو لپاره چې د خپلواکۍ ساتونکي وو، ډېره پاملرنه وکړه. همدا و چې د افغانستان شپېته زره کسیز پوځ په ټول هېواد کې له نوي دولت څخه ملاتړ وکړ. کله چې امان الله خان د خپلواکۍ د گټلو لپاره جهاد اعلان کړ، د هېواد مختلفې طبقې متحدې او د ۱۹۱۹ میلادي کال د اپریل په دیارلسمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د خپلواکۍ اعلان وکړ.

امان الله خان انګلیسانو ته د افغانستان د خپلواکۍ خبر ورکړ، دا چې د برتانيې دولت دې ته حاضر نه و، چې له خپل استعماري نفوذ څخه تېر شي او د افغانستان خپلواکي په رسميت وپېژني، په ځواب کې يې يوازې د پلار د مړينې تسليت ور ولېږه او د خپلواکۍ هيڅ يادونه يې ونه کړه.

د دارالامان ماڼۍ

امان الله خان د دې لپاره چې د افغانستان د خپلواکي د رسميت پيژندنې موضوع پلې کړي، افغاني پوځيان يې د برتانوي هند د پولې مختلفو برخو ته ولېږل او ځای پر ځای يې کړل او د افغانستان د سياسي خپلواکۍ لپاره د افغان او انګليس دريمه جګړه پيل کړه. د افغاني قواوو سوقيات د هېواد په دريو جبهو (خيبر، پکتيا او کندهار) کې پيل شول.

الف: د راولپنډۍ د سولې مذاکره د اګست (۸ د ۱۹۱۹م. کال)

له افغانستان سره د جګړې وروسته انګليسانو دا غوره وګڼله چې د افغانستان دولت سره خپلې اړيکې ښې کړي او مسئلې د خبرو اترو له لارې حل کړي، ځکه نو د حکومتونو ترمنځ تر يو شمېر ليکونو وروسته د سولې يو هيئت د علي احمد خان په مشرۍ راولپنډۍ ته روان شو او د برېتانيې د هيئت له رئيس سرګرانټ Sir Grant سره يې په کنفرانس کې وليدل او وروسته له څو غونډو په پای کې د دواړو دولتونو له خوا د سولې پنځه ماده ييزه معاهده لاسليک شوه. علي احمد خان په دغه لاسليک کې تېروته او د سولې تړون د انګليسانو په ګټه او د افغانستان په زيان لاسليک شو.

ب: د مونسوري مذاکره(۱۹۲۰ ميلادي کال)

څرنګه چې د راولپنډۍ د سولې کنفرانس د افغانستان په زيان لاسليک شوی و، د افغانستان حکومت د برتانيې له حکومت سره د دويم ځل لپاره د مساوي حقوقو پر بنسټ د يوې معاهدې غوښتنه وکړه، په پای کې د ۱۹۲۰م. کال د مارچ په ۹ مه انګليسي دولت له امير څخه غوښتنه وکړه چې يو افغاني هئيت منسوري ته راولېږي. افغاني هيئت د محمود طرزی په رياست د افغانستان د بهرنيو چارو وزير، او د برېتانيې د استازې سره خپلې غونډې پيل کړې، نوموړي کنفرانس څه کم درې مياشتې دوام وکړ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله یې ور نه کړه او افغاني هیئت تر سترو او اوږدو مذاکراتو وروسته بې له دې چې قرارداد لاسلیک کړی وي، کابل ته راستون شو.

انګلیسانو ولیدل چې افغانستان له نورو هیوادونو سره دیپلوماتیکې اړیکې پیل کړې دي، ددې په لټه کې شو تر څو افغانستان ته هیئت ولېږي او خبرې بیا پیل کړي.

ج: د کابل معاهده د نوامبر (۲۲ د ۱۹۲۱ میلادي کال)

برتانوي هیئت د سرهزي دابس په مشرۍ کابل ته راغی او خپلې خبرې یې د افغانستان د بهرنیو چارو له وزیر محمود طرزي سره پیل کړې. خبرې څه کم یو ولس میاشتې اوږدې شوې، ځرنګه چې د دواړو خواو غوښتنې یو له بل سره په تقابل کې وې، نږدې و چې یوولس میاشتنۍ اوږدې خبرې قطع شي. په پای کې د کابل معاهده د نوامبر په ۲۲ مه په ۱۹۲۱م. کال کې لاسلیک شوه او د انګلیس دولت د افغانستان خپلواکي تصدیق او په رسمیت وپېژندله. دواړو دولتونو یو بل ته د سفیرانو په لېږلو کابل او لندن ته موافقه وکړه.

په افغانستان کې د یوه خپلواکه دولت جوړېدل په بهرني سیاست کې د انګلیسانو په استعماري موضوع باندې په منځنۍ او نږدې ختیځ کې مرګونی ګوزارو او د آسیا استعماري ضد کې ډیر ژور اثرات درلودل.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د امان الله خان د اعلامیو په اړه او دویمه ډله دې د افغانستان د خپلواکۍ د بیا تر لاسه کولو په برخه کې یو له بل سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱- کوم علتونه وو چې نصرالله خان یې د سلطنت له ادعا څخه لاس په سر کړ او شاه امان الله خان ته یې د قدرت رسېدو لار هواره کړه؟

۲- د شاه امان الله خان د اعلامیو په برخه کې لنډ معلومات ورکړئ.

۳- د افغانستان خپلواکۍ د کومې معاهدې پر اساس ترلاسه شوه؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د منابعو په مرسته د امان الله خان دشخصیت په اړه معلومات تر لاسه او هغه دې په ټولګي کې نورو ټولګیوالو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هېواد د خپلواکۍ درې ګوني مورچلونه

په دی لوست کې به د افغانستان د خپلواکی د بیالاسته راوړنې، ددرې ګونو مورچلونو ارزښت چې د انګلیسانو د ماتې او متارکې لامل شو پېژندګلوي ترلاسه کړي.

مخکې تر دې چې د انګریزانو په وړاندې د خپلواکی د جګړې د دریو لویو مورچلونو یادونه وکړو، د یوه مطلب څرګندونه اړینه ده او هغه دا چې، د هېواد خپلواکي یوازې د خپلواکی د جګړې په همدې دریو مورچلونو پورې رالنډه نه کړو، د انګریزانو په وړاندې د خپلواکی جګړې لپاره د هېواد هره سیمه د خپلواکۍ ساتلو سنګراو د دفاع مورچل جوړ شوی و. د هېواد هره برخه او هر ګوټ د انګریزانو په وړاندې د هغوی د ځپلو سنګر ګرځېدلی و. خو بر بنده ماته او پرېکنده ګوزار د هغو افغان شازلمو په توره وشوه چې د اماني دولت له خوا یې په دریو مورچلونو کې ځارنه او پالنه کوله.

اماني دولت د خپلې واکمنی له پیله په هند کې انګریزي واکمنانو ته وښوده چې د افغانستان نوی دولت د پخوانیو ترونونو لاندې د اړیکو دوام نه غواړي او په ځانګړې توګه د اعلیحضرت امان ا لله خان له خوا د مارچ د میاشتې په دریمه نیټه په هند کې انګلیسي نائیب الحکومه لارد چلسفورد ته یو لیک ولېږل شو او په لیک کې غوښتنه و شوه چې د د دواړو هېوادونو تر منځ د ۱۹۰۵ میلادي کال پر ترون

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید له سره غور وشي او د افغانستان خپلواکي د انګلیسانو له خوا ومنل شي . اماني دولت بې له دې چې د انګلیسي لوري ځواب ته انتظار وباسي، ورسره سم یې د نړۍ د یوشمېر هېوادونو او له هغې ډلې هېوادونو څخه د نوي جوړ شوي شوروي دولت سره د ډیپلوماتیکو اړیکو لپاره او هم یې د شوروي له لارې دیو شمېر اروپایې هیوادونو سره د اړیکو د تأمین هڅې پیل کړې. د دې تر څنګ یې د انګلیسانو سره د خپلواکۍ جګړې لپاره تیارۍ او چمتووالی ونیوه . په دې ترڅ کې د هېواد څخه د دفاع شورا جوړه او پر دښمن یې د غوڅو بریدونو لپاره یې درې ستر مورچلونه (د هېواد څخه د دفاع ختیځ، سویلي او سویل لوېدیځ مورچل) جوړ او د همدې مورچلونو د لارښونې لپاره یې دولتي کسان وګمارل.

ختیځ مورچل

د اماني دولت د واکمنۍ د پیل سره جوخت د هېواد د خپلواکۍ تر لاسه کولو لپاره هڅو جریان درلود، خو د اپریل په میاشت کې د افغاني ځواکونو منظمې او پرلپسې هڅې غښتلې او ګړندۍ شوې. د افغاني ځواکونو لومړنی خوځښت د هېواد د ختیځ مورچل په لور هلته تر سره شو. چې سپهسالار صالح محمد خان چې د خپلو منظمو ځواکونو سره جلال آباد ته ورسېد ورسره سم د سیمې ولسي ځواکونه او د خپلواکۍ جګړې لپاره سر سپارونکو زلمو د انګلیسانو په وړاندې جګړې ته خپل تیارى څرګنده کړ.

د هېواد په ختیځ مورچل کې جګړه د مې میاشتې په دریمه نیټه د افغاني ځواکونو په یوه ناڅاپي یرغل پیل شوه. دا برید دومره ځواکمن او ګړندی و چې د انګلیسي لښکرو په منځ کې یې د وېرې او ډار فضا واکمنه کړه. افغاني ځواکونو د یوې اونۍ جګړو په ترځ کې انګلیسي پوځیان د ننګرهار د څنډونه تر پېښوره داسې وځپل چې د بیا راګرځېدلو توان یې پاتې نه شو. په ډهلي او لندن کې د انګلیس نظامیانو او سیاسیونو د افغانانو دا ناڅاپي برید او پرلپسې برى په اسیا کې خپلو ګټو ته ستر تهدید او ماتې وګڼله، نو ځکه یې په متقابل برید لاس پورې کړ او په خپل ټول توان یې د هوایي او ځمکنیو ځواکونو څخه ګټه واخستله او پرله پسې درنې هوایي بمبارۍ یې تر سره کړې، له یوې خوا یې د خپلو ماتې خوړلو ځواکونو مورال لوړ کړ او له بلې خوا یې د افغاني ځواکونو د پرلپسې بریدونو مخه په درنو بمباریو سره ونیوله او د تورخم تر پولې شاتګ ته اړویستل چې له یوې خوایې د لوژستیکي اړینو توکو د رسېدو مخه ونیول شوه او له بلې خوایې د کابل او جلال اباد ښارونه تر داسې هوایي بمباریو لاندې راوستل چې بې شمېره ولسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک سپین ږیري او ماشومان یې په شهادت ورسول . دا هوایي حملې دومره زیاتې پرلپسې او درنې وې چې د اماني دولت یوشمېر لوړ پوړو کسانو له کابل څخه یوه مصؤن ځای ته د مرکز د لېږلو غوښتنه وکړه، خو اعلیحضرت امان الله خان دا وړاندیز ونه مانه او د جګړې لارښونه یې له همدې کابل ښار څخه د بري تر ورستیو شیبو په غاړه واخیستله.

سویل ختیځ مورچل

د اماني دولت د پریکړې سره سم سپه سالار محمد نادرخان د خپلو منظمو ځواکونو سره د اپریل پر ۲٤ مه نېټه ګردیز ته ورسېد. په ګردېزکې داوطلب ځوانان د نادر خان له ځواکونو سره یوځای شول. محمد نادر خان په ګردېز کې د ځواکونو د تنظیم او تر تیب په نیت د دوو اونیو لپاره پاتې شو. د مې د میاشتې په ۱٤ مې نېټې په ټوله پکتیا کې د خپلواکۍ اخیستلو نغاره ووهل شوه او افغاني قوتونو د انګریز لښکرو ته داسې پرله پسې ماتې ورکړه چې انګریزانو یو په بل پسې خپل عسکر کوټونه له لاسه ورکول. افغاني ځواکونه د ټل او وانې تر سیمو پورې د انګریزانو ټولې تانې تر لاسه کړې ، خو هغه غوښ او هر اړخیزه برید چې د مې د میاشتې په ۲٦ مه نېټه تر سره شو، نور نو غلیم ته توان پاتې نه شواو ناهیلي شو ، ځکه یې د جون د میاشتې په دریمه نېټه د اماني دولت سره د متارکې او اور بند غوښتنه وکړه .

سویلي مورچل

د هېواد د خپلواکۍ سویل مورچل چارې د سردار عبدالقدوس خان اعتماد الدوله په مشرۍ په مخ تللې. د سویل حوزې د بېلا بېلو سیمو اوسېدونکي د تیارۍ په حال کې د مرکز امر ته سترګې په لار ولاړ وو. اعتمادالدوله له کابل څخه دکندهار په لور د وتلو پر مهال یو څو دګوتو په شمار کسان ورسره ملګري وو، خو د وردګو، میدان او غزني تر سیمو پورې د اعتمادالدوله د لښکرو شمیر تر زرګونو کسانو زیات شو. کله چې اعتمادالدوله کندهار ته ورسېد په زرګونو داوطلبو ځوانانو په ګډون سره یې شمېر لسګونو زرو کسانو ته ورسېد.

په کندهار کې د ځواکونو ترتیب او تیارۍ لا نه و بشپړ شوی چې د انګریزي پوځیانو له لوري په یوه ناڅاپي برید کې د سپین بولدک او پښین یو شمېر افغاني ساتندویان تر حملې لاندې راغلل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يوه نابرابره جګړه کي افغاني ساتندويان په شهادت ورسيدل، د دې خبر په خپرېدو سره د کندهار اوسېدونکو پر انګريزانو د بريد چارې دومره ګړندۍ شوې چې سردار عبدالقدوس خان اعتمادالدوله ته يې د ځواکونو د سمون او تنظيم وخت ورنه کړ او بې له ځنډه يې د مۍ د مياشتې په ۲۶ مه نېټه د انګريزانو پر لښکرو بريد پيل کړ، خو انګريزي پوځيانو پخوا تر دې چې د افغانانو د توريو شرنګ ته ځانونه ټينګ کړي لا يې پخوا پښې د خپلو عسکرکوټونو څخه سپکې کړې وې ، افغاني ځواکونو د انګريزانو پاخه سنګرونه يو په بل پسې تر خپل واک لاندې راوستل او تر کوټيې ښاره يې سيمه د غليم له واک او ځواکه پاکه کړه . کله چې افغانان کوټې ښار ته ورسېدل نو انګريزانو اماني دولت ته د متارکې او اور بندخواست وکړ او د دولتونو تر منځ د جون د مياشتې پر دريمه نېټه د اوربند خبر خپور شو چې ورسره سم د انګريزانو له خوا د افغانستان د خپلواکۍ د منلو ډيپلوماتيک بهير پيل شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوه ډلو ويشل شي، لومړنۍ ډله دې د درې ګونو مورچلونو په اړه او دويمه ډله دې د افغانستان په اړوند د انګريزانو د پاليسۍ په اړه له يو بل سره خبرې پرې وکړي.

پوښتنې

۱- د پکتيا په محاذکې د محمد نادر خان ونډه څرنګه ارزوئ؟

۲- صالح محمد خان په کوم مورچل کې ګمارل شوی و او څه لاسته راوړنې يې درلودې؟

۳- د ټل کلا څرنګه فتحه شوه؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې منابعو او ماخذو په لرلو سره د دريو ګونو مورچلونو د پايلو په اړه معلومات تر لاسه او بيا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلاحات او ريفورم ۱۹۲۱- ۱۹۲۸ ميلادي

محمود طرزی

په دې لوست کې به د هغو اصلاحاتو او سترو کارونو په اړه چې امير امان الله خان ترسره کړي دي معلومات ترلاسه کړئ.

په ۱۹۱۹م. کال کې چې د ۱۲۹۸ لمريز سره سمون لري د يوې لويې تاريخي پېښې په توګه د افغانستان د سياسي خپلواکۍ لاس ته راوړنې د هېواد په وروستيو ټولنيزو او اقتصادي پروسو کې ژورې اغېزې درلودې. افغانستان يوې نوې مرحلې ته داخل شو، له دې امله چې شاه امان الله د خلکو په منځ کې محبوبيت درلود، د هغوی په ملاتړ يې ډېر مهم بدلونونه رامنځ ته کړل. دغه اصلاحات او بدلونونه په دوو مرحلو کې ترسره شول. لومړنۍ مرحله چې له ۱۹۱۹- ۱۹۲۴م. کلونو پورې يې دوام وکړ. د افغانستان خلك چې د پرمختګ غوښتونکي وو. له دولت سره ودريدل او ټولو نويو اصلاحاتو ته يې هرکلی ووايه. د اصلاحاتو دويمه مرحله چې له ۱۹۲۴ م. کـال څخه پيل شوه چې د اماني دولت تر پاي پورې يې دوام وکړ خو د يوشمېر کورنيو او بهرنيو عواملو له امله يې عملي بڼه پيدا نه کړه. شاه امان الله خان غوښتل چې ډېر ژر د خپلو تګ لارو او اصلاحي پروګرامونو له لارې د ښکلو، قصرونو، مجللو او زړه راښکونکو ودانيو، پارکونو، تفريح ځايونو، لويو فابريکو په جوړولو لاس پورې کړي، او صحتمنده وګړي ولري چې له نوي فرهنګ او تمدن سره آشنايي ولري، په همدغه هيله يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دغو کارونو سره ډېره مینه درلوده، پرته له دې چې د ټولنې فرهنګي حالت په پام کې ونیسي، د دغو کارونو په ترسره کولو کې یې له بېړې کار واخیست چې په پای کې یې ناوړې پایلې له ځانه سره درلودې. د لومړۍ دورې له مهمو اصلاحاتو څخه یو هم د افغانستان د اساسي قانون تصویب و چې د ۱۹۲۳م. کال د لویې جرګې په ترڅ کې چې په جلال آباد کې جوړه شوې وه او ۸۸۲ کسو په کې ګډون کړی وو چې وروسته دا قانون د پغمان په لویه جرګه کې د ۱۹۲٤م. کال د چنګاښ په میاشت کې تائید او توشیح شو. اساسي قانون چې د امان الله خان په اصلاحاتو کې لومړنی ګام ګڼل کیږي، د ډېرو ځمکو لرونکو له ګټو سره په ټکر کې و. شاهي مشروطه نظام یې تثبیت کړ. ډېر مهم اصلاحات یې په اقتصادي برخه کې رامینځته کړل څرنګه چې له انګلیسانو سره د ۱۹۱۹م. کال د خپلواکۍ په جګړې کې د هېواد پانګه په بشپړه توګه تشه شوې وه، اړینه وه چې د روپیو زیرمې چې پرته له هغې په هېواد کې یو بدلون هم ناشونی و، رامنځ ته شي. له همدې امله شاه امان الله خان د مالي او اداري اصلاحاتو چارې پیل کړې.

مالي او اقتصادي چارې

شاه امان الله خان د اصلاحاتو د تطبیق په لومړي پړاو کې له ستونزو سره مخامخ نشو. نوموړي پر خلکو د مالیاتو فشار رالږ کړ. له ځمکې څخه د جنس مالیه یې په نقدي مالیه بدله کړه. او ټولو خلکو پرته د خان او ملک له سپارښتنې نېغ په نېغه له مالي دفترونو سره اړیکې پیدا کړې. د څارویو د مالیې دورکړې لپاره د څارویو محصول په نامه قانون رامنځ ته شو. د مالي ادارو د تنظیم لپاره په کابل کې د (دفتري اصولو) په نامه ښوونځی جوړ شو چې فارغان یې د مالیې د مامورینو په توګه په هېواد کې مقرر شول او د دولت زړې حسابي چارې یې په عصري سیستم بدلې کړې. د حاکمانو په نامه ښوونځی په مرکز کې جوړ او فارغان یې په سیمه ییزو حکومتونو کې پر دندو وګومارل شول. سوداګري هم پراخه شوه او د داخلي ګمرکي تعرفو ډېروالی لغوه شو او د دې اصلاحاتو د پایلو له امله پانګې وده وکړه. د سوداګریزو معاملاتو شرعي محاکم رامنځ ته شول او د سوداګرۍ، شرکتونه په کابل کې جوړ شول. امانیه دولت د فابریکو او اوسپنو د پټلیو جوړولو په هڅه کې شو او له دوو جرمني او فرانسوي شرکتونو سره قرارداد وشو چې له مخې یې په لسو کلونو کې له سویل څخه د افغانستان شمال ته د اوسپنې پټلۍ جوړېده. مرکزي ولایتونو ته د تیلیګراف او د تیلیفون د لینونو د غځولو کار پیل شو. په پغمان، جلال آباد او کندهار کې د سټیشنونو د جوړولو کار پیل شو. د موټرو بیارغولو، صابون،عطرو، ټوکر جوړونې، پنبې، غوړ ایستلو، نجارۍ، فابریکې په کندهار، هرات او مزارشریف کې جوړې شوې. د کابل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مزارشریف، شوروي، ایران او ترکیې ترمنځ هوایي پوستې په پام کې ونیول شوې. د غازي او سراج بند په غزني کې بشپړ شول. د بدخشان د لاجوردو او هرات د نفتو په برخه کې یوه فابریکه او د اوسپنې د ویلې کولو، ګوګړو، سربو، ابرک، تباشیرو او نورو په برخه کې پروګرامونه په پام کې ونیول شول. د دغـو اصلاحاتـو پـه پایلـه کـې د دولـت عایـدات د تیـر پـه پرتلـه لـه دوه چنـده پورتـه شـول او پـه کا ل کـې لـه ۸۰ میلیـون روپیـو څخـه ۱۸۰ میلیـون روپیـو تـه ورسـېدل. د وزنونـو لپـاره میټریـک سیسـتم رامنـځ تـه شـو. افغانـي پولـي واحـد لـه روپـۍ څخـه پـه افغانـۍ ونومـول شـو.

اداره

دولت له هرڅه نه ډېره د افغانستان ملي وحدت او ثبات ته پاملرنه وکړه. او دغه ملي وحدت ورورولۍ د افغانستان د خلکو پر مساوي حقوقو ولاړه وه. د اساسي قانون د اتمي مادې سره سم ټول هغه خلک چې په افغانستان کې ژوند کوي، پرته له دیني او مذهبي مسایلو د افغانستان تبعه ګڼل کېږي په مذهبي او دیني چارو کې، د دولت سیاسي نظام مکلف و چې دوګړو د شخصي آزادیو څخه پالنه وکړي او هیڅوک هم پرته له شرعي مجوز قانون څخه توقیف او مجازات کېدای نه شي، د تبعیض او تفریق مسئله د(مذهب، توکم او قبیله) له نظره له مینځ یوړل شول او ټول ملت ته برابر حقوق ورکول شول. د دولت دستګاه هم پر دریو اجرائیه، مقننه او قضائیه قواوو باندې ودرېده. اماني دولت د هېواد د حریم د ژغورنې لپاره هوایي ځواک جوړ کړ چې (۱۱) الوتکې یې درلودې او ۶۵ کسه زده کوونکي د دغې څانګې د زده کړې لپاره روسیې، فرانسې او ایټالیې ته واستول شول. یوشمېر نور د پوځي زده کړو لپاره روسیې او ترکیې ته ولېږل شول. د کابل حربیه فابریکه پیاوړې شوه. جګړییز مهمات لکه: دافع هوا، توپونه او زري پوش موټرې د پوځي نظام په واک کې ورغلل. په کابل کې د راډیو اداره جوړه شوه او ښار په برېښنا روښانه شوه. د روغتیا په برخه کې په کابل او ولایتونو کې ملکي او پوځي روغتونونه جوړ او په مرکز کې د ښځو روغتون او په پغمان کې سناتوریم جوړ شو. د اکسرې ماشینونه کابل ته وارد شول او د دارالمجانین او دارالایتام د جوړولو کار پیل شو.

پوهنه اوکلتوري چارې

د اساسي قانون له ۶۸ مې مادې سره سم د لیک لوست زده کړې وړیا او اجباري شوې. ډېر شمېر ښوونځي په مرکز او ولایتونو کې جوړ شول. په پایتخت کې د حبیبیې پرلېسې سربېره امانیه لېسه جوړه شوه. لومړنۍ د فرانسویانو او دویمه یې د جرمنیانو په مرسته منځ ته راغله.

همدارنګه په مرکز او ولایتونو کې ۳۲۲ ښوونځي, او یو دارالمعلمین په هرات کې جوړ شو چې تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۲۷ م. کال پورې يې د زده کوونکو شمېر ۵۱ زرو کسو ته ورسېد. په ثانوي او مسلکي برخو کې درې زره زده کوونکو زده کړه کوله. په سلګونو محصلين شوروي اتحاد، جرمني، فرانسې، ايټاليې او ترکيې ته د زده کړو لپاره واستول شول. همدارنګه يوه ملي کتابتون جوړ شو چې نن ورځ په عامه کتابتون يادېږي. د دې کارونو ترڅنګ يوه سينما د کابل په ښار او يو تياتر په پغمان کې جوړ شو او ديارلس مجلې او جريدې د دولت په لګښت په کابل او ولايتونو کې نشر شوې، لکه ارشاد النسوان، اتحاد مشرقي، روزنامه افغان، معارف مجله، امان افغان، بيداري، د حقيقت ورځپانه او نور... مطبوعات او داخلي ورځپاڼې آزادې شوې او د شخصي جريدو او ورځپاڼو د چاپ لپاره زمينه برابره شوه چې د بېلګې په توګه کولای شو چې انيس، نسيم سحر او د نورو نومونه ياد کړو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د شاه امان الله خان د مالي او اقتصادي اصلاحاتو په اړه او دويمه ډله دې د نوموړي د اداري اصلاحاتو په اړه په خپلو کې خبرې وکړي.

پوښتنې

۱. د امان الله خان اصلاحاتو څو مرحلې درلودې؟ هره مرحله يې د نېټې په يادونې سره وواياست.

۲. د افغانستان لومړنی اساسي قانون په کوم کال او چېرته تصويب شو؟

۳. شاه امان الله خان د کومې موخې لپاره اصلاحات پيل کړل؟

٤. د اداري جوړښت له مخې اماني دولت پر کومو قواو ولاړ و؟

۵. امان الله خان د پوهنې په برخه کې کوم کارونه ترسره کړل؟ لنډ دول يې وواياست.

له ټولګي څخه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې د شاه امان الله خان د کلتوري اصلاحاتو په اړه معلومات تر لاسه او بيا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغازي شاه امان الله خان اروپايي سفر(۱۹۲۷ م / ۱۳۰۶ لمريز)

د شاه امان الله خان د سفر ضرورت، د سفر پايلې، د سفر په وړاندې غبرگونونه او د شاه له غيابت څخه د يو شمېر فرصت طلبو کړيو گټه اخيستنه، دا هغه مفاهيم دي چې په دې لوست کې به ورسره آشناشئ.

غازي امان الله خان په (۱۳۰۵ لمريز) کال د وزيرانو د شورا په عالي مجلس کې د افغانستان د پرمختگ لپاره د نويو آلاتو او وسايلو کمی تر بحث لاندې ونيوه او ويې ويل: چې بايد د ښوونې او روزنې، مطبوعاتو، رغونې، د نويو مخابراتو، صنعت او د افغانستان د کرنې د پرمختگ په برخه کې له اروپايي هېوادونو څخه ډېر لوی سامان آلات واخلي او تهيه کړای شي. او ددې کار لپاره بايد مسلکي او کارپوه خلک انتخاب او په مناسب وخت کې اروپا ته ولېږل شي. د وزيرانو مجلس دا تصويب کړ چې ددغو ټولو علمي او فني موخو د لاس ته راوړلو لپاره دې پخپله غازي پاچا ددغه هيئت مشري پر غاړه واخلي، ځکه چې هغه پخپله د پوهنې او روښانفکرۍ ډېر لوی غوښتونکی و او هم ځرنگه چې له (۱۳۰۱ لمريز) کال څخه وروسته د ځينو هېوادونو له خوا ځينې رسمي بلنليکونه راغلي وو چې پاچا دې د هغوی له هېوادونو څخه ليدنه وکړي همدا و چې امان الله خان د ملکې ثريا او د دولت د عالي رتبه غړيو سره اروپا ته روان شو او د ۱۹۲۷ ميلادي کال د (۱۳۰۶لمريز) کال مطابق د ليندۍ د مياشتې په لومړيو کې په کابل کې تر الله پامانۍ وروسته يې د کندهار لوري ته حرکت وکړ او په کندهار کې يې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو تر تاوده هرکلي وروسته د چمن لوري ته مخه وکړه او وروسته د کويټې له لارې کراچۍ ته ورسېد او په نوموړو ښارونو کې يې تر تودو هرکليو ورسته د هوايي ډګر او د الوتکو د ترميم د فابريکې تر ليدلو بيا د رسمي پروګرام سره سم د بمبي بندر ته روان شو. که څه هم پخپله له ترکي او فرانسوي ژبو سره بلد و، سره له دې هم يو شمېر ژباړونکي ور سره وو او همدارنګه په بهر کې د ټاکلي پروګرام د لړلو له امله افغاني سفيرانو او استازيو ته کومه ستونزه پيدا نه شوه. بمبي ته په رسېدو افغانان او هندوانو د هغه د هر کلي لپاره د سرک دواړو لوريو ته کتارونه جوړ کړي وو او له تودو ولولو سره چې (ژوندی دې وي غازي پاچا) استقبال شو. خلکو داسې احساسات وِښودل، چې انګليسان يې سخت وويرول او دا له دې امله چې امان الله خان په اسلامي نړۍ کې له ځومره ګرانښت څخه برخمن دی او غازی پاچا هم په خپلو ټولو ويناوو کې د هند او نورو محرومو ملتونو د خپلواکۍ خبرې کولې. په هند کې د خپلې پاتې کېدنې پر وخت د هغه هېواد خلکو ته داسې وويل: »خپلواکي نه ورکول کېږي، بلکې د تورې په زور تر لاسه کېږي» د هند د مشرانو او ټولنو تر ليدلو وروسته، امان الله خان عدن او له هغه ځايه مصر ته سفر وکړ چې د مصر د پاچا لومړني فواد او خلکو له خوا يې هرکلی وشو، د هغه هېواد د تاريخي آبداتو تر ليدنې وروسته سکندريې ته ولاړ او د مديترانيې د بحيرې له لارې ايټاليې ته روان شو. په روم کې له امان الله خان څخه تود هرکلی وشو او د پاچا (ويکتور امانويل)، ملکې او وليعهد سره يې وکتل. د ايټاليې پاچا په خپلې ويناکې د امان الله خان نه ستړي کېدونکي کارونو سرته رسول وستايل او له افغانستان سره د ښو اړيکو غوښتونکی شو، شاه او هئيت له ايټاليا څخه فرانسې ته مخه وکړه. په فرانسې کې يې جمهور رئيس تود هرکلی وکړ او په هغه ځای کې د خوښې وړ موضوعګانو لکه: د الوتکو، ټوپکو، مهماتو، په فرانسه کې د افغاني زده کوونکو د تحصيل، د استقلال لېسې ته د فرانسوي لايقو ښوونکو د راتګ د لرغون پوهنې په برخه کې د فرانسې همکارې او په نورو علمي او تخنيکي اړتياوو خبرې اترې او توافق وشو او هم د فرانسې له دولت څخه غوښتنه وشوه تر څو په کابل کې يو موزيم په فرانسوي سليقه جوړ شي. په فرانسه کې تر ټولو لوی وياړ چې امان الله خان تر لاسه کړ دا و چې د پاريس ښاروال د هغه په اړه وويل «ستاسې له شان سره داسې ډالۍ نه لرو چې تاسې ته يې وړاندې کړو. خو د پاريس ښار ستاسې چوپړ ته وړاندې کوم» او هم د ناپيليون چېرکټ يې د امان الله خان د استراحت لپاره ورکړ. امان الله خان له هغه ځايه بروکسل، بلژيک او سويس ته سفر وکړ او وروسته آلمان ته روان شو او د آلمان جمهور رئيس(پاول فن هندنبورګ) او دولتي چارواکو يې هرکلی وکړ، همدارنګه په آلمان کې د افغانستان د خپلواکۍ لسمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کالیزه ونمانځل شوه او یو ځرخي الوتکه د آلمان د دولت له خوا امان الله خان ته ډالۍ شوه. د آلمان تر سفر وروسته امان الله خان انګلستان ته ولاړ او هلته یې د انګلیستان د پاچا (پنځم جارج) او ملکې له خوا هر کلی وشو، هلته یې د هغه ځای هوایي ځواک ولید، همدارنګه یې د آکسفورډ له پوهنتون او ځینو نورو ځایونو ځخه لیدنه وکړه. د آکسفورډ پوهنتون له خوا ورته د حقوقو افتخاري دوکتورا ورکړل شوه. دا لومړنی افغاني شخصیت و چې د حقوقو په افتخاري دوکتورا وویاړل شو. د انګلستان تر سفر وروسته امان الله خان شوروي روسیې ته سفر وکړ او انګلیستان د امان الله خان له دې سفر سره مخالف وو، ددې لپاره چې امان الله خان له روسیې سره دوستانه اړیکې ونلري. شاه امان الله خان ته په روسیه کې د جمهور رئیس (کالینن) او نورو لوړو دولتي چارواکو له خوا تو د هر کلي وشو او دا لومړنی افغاني اتل و چې په شوروي روسیه کې یې ښه هر کلي وشو. دغه سفر په پایله کې یو لړ سیاسي، کلتوري او اقتصادي معاهدې لاسلیك شول.

وروسته امان الله خان ترکیې ته روان شو ، په ترکیه کې د ترکیې د جمهور رئیس مصطفی کما ل (اتاترك) او د ترکیې د صدراعظم عصمت انیونو او نورو دولتي غړیو له خوا یې هر کلی وشو په دې سفر کر دواړه هېوادونه د دوستۍ د ټینګښت، سیاسي، سوداګریز او کلتوري اړیکو غوښتونکي شول.

امان الله خان د آسیایي او اروپایي یوو لسو هېوادونو تر لیدنې وروسته ایران ته مخه وکړه او هلته یې د رضا شاه پهلوي له خوا تود هر کلي وشو. شاه او د ایران ملت د امان الله خان هغو کارنامو ته چې د ۹ کالو واکمنۍ په موده کې یې تر سره کړي وې، په درنه سترګه کتل، هلته د دواړو هېوادونو ترمنځ معاهدې لاسلیك شوې. همدارنګه هغه سرحدي ستونزې چې د ترکیې او ایران ترمنځ وې، د هغه په زیار او هڅه حل شوې، پاچا د ایران تر سفر وروسته افغانستان ته راستون شو.

د افغانستان لپاره د امان الله خان د دوو اسلامي هېوادونو (ایران او ترکیې) او اروپایي هېوادونو ځخه لیدنې ډېر اهمیت درلود. په پایله کې دافغانستان موقف ټینګ او نړیوا ل اعتماد یې لوړ شو. د اروپایي او آسیایي هېوادونو له مشرانو سره د هغه اړیکې ددې ښکارندوی وې، چې افغانستان د یو خپلواك هېواد په توګه کولای شي، چې د نړۍ له ټولو هېوادونو سره د برابرۍ او متقابل احترام پر بنسټ اړیکې ټینګې کړي.

له شوروي اتحاد ځخه د امان الله خان لیدنې او له ترکیې او ایران سره تړونونو دا ښکاره کړه چې په افغانستان کې دا نګلیسانو بیا اغیز له خاورو سره خاورې شو، هغه په دې سفر کې په دې بریالی شو چې له افغانستان سره د ځینو اروپایي هېوادونو پراخه اقتصادي مرستې را جلب کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملکه ثریا د امیر امان الله خان مېرمن او د هېواد د نامتو ښځو څخه په دې سفر کې له امان الله خان سره ګډون درلود. ملکه ثریا د محمود طرزي دریمه لور وه چې یوه پوهه، عالمه، فاضله او د علم پلوې مېرمن وه. دغې نامتو میرمنې په کال د ۱۲۹۳لمریز کال د شهزاده امان الله خان سره واده وکړ. ملکه ثریا د امیر امان الله خان له مشوقینو څخه د نوي فرهنګ او تمدن په خپرېدو، د ښځو د حقوقو د تامینولو او د هېواد د ترقی او پرمختګ په برخه کې وه. یوه فرانسوۍ خبرياله او د هوهلو مجلې استازې د امیر امان الله خان د اقامت په وخت په فرانسې کې د ملکې ثریا سره مرکه او لیدنه وکړه او ددې په اړوند یې داسې ولیکل:)) ماد نرۍ د ډېرو ملکونو او لومړۍ درجو ښځو سره مرکې کړي دي خو په دې متانت، ذهانت د ملکې ثریا غوندې ښځې مې لږې لیدلې دي. د دې مرکې څخه ماته ثابته شوه چې د افغانستان خاوره چې داسې ملکه روزلی شي، ډیر ژر ترقي، وده او د نړۍ له نورو هېوادونو سره سیالي کولی شي)).

د شاه امان الله خان سفر شپږ میاشتې اوږد شو، دې سفر له یوې خوا ښې پایلې درلودې، خو له بل لوري يې د پاچا د اوږد مهاله نه شتون له امله د هېواد امنیت او اداره دګډوډولو لوري ته نږدې کړه او د دښمن د پلانونو د تطبيق لپاره يې زمينه مساعده کړه، همدا علت و، چې دغه کار ناوړه او ډېرې زيانمنوونکې پايلې له ځان سره راوړې.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې اروپا ته د امان الله خان د سفر پر علتونو او دويمه ډله دې د سفر په لاس ته راوړنو يو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱- د شاه امان الله خان اروپايي سفر څو مياشتې او کومو هېوادونو ته و؟

۲- په هند کې د امان الله خان د هرکلي په برخه کې لنډ معلومات ورکړئ.

۳- د شاه امان اله خان په وړاندې د دسيسو او توطيو لامل څه و؟

له ټولګي څخه باندې فعاليت

زده کوونکي دې د شاه امان اله خان د اروپايي سفر په اړوند معلومات تر لاسه او بيا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اصلاحاتو پر وړاندې غبرگون

ولې اصلاحات له غبرگونونو سره مخامخ شول، کورني او بهرني لاملونو یکې څومره ونډه در لوده؟ په دې لوست کې به د دې پوښتنوځوابونه ترلاسه کړئ.

د هېواد خپلواکۍ تر گټنې وروسته چې د غازي امان الله خان په مشرۍ د خلکو د قربانۍ په پایله کې حاصله شوه، د انگلیسي استعمارچیانو پر وړاندې ستر بریالیتوب و. افغانان و توانېدل چې د افغانستان ځوان او خپلواک دولت جوړ کړي. زموږ هېواد چې د استعمار له جغ څخه خپلواکه شوی و، په (اقتصادي، ټولنیزو کلتوري او نورو) برخو کې اصلاحاتو او بدلونونو ته یې اړتیا درلوده. نو کله چې امان الله خان د هېواد چارې په لاس کې واخیستې په اصلاحاتو یې لاس پورې کړ، تر څو وکړای شي هېواد د پرمختللو هېوادونو په کتار کې ودروي. اصلاحات او ریفورمونه پیل شول او ډېرو افغانانو یې ملاتړ وکړ، خو ځینو خلکو د انگریزانو په مرسته د اصلاحاتو په وړاندې منفي غبرگونونه وښودل. ځکه انگلیسانو غوښتل چې د داخلي اړو دوړ په پیدا کولو سره د افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوان دولت کمزوری او له منځه یوسي.

انګرېزانو له دې سیاست څخه چې (تفرقه واچوه او حکومت وکړه) کار واخیست او په ځینو ځایونو کې یې جاسوسي دستګاوو او شبکو په کار پیل وکړ. د جزا له قانون سره د منګلو خلکو مخالفت څرګند کړ. د نوي قانون په وړاندې مذهبي کړیو غبرګونونه وښودل. له دې امله یو شمېر روحانیونو په پکتیا کې مخالفت څرګند کړ، په ۱۳۰۴ لمریز چې د ۱۹۲۵ م. کال سره سمون لري، امان الله خان هڅه وکړه چې د خبرو له لارې موضوع حل کړي هیئتونه او د جوماتونو ملا امامان یې پکتیا ته ولېږل، تر څو د هغه ځای روحانیون قانع کړي. خو هغوی ونه منله، هماغه و چې د ملا عبدالله په مشرۍ په پکتیا کې مخالفت پیل شو او تر لوګره راورسېد. دولت د هغوی په وړاندې مقاومت وکړ او مخالفین یې غلي کړل.

شاه امان الله خان د افغانستان د پېژندنې او د مرستو د راجلبولو لپاره آسیا او اروپا ته اوږد سفر وکړ چې د هغه د اوږدې مودې د نه شتون څخه بهرني دښمن ګټه واخیسته او د شومو پلانونو لپاره یې ډېره ښه زمینه برابره شوه. کله چې امان الله خان له اروپا څخه راستون شو، له اصلاحاتو او پرمختګ سره یې مینه ډېره شوه او د اصلاحاتو او ریفورمونو عملیه یې چټکه کړه امان الله خان له یوې خوا د نړۍ پرمختللې هېوادو نه لیدلي وو نو غوښتل یې چې افغانستان داسې پرمختګ او پراختیا وکړي او د نورو هېوادونو له احتیاجه خلاص شي او له بل لوري وروسته پاتې کړیو له بهرني لوی دښمن(انګلیس) سره یو ځای ددغو بدلونونو د تطبیق مخه نیوله.

د اماني خپلواکه دولت پر ضد لویه توطئه جوړه شوه. د مخالفینو خواره واره ګروپونو سمون پیدا کړ او نظامي عملیات یې پیل کړل او دښمن په دوو جبهو (ختیځ او شمال) کې په فعالیتونو مصروف شول. ددې پلان طرحې داسې وې چې اغتشاش لومړی له ختیځ څخه پیل، تر څو دولت په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجبور شي چې پوځيان هلته ولېږي او پايتخت له پوځيانو تش شي او له دې وروسته دې د شمال جبهې (کوهدامن او کوهستان ، بلواګر کابل ته داخل شي او په چټکۍ سره دې دولت له منځه يوسي ، او همدارنګه د امان الله خان د دولت يو شمېر دولتي عالي رتبه مامورينو يې هم په پټه د دوی مرسته کوله.

په هغو ورځو کې چې په ختيځ کې د شينوارو بغاوت پيل شوی و په شمال کې د کابل لاره د کلکاني حبيب الله لخوا چې د سقاو د زوی په نامه مشهور و وتړل شو.

کلکاني حبيب اله خپلې اړيکې د کابل والي علي احمد خان سره چې د هغه وخت د دولت لخوا کوهدامن ته د ستونزو د حل لپاره مامور شوی و ټينګې کړې. علي احمد خان ددې پر ځای چې د دولت په ګټه کار وکړي، د خپلو شخصي ګټو د ساتلو لپاره يې له کلکاني ګروپ سره اړيکې ټينګې کړې، همدارنګه نورو فرصت طلبو کسانو له کلکاني حبيب الله سره مرسته وکړه.

کلکاني حبيب الله د ځينو لوړ رتبه دولتي مامورينو په مرسته د دولت پر ضد بلوا وکړ، د هغوی په همکاری د ١٩٢٨ ميلادي کال د ډسمبر په آخره پر کابل يرغل وکړ. څرنګه چې امان الله خان نه غوښتل چې وينې تويې شي، په ١٩٢٩ م.کال د جنورۍ په لومړيو کې يې له پاچاهۍ څخه استعفا وکړه او کندهار ته ولاړ، له هغه ځايه يې ايټاليې ته مخه وکړه او د ژوند تر پايه هلته ديره شو. ورور يې سردار عنايت الله خان درې ورځې اقتدار په لاس کې ونيو او وروسته حبيب الله د سقاو زوی ارګ محاصره کړ او سردار عنايت الله خان کندهار ته شاتګ وکړ او په دې توګه حبيب الله کلکاني پرکابل واکمن شو او د واک په لاسته راوړو سره يې د پاچاهۍ اعلان وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د امان الله خان په وړاندې د غبرګونونو د لاملونو په اړه او دویمه ډله دې د افغانستان پر ضد د انګرېزانو د تحریکاتو او دسیسو په اړه یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱- کوم علتونه ددې سبب شول چې یو شمېر خلک د اماني دولت له اصلاحاتو څخه ناراضه شول؟

۲- د دولت پر ضد لومړنی بلوا چېرته پیدا شوه. پایله یې څه شوه، په لنډ ډول یې وواياست؟

۳- د حبیب الله کلکاني د شخصیت په اړه څه پوهېږئ؟ معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې له هغو سرچینو چې ور سره شته، د اماني اصلاحاتو پر وړاندې د یو شمېر خلکو د ضدیت پر لاملونو یوه لکینه تیاره او په ټولګي کې دې نورو ټولګیوالو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بحران پای او د قدرت ټینګښت (۱۹۲۹م / ۱۳۰۸ لمریز)

محمد نادر شاه

نادر شاه څرنګه واک ته ورسېد.
په کومو اصلاحاتو یې لاسی پورې کړ، بلواوې یې څرنګه غلی کړل. په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

د کلکاني حبیب الله ۹ میاشتنۍ واکمنۍ کابل له هر پلوه خراب او زیانمن کړ. هېواد ۹ میاشتې په اړو دوړکې تېرې کړې، نو ځکه د افغانستان خلک له دې نظام څخه ناراضه وو او د یوه مثبت بدلون لپاره تیار وو. هماغه و چې محمد نادرخان د سویل ختیځې جبهې یو له فاتحینو او د اماني دورې سپاه سالار د خلکو په مرسته او همکارۍ د اکتوبر په ۱۵ (۱۹۲۹) میلادي کال کې کابل ته راننوت او د سلام خانې ماڼۍ ته ولاړ. هلته یو شمېر د کابل معززین، مشران او قبایلو استازې موجود وو، محمد نادرخان په یوه وینا کې هغوی ته داسې وویل: «د خدای په فضل زه خپل آرمان ته ورسېدم. زما هیله د هېواد خلاصون و او دا دی نن ورځ زما هیله تر سره شوه، زه د قدرت هیله من نه یم. یوه لویه جرګه جوړوم، تر څو هغوی خپل مشر وټاکي» په دې وخت کې حاضرینو په یوه غږ وویل: لویې جرګې ته اړتیا نشته تاسې زموږ پاچا یاست او د مجلس غړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وويل: په دې غونډه کې د پښتوانۍ لويې جرګې ډېر غړي شته څرنګه چې هغوی له سپاه سالار ښخه غواړي چې د پاچاهۍ تکليف قبول کړي. په دې وخت کې حضرت مجددی (نورالمشايخ) د نادرخان پر سر پټکی د تاج او جوغې په ډول کېښود او محمد نادرخان د افغانستان پاچا شو.

محمد نادرخان خپله پاچاهي پر وران او خراب کابل پيل کړ، له دې کبله چې نوموړی له جدي ننګونو سره مخامخ و، مجبور و چې هر قدم په احتياط سره واخلي .له يو لوري د امان الله خان د پلويانو مخالفت له بلې خوا د انګرېزانو لاسوهنې په هېواد کې ډېرې ستونزې رامنځته کړې همدارنګه د حبيب الله کلکانی پاتي شوني د دې لامل شو تر څو دولتي او حکومتي اداري ويجاړې اکثر نهادونه لوټ شوي وو. د کابل ښار او دولتي دفترونه چې په نهه مياشتو حکومت کې زيانمن شوي وو، د پادشاه او د نوي دولت اراکينو پاملرنه يې ځان ته وروا ړوله تر څو پادشاه له خپلې کورنۍ سره په ارګ کې استوګن شي.

د محمد نادرشاه د پاچاهۍ دوره د (امان الله خان او کلکاني حبيب الله) له دواړو پخوانيو دورو سره توپير درلود. دا دوره نه د امان الله خان د دورې د لويديځ ژوند او تهذيب په څېر او نه هم د کلکاني حبيب الله د دورې په شکل د مدنيت دښمنه وه چې ماليات او دولتي عايدات يې خلکو او بيت المال يې سپاهيانو ته ورکاوه.

محمد نادرشاه چې يو هوښيار، با تدبيره او آګاه شخصيت و د افغانستان د دولت په سر کې ودرېده. د هغه ورور محمد هاشم خان چې يو ډېر با انضباطه شخص و، د صدراعظم په توګه توظيف شو. د دولت نور غړي د تدبير خاوندان وو چې په خپل چوکاټ کې يې ځانګړې صلاحيتونه درلودل. که څه هم هغه خپل حکومت د خپل ورور محمد هاشم خان په صدارت سره جوړ کړ، خو د اساسي کارونو کيلي يې له ځان سره ساتلې وه. د نادر شاه د پاچاهۍ پر وخت بنسټيز اصلاحات رامنځ ته شول. د کابل طبي ښوونځي چې وروسته د محمد ظاهر شاه په وخت کې د پوهنځي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامه ارتقأ وکړه، د کابل ادبي انجمن رامنځ ته شو، کلنۍ چې د پاچا له نوښتونو څخه وه، چاپ شوه او پخپله پاچا به د مطبعې له کارونو څخه څارنه کوله او په دې توګه په هغه وخت کې ډېر بنسټيز کارونه تر سره شول. د امنيت له پلوه د نادرخان په دوره کې ډېرې ستونزې وې، دا ځکه چې د کلکاني حبيب الله تر ماتې وروسته موضوع په دومره سادګۍ سره پای ته ونه رسېده، بلکې غبرګون يې درلود. لکه چې د ۱۹۳۰ ميلادي کال د جون په مياشت کې د شمال هغه شمېر قومونه چې د کلکاني حبيب الله د پاچاهۍ پر وخت يې ګټې تامين شوې وې، په يوه ډېر لوی قوت سره يې بلوا وکړه چې په لومړي ځل د نادرخان له خوا ورته توصيه وشوه چې له بلوا څخه لاس واخلي ، خو هغوی ونه منله. وروسته محمد نادرخان مجبور شو چې اقدام وکړي او امنيت يې ټينګ کړ.

په ۱۹۳۲ ميلادي کال کې ملالېوني د حکومت پر ضد بغاوت وکړ او نادرخان يې په چټکۍ سره مخه ونيوله، له بل لوري د اماني دورې يو شمېر پلويانو د نوي حکومت لپاره ستونزې رامنځ ته کولې، خو نادر خان د دولتي حاکميت او ټينګښت لپاره ګډوډي غلې او مخالف کسان يې له صحنې څخه ووېستل.

محمد نادرشاه او صدراعظم محمد هاشم خان له هر څه نه مخکې دې ته متوجه وو چې له ديني علماوو سره نېکې اړيکې ولري، ځکه هغوی پوهېدل چې له ديني عالمانو سره منفي چلند د ځان د له منځه وړلو حکم لري. نادرشاه يو باکلتوره شخص و، په همدې توګه يې وغوښتل تر څو هغه زيانونه چې په مخکينۍ دوره کې کلتور ته رسېدلي وو، بشپړ کړي او په دې برخه کې يې دقدر وړ خدمتونه وکړل. د هغه له کلتوري کارونو څخه يو هم دا دی چې پخپله به يې د زده کوونکو په سينه مډال لګاوه.

محمدنادر شاه د خپلې پاچاهۍ په ٤ کالو کې وکړای شول هغه بحران چې په ټول افغانستان کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

را منځ ته شوی و، پای ته ورسوي او دولتي واک ټینګ او واحد مرکزیت رامنځ ته کړي.

محمد نادرشاه د ۱۹۳۳م. کال د نوامبر د میاشتې په ۸ مه نېټه زده کوونکو ته د دلکشا په چمن کې مډالونه ورکول چې د عبدالخالق نومي محصل د تومانچې په ډزو سره ووژل شو. چې په همدې توګه د هغه څلور کلنه دوره پای ته ورسېده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي، لومړۍ ډله دې د نادرشاه د شخصیت او د هغه د قدرت ته د رسېدو پر لاملونو او دویمه ډله دې د هغه د کارنامو په برخه کې پخپلو کې بحث وکړي.

پوښتنې

۱- کله چې محمد نادرشاه واک ته ورسېد، له کومو ننګوونو سره مخ و؟

۲- د نادر شاه د سلطنت مهمې کړنې بیان کړئ؟

۳- محمد نادر شاه له خوکالو پاچاهۍ څخه وروسته او په څه ډول ووژل شو؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې په دولتي چارو کې ، د محمد نادر شاه د سیاست او پالیسی په اړه د ښوونکو او منابعو په مرسته، یو مطلب برابر او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اصولنامې ترتیب او تدوین

سردار محمد هاشم خان

په دې لوست کې به د اصولنامو ضرورت د هغوی ترتیب او تدوین، اقتصادي کړکیچونو او د هغه له منځه وړلو سره به آشنا شئ.

کله چې محمد نادرشاه د هېواد واک په لاس کې واخیست، نو هېواد بحراني او داسې حالت درلود چې قانون په کې نافذ نه و، هماغه و چې د هېواد د قانونیت په فکر کې شو.

محمد نادرشاه په دې پوهېده تر هغه یو هېواد د قانون پر بنسټ ولاړ نه وي، هغه دولت نه یوازې دا چې پایښت نه لري، بلکې د هېواد شتون له خطر سره مخامخ کېږي. هغه دا درک کړې وه چې د اماني دولت له حساسیت سره مخامخ و او په همدې توګه منظم پلانونه مطرح شوي وو ترڅو د محمد نادر خان دولت له ریښې څخه راوباسي بهرنیو لاسونو او داخلي اجیرانو کار کاوه، ترڅو بحران رامنځ ته کړي. نادرخان په هوښیارۍ سره هماغه قوانین چې د امان الله خان په دوره کې د نظامنامې په نامه یادېدل، په لږ تفسیر سره د اصولنامې په نامه نافذ کړل. محمد نادرشاه د یوه با صلاحیته هئیت په واسطه اصولنامه (اساسي قانون) تدوین کړ. دا هماغه اساسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظامنامه وه چې د قوانینو د مور حیثیت یې درلود. په اساسي اصولنامه کې د شاه د حقوقو فصل تعدیل او د امان الله خان د نامه پر ځای د نادرخان نوم راوړل شو.

د دولتي شورا پر ځای ملي شورا او داعیانو مجلس په اصولنامه کې داخل شو. همدارنگه اصولنامې د ملي شورا انتخابات ترتیب او دا دواړه د لویې جرگې غونډې ته د ۱۳۰۹ لمریزکال د سنبلې(وږي) په ۲۸ مه وړاندې او تصویب شول. د همدې قانون پر بنسټ د ملي شورا انتخابات په ۱۳۱۰لمریز کال د سرطان (چنگاښ) په ۱٤ مه د سلام خانې په مانۍ کې د پاچا له خوا افتتاح شو او هېواد یو قانوني پړاو ته داخل شو. دا اساسي اصولنامه تر ۱۳٤۳ لمریز کاله پورې نافذه وه او له هغې سره په مطابقت کې ډېرې اصولنامې جوړې او تطبیق شوې. د قوانینو تطبیق د صدراعظمانو او وزیرانو په لاس کې وي. محمد هاشم خان چې ۱۸ کاله د افغانستان صدراعظم و، د شوراگانو په جوړښت کې یې ډېره ونډه درلوده. عبدالاحد مایار وردگ له ۱۹۳۲م. څخه تر ۱۹٤٦م. کاله پورې چې د محمد هاشم خان د ماموریت وروستی کال و، په پرلپسې توگه د ملي شورا رئیس و څکه چې دا د صدراعظم د باور وړ سړی و او د ښې پوهې په درلودو سره یې شورا ښه اداره کوله.

له هغه ځایه چې نادر شاه د دیني عالمانو سره د نیکو اړیکو غوښتونکی و، نو غوښتل یې چې د دیني عالمانو موقف ته عزت ورکړي. په دې توگه یې امر وکړ چې د ټولو اصولنامو په تدوین کې دې له علماو څخه مشوره واخیستل شي، تر څو قوانین له شریعت سره سم تدوین شي. په دې برخه کې له هغوی سره له مخکې مشوره کېدله.

د دیني چارو د لاښه پرمخ بېولو لپاره یې د(جمعیت العلما) مجلس جوړ کړ چې له شاهي خزانې څخه دیني علماو ته یو شمېر امتیازات ورکول کېدل. وریسې یې په کابل کې عربي دارالعلوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړ کړ چې تجربه لرونکي ملایان یې د مدرسینو په توګه مقرر کړل او سردار عبدالرحمن خان یې د رئیس په توګه وټاکه.

څرنګه چې محمد نادرخان په یوه ډېر اساس وخت کې د افغانستان چارې په لاس کې واخیستې، ۱۹۲۹ م. او ۱۹۳۰م. کلونه د اقتصادي بحران کلونه وو او ټول لوی شرکتونه په اروپا، آسیا او ان امریکا کې له رکود سره مخامخ شول، یوه لویه بېوزلي په نړۍ کې خپره شوه. دا وضع چې د نړېوالې جګړې له پایلې څخه را پیدا شوې وه، په هر لور کې یې تباهي خپره کړه او افغانستان هم په غیر مستقیمه توګه له دې بحران څخه بې برخې پاتې نه شو. سربېره پر دې یو بل آفت (کورنی جګړه وه چې د افغانستان اقتصاد یې ځپلی وه او د کابل خزانه تالا شوې وه، محمد نادرشاه غوښتل چې په اقتصادي برخه کې یو قانوني سیستم پلی کړي، چې د هغې په اساس یو شمېر خبیر او پوه خلک چې کافي او مسلکي تجربې ولري، په دولت کې ونډه واخلي، د کابل، مزارشریف، هرات او کندهار لویې لارې جوړې کړې ځینو شرکتونو ته د فعالیت اجازه ورکړل شوه.

پانګوالو پر دولت اعتماد وکړ، په همدې توګه راکد شوې پیسې یې راویستې او په کار ولوېدې، چې په دې کار کې د عبدالمجید زابلي ونده د یادولو وړ ده، په همدې توګه یې د محمد ظاهر شاه په دوره کې زیاتره د سوداګرۍ او اقتصاد د وزیر په توګه دنده سرته رسولې وه. همدارنګه د هېواد په صنعتي کېدو کې یې فعال او مهم رول درلود، نوموړي ډېرې فابریکې جوړې کړې او د افغانستان لپاره یې ډېر خدمتونه تر سره کړي دي. د محمدنادرخان او محمد هاشم خان په ډېرې پاملرنې سره د هېواد ډېرې وېجاړې ترمیم او د هېواد اقتصاد پراختیا وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د اصولنامې پر تدوین او دویمه ډله دې د محمد نادرخان پر اقتصادي پروګرامونو خبرې وکړي.

پوښتنې

۱- له دیني عالمانو سره د محمد نادر شاه اړیکې څه ډول وې؟ شرح یې کړئ.

۲- محمد نادر شاه په اقتصادي برخه کې کوم کارونه وکړل؟ په لنډه توګه یې معرفي کړئ؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د اصولنامې او د محمدنادرشاه د دورې د قوانینو په برخه کې له مشرانو او پوهانو څخه پوښتنې وکړي او یو مطلب دې ترتیب او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد ظاهر شاه سلطنت

شهزاده محمد ظاهر ځنگه واک ته ورسېد، د دويمې نړيوالې جگړې د بحران کلونه او پر افغانستان کې اغېزې او د دې بحران په له منځه وړلو کې د صدر اعظم محمد هاشم خان ونډه، دا هغه مطالب دي چې په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

د محمد نادرشاه تر وژلو وروسته کورنۍ شورا جوړه او د اساسي اصولو د (۵) مادې سره سم محمد ظاهر شاه د محمد نادر شاه زوی چې ۱۹ کلن و، پاچاهۍ ته وټاکل شو. د اساسي اصولنامې سره سم ټول ملت يې تابعيت وکړ. نوم يې په خطبه کې ولوستل شو او په نامه يې سکه ووهل شوه او د شورا د مصلحت له مخې د المتوکل علی الله لقب هم ورکړل شو چې ۴۰ کاله يې له نامه سره يو ځای و.

دا چې د محمد ظاهر عمر لږ او د کار تجربه يې نه درلوده، نو ټول کارونه يې د مشر تره محمد هاشم خان په غاړه وو. کله چې محمد ظاهر شاه پاچا شو، نو ډېر ژر يې خپل تره محمد هاشم خان پخوانی صدراعظم يو ځل بيا د کابينې مسؤول وټاکه او هغه هم خپله کابينه پاچا ته معرفي او په کار يې پيل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد ظاهر شاه د پاچاهۍ په لومړیو کلونو کې دویمه نړیواله جګړه پېښه شوه دویمه نړیواله جګړه په **۱۹۳۹** م. کې پیل او په **۱۹۴۵** م. کې پای ته ورسېده. د دې جګړې لمبې چې له اروپا څخه راپورته شوې وې، ډېر ژر اسیا او د نړۍ نورو برخو ته ورسېدې.

د دې جګړې ګډون کوونکي (المان، ایټالیا، جاپان او د ختیځې اروپا کوچني هېوادونه) د محور په نامه او (انګلستان، فرانسه، شوروي اتحاد، د امریکا متحده ایالات او یو شمېر اروپایي هېوادونه) د متفقینو په نامه یادېدل، وو.

هغه هېوادونه چې په مستقیمه توګه په دویمه نړیواله جګړه کې ښکېل وو له مالي او ځاني پلوه ډېر زیانمن شول او همدا رنګه ناوړه اثرات یې ډیر وو. ټول هېوادونه یې متاثره کړل، ددې جګړې په وخت کې روسیه په شمال، ایران په لویدیځ او برتانوي هند د افغانستان په سویل کې زیانمن شول.

محمد ظاهر شاه او د وخت صدر اعظم محمد هاشم خان د یوې جرګې په جوړېدو د یوه فرمان له مخې افغانستان یې ناپېیلی اعلان کړ.

محمد هاشم خان د ښه تدبیر په درلودو سره نه یوازې دا چې افغانستان د جګړې له لمبو او زیانه وژغوره، بلکې له اقتصادي احتمالي ستونزو څخه یې هم وژغوره. د اقتصادي ستونزو سره سره یې ډېر اسعار ذخیره کړل چې وروسته ترې په پرمختیایي پروژو کې ګټه واخیستل شوه.

کله چې جګړه ډېره سخته شوه، د محور ځواکونه د ختیځې اروپا له لارې د روسیې خاورې ته داخل شول. په افغانستان کې یو شمېر الماني او ایټالوي انجینرانو په ځینو پروژو کې کار کاوه، نو شوروي اتحاد او برتانوي هند یې په اړه اندېښنه کوله او افغانستان ته یې یادګېرنې ورکړې، تر څو المانیان او ایټالویان له خپلې خاورې وباسي. افغانستان د دغو وړاندیزونو ځینې برخې ومنلې او یاد شوي کارکوونکي یې په درنښت له هېواده بهر کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د هغه وخت مدبر صدراعظم محمد هاشم خان وتوانېد چې د افغانستان اوضاع نورماله وساتي. د جګړې دروندوالي پر افغانستان هم اغېز درلود او يو شمېر امنيتي ستونزې يې رامنځ ته کړې، چې د هغه وخت له حالاتو، او د محمد هاشم خان له تدبير سره سم دا ستونزې لرې شوې.

ځکه نو ويلای شو چې د افغانستان د ناپيلتوب پاليله دا شوه چې امپرياليستي قواو نه شو کولای چې پرې تېری وکړي چې دا کار د افغانستان د خپلواکۍ په ټينګښت، په منځني او نږدې ختيځ کې د امنيت په پياوړتيا کې مرستندوی ثابت شو.

دويمی نړېوالې جګړې له اقتصادي پلوه هم پر افغانستان منفي اغېزه وکړه. پر شوروي اتحاد د المان يرغلونه او د بحرالکاهل پر سيمې د جاپان د يرغلونو په پايله کې د افغانستان سوداګريزې اړيکې د محور، اروپايي او اسيايي هېوادونو سره چې د جګړې په ساحه کې وې، قطع شوې.

د افغانستان او شوروي اتحاد سوداګري ټيټې کچې ته ورسېده او يواځې له هندوستان (برتانوي هند) سره سوداګرۍ دوام درلود. د وارداتي توکو د کمي له امله د خوراکي توکو بيې لوړې شوې، په ځانګړې توګه په (**۱۹۳۹-۱۹۴۴**م.) کلونو کې بيې له څلورو څخه تر پنځه چنده پورې لوړې شوې. دولتي چارواکو د خوراکي او صنعتي توکو د ګرانۍ د مخنيوي او د بيو د تنظيم لپاره کلک تدبيرونه تر سره کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې د دویمې نړیوالې جګړې او د افغانستان د ناپیيلتوب د پالیلو په اړه، یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱ـ د محمد ظاهر شاه د واک ته د رسېدو د څرنګوالي په اړه معلومات ورکړئ؟

۲ـ په دویمه نړیواله جګړه کې جنګي قوتونه په کوم ترتیب سره وېشل شوي وو؟

۳ـ د وخت صدراعظم محمد هاشم خان د دویمې نړیوالې جګړې په وخت کې د افغانستان د سوکالۍ لپاره کومې چارې سر ته ورسولې؟

۴ـ په دویمې نړیوالې جګړې کې د افغانستان ناپیيلتوب په سیاسي برخه کې کوم رول تر سره کړای شو؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د محمد ظاهر شاه د شخصیت په اړه یو مطلب جوړ او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړنی پنځه کلن پلان (۱۹۵۶ میلادي/ ۱۳۳۵ لمریز)

سردار محمد داوود خان

د لومړني پنځه کلن پلان ضرورت، د سردار محمد داود خان ونډه د دې پلان په تکميل او پلي کولو کې، دا هغه مفاهيم دي چې په دې لوست کې به يې ولولئ.

د اعليحضرت محمد ظاهر شاه د سلطنت په لومړي وخت کې محمد هاشم خان د صدارت چارې پر غاړه لرلې او د خپلې غوښتنې له مخې يې له دغه مقام څخه استعغا وکړه. له هغې وروسته يې کشرى ورور سپهسالار شاه محمود خان صدارت ته غوره شو. هغه اوه کاله وروسته د ناروغۍ له امله استعفا وركړه. له دې وروسته د اعليحضرت محمد ظاهر شاه له خوا يې د تره زوى سردار محمد داوود خان د سردار محمد عزيز خان زوى د صدارت مقام ته وټاکل شو.

محمد داوود خان غوښتل چې افغانستان د سياسي، اقتصادي او اجتماعي پلوه پر خپلو پښو ولاړ يو هېواد اوسي. او د منظمو اقتصادي پلانونو په جوړولو سره يې د ودې پړاو نه پيل كړل.

هغه په لومړي سر کې کابينه له پوهو کسانو څخه جوړه کړه. په بهرني سياست کې يې د افغانستان مثبت ناپيلتوب ځان ته غوره کړ چې بنسټ يې په ملي ګټو او د افغانستان د خلکو پرآزاد قضاوت ولاړ وو او داکار د دې سبب شو چې د نړۍ هېوادونه دې ته حاضر شول چې پرته له قيد او شرطه څخه افغانستان سره مرسته وکړي. په دې وخت کې دا يو له ډېرو غوره كارونو څخه و، ځکه چې د امريکې د متحده ايالاتو او شوروي اتحاد تر منځ سياسي موازنه يې ښه وساتله.

سردار محمد داوود خان يو مترقي او هيواد پال شخصيت و. هغه په دې ښه پوهېده چې يو هېواد په کومو وسايلو سره پر ستونزو بريالى كېداى شي. هغه د توليدي او اقتصادي موسسو د پراختيا او پرمختيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په برخه کې ډېره هڅه کوله. هغه و چې خپل کارونه يې په يوه چوکاټ کې منظم کړل. لومړنی پنځه کلن پلان يې په ۱۹۵۶م. کې پيل او په بنه توګه يې سرته ورساوه او دويم پلان يې په ۱۹۶۱م. کې تر لاس لاندې ونيو. په لومړی اقتصادي پلان کې پرمختيايي بودجه په بنسټيزو کارونو کې ولګول شوه چې د هغې په وسيله د سړکونو جوړول او د برېښنا د توليد کار ډېر ښه مخکې لاړ. په دې موده کې د کابل ـ کندهار او سپين بولدک تر منځ سړک، کابل ـ تورخم ـ قزل قلعه ـ د سالنګ تونل ـ کندهار ـ هرات او کشک نخود سړکونه اعمار شول.

همدارنګه د برېښنا په برخه کې د نغلو برېښنا د ۶۶ زره، ماهيپر د ۱۰ زره او د درونټې بند د ۱۱ زرو او د مزار شريف برېښنا ۱۰ زره کيلو واټو ته يې ظرفيت لوړ شو.

د نفتو او ګازو د منابعو استخراج د هېواد په شمال کې پيل شو. د ډېرو سکاره په پوره اندازه توليد شول.

د صنايعو په برخه کې د مزار شريف د سرې د فابريکې توليدات په کال کې ۱۰۰ زرو ټنو ته ورسېدل، د غوري سمنټو فابريکه او د موټرو د ترميم ډېر شمېر دستګاګانې د هېواد په مختلفو برخو کې جوړې شوې. د دې تر څنګ د کابل د جنګلک فابريکه داسې کمپلېکس شوه چې نه يواځې وروسته يې لوی ماشينونه ترميمول، بلکې د نصبولو چارې يې هم سر ته رسولې.

همدارنګه د ننګرهار پروژې ته زياته پاملرنه وشوه تر څو د هغې د توليداتو کچه جګه شي چې په ټول ژمي کې به يې د هېواد اکثرو سيمو ته مېوې او سابه ورکول.

د محمد داوود خان دويم اقتصادي پلان د وخت د کموالي او د ځينو نورو ستونزو له امله پلی نشو چې وروسته محمد داوود خان مستعفي او په دې توګه د هغه د صدارت دوره پای ته ورسيده.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د محمد داوود خان پر شخصيت او بهرني سياست او دويمه ډله دې د هغه د پنځه کلن پلان په اړه يو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱ـ سردار محمد داوود خان څرنګه د صدارت دنده تر لاسه کړه؟

۲ـ د محمد داوود خان بهرنی سياست په لنډه توګه معرفي کړئ.

۳ـ په لومړي پنځه کلن پلان کې کوم بنسټيز کارونه تر سره شول؟ هغه وواياست.

۴ـ د سردار محمد داوود خان دويم پنځه کلن پلان ولې پلی نشو؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې د محمد داوود خان د شخصيت او پنځه کلن پلان په برخه کې له منابعو، مشرانو او پوهانو څخه معلومات تر لاسه او بيا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډیموکراسۍ لسیزه (۱۳۴۳- ۱۳۵۲ لمریز)

ډاکټر محمد یوسف

آیا پوهیږئ د ډیموکراسۍ د لسیزې اساسي قانون څه پایلې درلودلې؟ د دې پوښتنې ځواب په دې لوست کې به یې ترلاسه کړئ.

د ظاهر شاه د سلطنت وروستي لس کلونه د ډیموکراسۍ د لسیزې (اساسي قانون) یا د مشروطې شاهۍ په نامه یادوي. په افغانستان کې د ډیموکراسۍ دوره د سردار محمد داودخان تر استعفا یا د ۱۳۴۳ لمریز کال د اساسي قانون تر انفاذ وروسته پیل او تر لسو کلونو پورې یې دوام وکړ. تر دې دمخه د شاه محمود خان د صدارت په دوره کې هم هیواد ته د ډیموکراسۍ زمینې رامنځ ته شوې وې.

په نوي اساسي قانون کې پرېکړه وشوه چې د شاهي کورنۍ غړي په سیاسي ګوندونو کې برخه نشي اخستلی او لاندې دندې او مسوولیتونه تر سره کولای نشي:

۱- د صدارت مقام. ۲- په شورا کې غړیتوب. ۳- په ستره محکمه کې غړیتوب چې د همدې پرېکړې له امله د ډیموکراسۍ په لسیزه کې پنځه صدراعظمان چې د شاهي کورنۍ غړي نه وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ډاکټر محمد یوسف، محمد هاشم میوندوال، نور احمد اعتمادي، ډاکټر عبدالظاهر ، محمد موسی شفیق) دندې تر سره کړې. کله چې سردار محمد داوود خان د صدارت له مقامه استعفا ورکړه، محمد ظاهر شاه ډاکټر محمد یوسف د صدارت پر مقام مامور کړ، هغه هم ومنله او خپله کابینه یې د ۱۹۶۳ م. کا ل د مارچ په ۱۳مه جوړه کړه.

ډاکتر محمد یوسف په آلمان کې د فزیک په رشته کې زده کړې کړې وې. هغه په یوې منځنۍ کورنۍ پورې اړه درلوده. د ډاکټر محمد یوسف د حکومت غوره او اساسي دنده د اساسي قانون تدوین او د هغه د قانوني مراحلو سر ته رسول وو چې اعلیحضرت محمد ظاهر شاه لویه جرګه راوغوښته، اساسي قانون تدوین او هغه یې تایید او تصدیق کړ. ډاکټر محمد یوسف د دریم اساسي قانون په تدوین پیل وکړ. د ډیموکراسۍ دغه نوی نهضت په افغاني ټولنه کې د ډول ډول غبرګونونو سره مخامخ شو. ډېرو افغانانو، په ځانګړې توګه ځوانانو یې تود هرکلی وکړ، خو د هېواد په لویو ښارونو کې سختې مظاهرې رامنځ ته شوې.

د ډیموکراسۍ په لسیزه کې د مطبوعاتو قانون د تقنیني فرمان په وسیله نافذ شو او د دې قانون پر بنسټ په کابل کې دېرش جریدې نشر شوې چې د بېلګې په توګه مشهورې ورځپاڼې او جریدې یې په لاندې ډول وې:

افغان، مساوات، روزګار، افغان ملت، ملت، کاروان ورځپاڼه، خلق، پرچم، شعله جاوېد، ګهیځ، ترجمان، مردم او داسې نور...

په دې دوره کې د احزابو قانون د اساسي قانون په شورا کې پاس او د توشېح لپاره د شاه حضور ته واستول شو، خو شاه دا قانون وځنډاوه او د خپلې پاچاهۍ تر پایه یې توشېح نه کړ، خو له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره هم روشنفکرانو په ښکاره ډول خپل سیاسي فعالیتونه پیل کړل او هر سیاسي جریان د ځان لپاره یو نشراتي ارګان درلود چې خپلې اعلامیې به یې په کې خپرولې. دغو ډلو د ډیموکراسۍ په لسیزه کې د خپلو فکري کړنلارو له امله په ښې او کیڼو ګروپونو وېشل شوي وو چې عبارت وو له:

۱- د خلق ډېموکراتیک ګوند چې وروسته په دوو ډلو، خلق او پرچم وویشل شو؛

۲- اسلامی نهضت یا د مسلمانو ځوانانو جریان؛

۳- حزب دموکراتیک نوین (شعله جاوېد)؛

۴- مترقي ډېموکرات ګوند؛

۵- افغان ټولنپال ولسواک ګوند (افغان ملت)؛

۶- د اتحاد ملي ګوند.

همدارنګه نورې لوېې او ورې ډلې هم وې چې په سیاسي فعالیتونو بوختې وې. په عمومي توګه د ډېموکراسۍ په لسیزه کې سیاسي ډلو د ډېموکراسۍ له نامه څخه په ګټې اخیستنې سره په سیاسي فعالیتونو لاس پوري کړ.

په فرهنګي او عمراني برخو کې هم کار وشو. د اساسي قانون په لسیزه کې چې پنځه صدراعظمانو دنده تر سره کړه، په ملکي او نظامي برخو کې تر یوې کچې کار وشو. د دغو فعالیتونو ځینې بنسټونه چې د داوود خان د صدارت په وخت کې اېښودل شوي وو، د ډېموکراسۍ په لسیزه کې پای ته ورسېدل.

د ډېموکراسۍ (اساسي قانون) په لسیزه کې د قواو تفکیک هم رامنځ ته شو او دولت پر درېو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قواوو(اجرایه، مقننه او قضایه) ووېشل شول او د شورا د دولسمې او دیارلسمې دورې لپاره په هېواد کې آزادې ټاکنې وشوې چې د افغانستان خلکو خپل استازي شورا ته واستول. په دې دوره کې پنځو حکومتونو له ولسي جرګې څخه د باور رایه واخیسته.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړنۍ ډله دې د ډېموکراسۍ د لسیزې د احزابو د قانون په اړه او دویمه ډله دې د دېموکراسۍ په لسیزه کې د قواوو د تفکیک په برخه کې یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱ـ د ډېموکراسۍ لسیزه په افغانستان کې په کوم ډول منځ ته راغله؟
۲ـ کومو صدراعظمانو د ډېموکراسۍ په لسیزه کې دندې تر سره کړې؟
۳ـ د ډېموکراسۍ په لسیزه کې کومې ورځپاڼې او جریدې خپرې شوې؟ نومونه یې وواياست.
۴ـ د ډېموکراسۍ په لسیزه کې دولت پر څو قواوو ووېشل شو؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د هغو کارونو او برنامو په هکله چې د دېموکراسۍ په لسیزه کې تر سره شوي دي یو مطلب جوړ او خپلو نورو ټولګیوالو ته دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جمهوریت باندې د سلطنتي رژیم د بدلېدو لاملونه

جمهور رئیس محمد داوود خان د کابینې له غړو سره

ولې سلطنت((مشروطه شاهي)) په جمهوریت بدله شوه، کومو شخصیتونو یکې لویه ونډه درلوده؟په دې لوست کې به دغو پوښتنو ته ځواب ووایو.

مشروطه شاهي رژیم په ۱۳۵۲ هـ. ش کال د چنګاښ په ۲٦ نېټه د یوې سپینې کودتا په ترځ کې د سردار محمد داوود خان تر مشرۍ لاندې نسکور او پر ځای یې جمهوري نظام اعلان شو.

سردار محمد داود خان چې د محمدظاهرشاه د حکومت پرمهال د صدارت مقام یې د یولړ مسایلو پر اساس پرېښود، غوښتل یې چې خپلې شخصي او ملي موخې په خپلواکه توګه پر مخ یوسي هیله یې درلوده چې په سیاست کې بیا برخه واخلي او د هېواد په سیاسي او اداري برخلیک کې اغېزمنه ونډه ولري.

د ډاکټر محمد یوسف د صدارت په دوره کې د ۱۳٤۳ لمریز کال د اساسي قانون انفاذ د مشروطه شاهي نظام اساسات رامنځ ته کړل، نو دغې موخې محمد ظاهر شاه ته دا انګېرنه ورکړه چې محمد داوود باید د صدارت له مقامه لرې او سیاسي ډګر ته یې بیا راتګ د تل لپاره ناشونی شي. د همدې اساسي قانون په یوې مادې کې لیکل شوي و چې د شاهي کورنۍ غړي په سیاسي ګوندونو کې غړیتوب نه شي اخیستلی. پورتنۍ محدودیت چې نېغ په نېغه محمد داوود خان ته متوجه و، وروسته یې د هغه د ټولو سیاسي هلو ځلو لارې بندې کړې.

له بل لوري وروستني حکومتونه چې یو په بل پسې ناکامېدل، د هېواد د اقتصادي او ټولنیز پرمختګ په برخه کې یې د خلکو باور له لاسه ورکاوه. له دې امله د شاهي نظام له اداري څخه د خلکو ناهیلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کرکه ورځ په ورځ ډېرېدله.

محمد داوود خان دا پرېکړه کړې وه په هر ډول چې امکان ولري د هېواد په سیاسي جوړښت کې بدلون راولي، تر څو له یوې خوا د بحران خطر له منځه یوسي او له بل پلوه د خلکو غوښتنې د افغانستان د اقتصادي او ټولنیز پرمختګ په اړوند پوره کړي. له دې امله محمد داوود خان یو ځل بیا په سیاسي فعالیت لاس پورې او له شخصیتونو، سیاسي ګوندونو او د هېواد له مختلفو ډلو سره یې اړیکې ټینګې کړې.

محمد داوود خپل پلان داسې جوړ کړ چې د خپلو پلویانو د جلب و جذب دایره پراخه کړي او د سیاسي قدرت د لاس ته راوړنې اصلي کیلي چې پوځ و ملاتړ یې تر لاسه کړي، نو په دې وخت کې چې سلطنتي نظام خپل محبوبیت په ټولنه کې تر یو حده پورې له لاسه ورکړی و خلک دې ته حاضر وو چې د ټولنې په سیاسي جوړښت کې یو ژور بدلون ومني او هغوی ورته هرکلی ووایي. محمد داوود او ملګرو یې وکړای شول، چې له همدې حالت څخه په ګټې اخستنې سره د خپل نفوذ حلقه په پوځ کې جوړه او د پوځي کودتا لپاره زمینه برابره کړي.

په دې وخت کې محمد ظاهر شاه د سترګې د علاج لپاره اروپا ته تللی و. د کودتا مقدمات له مخکې جوړ شوي و. نو په دې توګه د **۱۳۵۲ لمریز** کال د چنګاښ په **۲۶**مه د محمد داوود په مشرۍ او د پوځ د افسرانو په مرسته د شاهي نظام په ړنګولو لومړنی جمهوریت بریالیتوب ته ورسېد او د هېواد د تاریخ نوی څپرکی پرانیستل شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړنۍ ډله دې له سلطنته څخه په جمهوریت د بدلېدلو پر لاملونو او دویمه ډله دې د شاهي او جمهوري نظام تر منځ د توپیر په هکله یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱ـ د **۱۳۵۲** کال د چنګاښ پر **۲۶**مه کومه پېښه رامنځ ته شوه؟

۲ـ هغه کوم لاملونه وو چې سردار محمد داوود یې دې ته اړ کړ چې کودتاه وکړي؟

۳ـ سردار محمد داوود خان د کودتا پلان څنګه طرح کړ؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د محمد داوود خان د کودتا د لاملونو په اړه چې په **۱۳۵۲** لمریز کال کې رامنځ ته شوه، وڅېړي او برابر شوی مطلب دې په ټولګي کې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۳۵۲ لمريز کال د چنګاښ د ۲۶ مې کودتاه

په تېر لوست کې د کودتاه د لاملونو سره آشنا شوئ، په دې لوست کې به د کودتا د سرته رسېدونکو، د نوي دولت د سياست او د کودتا پايلو سره پېژندګلوي تر لاسه کړئ.

سردار محمد داوود خان چې کله د صدارت له مقام څخه استعفاء وکړه، او لس کاله يې په ګوښه والي کې تېر کړل، د خپل صدارت په موده کې يې د هېواد د پرمختګ لپاره ډېرې هڅې کړې وې. د خپلې لس کلنې ګوښه والي په موده کې يې هم علاقه درلوده چې هېواد د پرمختللو هېوادونو په کتار کې ودروي. همدا وه چې د ۱۹۷۳م. کال د جولای په ۱۷مه چې د ۱۳۵۲ لمريز کال د چنګاښ له ۲۶ مې نېټې سره برابره وه، کودتا وکړه چې په پايله کې د افغانستان شاهي نظام ملغا او جمهوريت اعلان شو.

د چنګاښ د ۲۶ مې کودتاه د ۱۹۶۳م. کال د اساسي قانون لسيزې ته د پای ټکی کېښود. که څه هم هغو پنځو حکومتونو د ډيموکراسی دعوه کوله، خو په حقيقت کې پرې انارشيستي خصلت غالب و. د داوود خان کودتاه دې ګډ وډيو ته خاتمه ورکړه او پر ځای يې سردار محمد داوود خان د يوه ملي رهبر په توګه راڅرګند شو.

د شخصيت له پلوه هغه ډير پاك، د اخلاقي سجاياوو خاوند او پر هېواد مين انسان و. د کودتاه تر پايلې وروسته يې خپله تاريخي بيانيه (خلکو ته خطاب) په نامه اعلان کړه چې د نوي دولت کړنلاره په کې وه.

داوود خان افغانستان د ګاونډيو هېوادونو سره د دوستۍ لېوال، د غير منسلك هېوادونو غړی وباله او د ملګرو ملتونو ټولنې له منشور څخه يې خپل ملاتړ اعلان کړ، يوازې د پښتونستان مسئله يې له پاکستان سره د اختلاف د ټکي په توګه ياده کړه او د سولې له لارې يې د هغې د حل غوښتنه وکړه.

د نوي دولت د کړنلارې څخه د هېواد خلکو په ولايتونو او مرکز کې تود هر کلی وکړ، محمدظاهر شاه چې د ايټاليا د ناپل په ښار کې په استراحت بوخت و، په کابل کې د خپلې پاچاهی د له منځه تللو څخه خبر شو. سمدستي روم ته لاړ او خپله استعفا يې د افغانستان د سفارت له لارې د افغانستان د جمهوريت د مؤسس په نامه کابل ته را ولېږله. د استعفا نامې په رسېدلو سره چې د شاهي کورنی غړي بنديان وو له بنده آزاد او ايټاليې ته ولاړل.

يوه ورځ وروسته د نوي نظام د مرکزي کمېټې لومړی جلسه جوړه شوه. مرکزي کمېټې محمد داوود خان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت د جمهور رئيس، صدراعظم، د بهرنيو چارو او د دفاع د وزير په توګه وټاکه او نوموړي نوې کابينه معرفي کړه. د محمدداوود خان د فرمان په اساس د ۱۳۴۳ لمريز کال اساسي قانون لغوه شو او د نوي اساسي قانون د تصويب لپاره لويه جرګه چې ۳۴۹ کسه غړي يې درلودل د عزيزالله واصفي په مشرۍ راوغوښتل شوه او د ۱۹۷۷م. کال د مارچ په ۱۴مه نوی اساسي قانون تدوين او د محمد داوود خان له خوا توشيح او نافذ شو.

په ټولنيزه او اقتصادي برخه کې هم يولړ اقدامات وشول چې پر بنسټ يې د ځمکو اصلاحاتو ته پاملرنه وشوه، د ځمکې د اراضي قانون ((مترقي ماليات)) تصويب شو او له هغې سره سم د مالکانو اضافي ځمکې هغه بزګرانو ته چې لږ يا هيڅ ځمکه يې نه درلوده ورکړل شوه. د دولت له خوا د جزا او مدني قانون تصويب شو. ملي سرود منځ ته راغی، د بيرغ په نښان کې هم بدلونونه راغلل.

د افغانستان د جمهوري دولت له ډېرو مهمو کارونو څخه يو هم د اووه کلن اقتصادي پلان جوړول و. دا پلان په ۱۹۷۶م. کې پيل او په ۱۹۸۳م. کې بايد پای ته رسېدلی وای.

د جمهوريت په موده کې په ټول هېواد کې د سړکونو د ښارني او ترميم کار پيل شو. له هراته د کندهار تر سپين بولدک پورې د اوسپنې پټلۍ، د لوګر د عينکو د مسو د کان او د حاجي ګک د سروې کار تر لاسه لاندې ونيول شو.

د محمد داوود خان پلانونه او پروګرامونه ډېر پراخ بنسټه ووچې ټول يې عملي نه شول، او د ۱۳۵۷ لمريز کال د غويي پر اوومه د يوې پوځي کودتاه په وسيله د محمد داوود خان جمهوري نظام ړنګ شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وويشل شي. لومړنۍ ډله دې د محمد داوود خان د شخصيت په اړه او دويمه ډله دې د هغه د اقتصادي پلانونو په برخه کې په خپلو کې خبرې وکړي.

پوښتنې

۱. د محمد داوود خان د کودتاه پايلې څه وې؟

۲. کومو خلکو د محمد داوود خان په کودتاه کې زياته ونډه درلوده؟

۳. د ۱۳۴۳لمريز کال اساسي قانون په برخه کې کوم اقدامات وشول؟ په لنډه توګه يې ووايي.

۴. په اووه کلن اقتصادي پلان کې کوم کارونه تر سره شول؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې د جمهوريت د دورې د څرنګوالي په اړه مطلب جوړ او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دویم څپرکي بیا کتنه

د نړۍ د شلمې پېړۍ پولنیز، سیاسي او اقتصادي حالت د رنسانس د دورې د ۱۵ مې پېړۍ د دویمې نیمايي څخه تر ۱۸مې میلادي پېړۍ پورې د مستقیمو اندونو، نظریو، د فرانسې د لوی انقلاب په ۱۷۸۹م. کال کې د بنسټیزو اغېزو او د ۱۹مې پېړۍ د یوشمېر فیلسوفانو د افکارو او نظریو محصول ګڼل کیږي. د دغو ټولو سیستمونو او سیاسي مکتبونو لوړوالی په دې تاریخي مرحله کې داسې انګازې رامنځ ته کړې چې بشریت یې په تېرو دورو کې ډېره لږه بېلګه لېدلې وه. دا ځکه چې د اقتصادي ګټو او د مخالفو لوریو اختلاف د خپلو تضادونو تر ټولو لوړې کچې ته ورسېد او په نړۍ کې ډېرو لویو ورانونکو پېښو ته لاره هواره کړه.
په همدغې دورې کې د دوو نړیوالو جګړو په لړ کې نړۍ په دوو دښمنو قطبونو (ختیځ او لوېدیځ) ووېشل شوه. د امریکا متحده ایالاتو په نړیواله برخه کې د بریتانیا ځای ونیو. چین د خپل مستقل سیاسي خط په لرلو سره د نړۍ د دریم ځواک په توګه څرګند شو. اتومي، بیولوژیکي او کیمیاوي وسلې د نړیوالې سیالۍ د پرمخ وړلو وسیله شوه، اقتصادي سیالۍ خپل وروستۍ پوړ ته ورسېدې او سړې جګړې چټک دوام پیدا کړ.
که څه هم د شلمې پېړۍ نړۍ ډېره متشنجه او بې ثباته وه، خو پرله پسې سیالیو د انسان د ژوندانه په څرګنوالي کې ستر رول ولوباوه او د پرمختګ سبب شو. خو دغو پرمختګونو ټولنیزه جنبه نه درلوده او د ملتونو لویه برخه په ځانګړې توګه د افریقا او آسیا په لویو وچو کې له دې اسانتیاوو بې برخې پاتې شول. په دغو ټولنو کې یو هم افغانستان و چې تر ټولو وروسته او د نوي تمدن له امکاناتو او وسایلو څخه بې برخې پاتې شو.
د افغانستان د وروسته پاتې والي لوی لامل دا و چې په شلمه پېړۍ کې دا هېواد د سیمې د هېوادو د ستراتیژیو د تقاطع ټکی شو او د نړیوالو سیالیو په پایله کې یې ډېر زیان ولید.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيم څپرکی

د افغانستان ګاونډي هېوادونه

د درېيم څپرکي موخې

۱- د پاکستان د معاصر تاريخ او پېښو سره پېژندګلوي.

۲- د ايران د معاصر تاريخ او پېښو سره پېژندګلوي.

۳- د چين د معاصر تاريخ او پېښو سره پېژندګلوي.

٤- د تاجکستان د معاصر تاريخ او پېښو سره پېژندګلوي.

٥- د ازبکستان د معاصر تاريخ او پېښو سره پېژندګلوي.

٦- د ترکمنستان د معاصر تاريخ او پېښو سره پېژندګلوي.

۷- د نقشو او اطلسونو څخه د کار اخيستلو مهارت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاکستان اسلامي جمهوريت

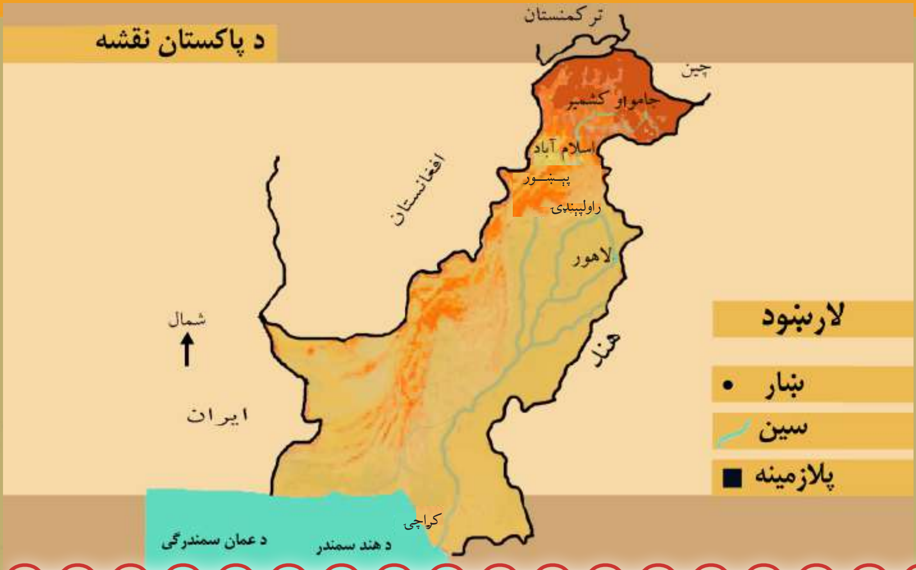

د نهم ټولگي په تاريخ کې تاسې د پاکستان د موقعيت، نفوس او کلتوري ارزښتونو په اړه بلد شوئ. په دې لوست کې تاسې ته د هند د نيمې وچې د تاريخ، له هند څخه د پاکستان او له پاکستان څخه د بنگله ديش د بېلتون په هکله معلومات وړاندې کېږي. د پاکستان تاريخ د هغه د جوړښت څخه وړاندې د افغانستان اويا د هند د شبې قارې په تاريخ مطالعه کېدای شي.

اسلام د اوومې ميلادي پېړۍ په لومړيو کې د هند نيمې وچې ته ورسېد. پوځيان او مسلمان مهاجرين چې له لوېديځ څخه راغلي وو، د سند د سيند او پنجاب په سيمه کې چې د پاکستان د ځمکې لويه برخه جوړوي، مېشت شول. څو پېړۍ مخکې د هند په نيمه لويه وچه کې مسلمانان د دوه لويو ټولنو په توگه د هند په ختيځ او لوېديځ څنډو کې رامنځ ته شول. د اسلام د مقدس دين سره د هند د بومي خلکو لېوالتيا د مسلمانانو په شمېر کې زياتوالی راوست.

د بريتانيا د واکمنۍ پر وخت د هند د نيمې وچې په ډېرو برخو کې د مسلمانانو شمېر زيات وو، سره له دې هم هندوانو په هغو ځايونو کې چې د مسلمانانو شمېر په کې ډېر هم و، په دولتي چارو کې پر هغوی غلبه درلوده. څکه نو مسلمانانو د دې لپاره چې ښه ژوند ولري، داسې هېواد چې دوی يې خپل وگڼي، په هغه کې خپل مشران وټاکلی شي او خپل اسلامي کلتور ته وده ورکړي، مينه درلوده.

د هند د نيمې لويې وچې او پاکستان له مهمو تاريخي پېښو څخه يوه هم د مسلمانانو راتگ و، له آشوکا وروسته سياسي يووالی تر ډېره وخته پاتې نه شو. او په منځنيو پېړيو کې د کوچنيو پاچاهانو په لاس سره وېشلی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد علي جناح

کله چې د بودا دين مخ پر زوال شو، د هند سيال پاچاهان يو له بل سره په جګړې اخته شول. او دې کار مسلمانانو ته چې د اسلام د بيرغ وړونکي وو، مناسب فرصت په لاس ورکړ.
د هند نيمه لويه وچه د مغلو پر وخت د مسلمانانو تر واکمنۍ لاندې متحده شوه، خو ډېرو هندو شاهانو د مسلمانانو د واکمنۍ پر وړاندې مخالفت وکړ او د هغوی پر وړاندې يې مبارزه پيل کړه. د غزنويانو، غوريانو اسلامي سلسلو د هند پر نيمې لويې وچې واکمنۍ وکړه او د سختو مخالفتونو سره سره دغه نوې اسلامي ټولنې د هندوانو د پخوانۍ ټولنې ترڅنګ کرار کرار ساه اخيسته. د نوموړې ټولنې پادشاهانو به خپل پوځيان هڅول چې له هندو ښځو سره ودونه وکړي. د هندوانو د ټيټې پوړې ډېر کسان د اسلام د جاذبې او نياو له امله مسلمانان شول.
په ۱۸۸۵م. کال کې هندوانو د دې لپاره چې د يوه بومي پارلمان د جوړولو بنسټ کېږدي، د هند ملي کنګره يې جوړه کړه. يو شمېر مسلمانان له کنګرې سره يو ځاي شول، خو لږ وروسته څرګنده شوه، چې مسلمانان په کې لږ دي او ښايي ګټې يې په پام کې ونه نيول شي. په ۱۹۰۶ ميلادي کال کې مسلمانان له کنګرې څخه جلا شول او خلکو ته يې ددې بلنه ورکړه چې په جلا ټولټاکنو کې مسلمانان خپل استازي وټاکي. په همدې ترڅ کې يې د هند د ټولو مسلمانانو انجمن (مسلم ليګ) د هندوانو د کنګرې د رقيب په توګه تاسيس کړ. د ۱۹۴۵م. کال تر ټولټاکنو وروسته د مسلمانانو د يوه ملي دولت غوښتنه لاپياوړې شوه، که څېرته تجزيه منځ ته راغلې نه وای، جګړه پيلېده، خو په پايله کې دا دواړه پېښې شول.
په ۱۹۳۸م. کال کې جناح د مسلم ليګ د پياوړتيا لپاره د (دوو ملتونو) نظريه وړاندې کړه او د يوه بېل اسلامي هېواد د جوړولو غوښتنه يې وکړه چې په ۱۹۴۰م. کا ل کې مسلم ليګ د يوه پرېکړه ليک په ترڅ کې د پاکستان د جوړولو غوښتونکی شو.
په ۱۹۴٦م. کې کنګرې او هم مسلم ليګ د بريتانيې د فدرالي حکومت د جوړولو طرح رد کړه او کنګره هم د ۱۹۴۷ م. کال پورې د تجزيې منلو ته تياره شوې وه او يوازې د سرحدونو ټاکل پاتې وو. د ۱۹۴۷م.کال د آګست په ۱٤ مه پاکستان جوړ شو. تر ټولو لوی د اسلامي او ملي وحدت ازموينه هغه وخت را ورسېده چې کله بريتانيا دا ومنله، چې د هند نيمه لويه وچه دې د هند او پاکستان په هېوادونو تجزيه کړي، يوازې هغو سيمو ته چې ډېر مسلمانان په کې اوسېدل دا اجازه ورکړل شوه چې له پاکستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره دې يو ځای شي، خو بيا هم د کشمير د ډېره ميشتې مسلمانې سيمې پر سر خبرې او لانجې روانې وې.
د هند د نيمې لوې وچې تر تجزيې وروسته هندوان هند ته وتښتېدل او مسلمانانو هندي سيمې پرېښودې ، په لکونو انسانان په فرقه ييزو نښتو کې ووژل شول. لږ وخت وروسته دواړه ملتونه د کشمير پر سر په جګړه اخته شول، هند کشمير په دې بانه چې حاکم يې هندو دی، نيولی و، خو د مسلمانانو په دې دليل، چې ډېری اوسېدونکي يې مسلمانان دي، بايد کشمير د پاکستان يوه برخه وي. د پاکستان اصلي ستونزه د ملي هويت جوړونه د سياسي پولو ټاکل د واقعيت پربنسټ او باثباته او د منلو وړ رژيم د خلکو لپاره د توکمي، ژبني، عقيدتي او مذهبي توپير په لرو سره و.

خان عبدالغفار افغانستان ته په سفر کې

د يوه مستقل هېواد په توګه د پاکستان په منځ ته راتګ کې ځينو رهبرانو لکه فيلسوف او شاعر اقبال لاهوري، حقوقپوه محمد علي جناح ستر رولونه لوبولي دي. خان عبدالغفار خان د پشتونخوا د سترو او ملي څېرو څخه دي چې د انګليس د استعمار او استبداد په وړاندې پاڅون وکړ او د خپل ژوند ډېرې شيبې يې په دې لار کې تېرې کړي دي.
کله چې مهتماګاندي په ۱۹۳۸م. کال کې د پښتونخوا څخه ليدنه کوله، نو له نږدې څخه يې پاچاخان، د هغه مبارزې، او د خلکو اخلاص وليد نو هغه ته يې داسې وويل: »زما دعا داده چې پښتانه نه يوازې دا چې هندوستان خپلواک کړي، بلکې د همدې خپلواکۍ په برکت ټولې نړۍ ته د نه تاوتريخوالي اصول وروپېژني«.
د پاکستان تر خپلواکۍ وروسته د اسلام د رول پر سر يو شمېر قانوني مصالحې وشي. د ۱۹۵۶م. کال اساسي قانون پاکستان يو اسلامي هېواد اعلان کړ او هم يې پارلماني قوانين د اسلامي تحقيقاتو د انستيتيوت (Islamic Research Institute) د بياکتنې تابع کړل. په ۱۹۵۸م. کال کې دا قانون منسوخ شو او د پاکستان جمهوري د اعلان سره هڅه وشوه، د اسلامي رهبري ځواکمنتيا محاره کړي د هڅو په پايله کې په ۱۹۶۳م. کال کې بيا د ۱۹۵۶ م. کال اسلامي شرايط څه نا څه اعاده شول.

د بنګله دېش بېلوالی

پاکستان ددې فکر پر بنسټ جوړ شو، چې د هند مسلمانان داسې يو ملت جوړ کړي چې د هېواد په لرلو سره ځانګړې سيمې او قلمرو ولري. پاکستان د سند، بلوچيستان، پنجاب او د پښتونخوا له ايالاتونو څخه ملت نه جوړاوه او د دوی ترمنځ ژور قومي او ژبني توپيرونه موجود وو. د پاکستان بنسټ ايښودونکو د دې نوي هېواد لپاره د لويديځ او ختيځ پاکستان د وحدت لپاره د اسلام دين اصلي عامل ګاڼه. ژبنيو توپيرونو، ټولنيزو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړتیاوو، فرهنګي میراث او اقتصادي شرایطو مسئلې رامنځ ته کړې. ددغه هېواد دوو لویو ډلو تر اتلس کلونو پورې هڅه وکړه چې یو ځای ژوند سره وکړي او ګډ اتحاد رامنځ ته کړي. خو همدې موخې ته ونه رسېدل.

د لویدیځ او ختیځ پاکستان فرقه ییزه اختلافات او سیالی د دولت د کمزوروولو اصلي سرچینه وه چې د ژبنیو اختلاف ، په ځانګړې توګه په لوېدیځ کې او په ختیځ کې لږه صنعتي پرمختیا هغه څه وو چې د اختلافاتو لړۍ یې راخپرې کړې وې. په ختیځ پاکستان کې یو بل سیاسي سیال را پیدا شو. د ۱۹۶۸م. کال په دوبي کې مجیب الرحمن د عوامي لیګ (خلک ګوند) مشر د ۳۵ بنګالیانو په ګډون له پاکستان څخه د بېلوالي مسؤول وګڼل شو. دغه اختلاف دې ته ورسېد چې په ۱۹۷۱م. کال کې د ختیځ او لوېدیځ پاکستان ترمنځ کورنۍ جګړه پیل شوه.

تر یوه خونړۍ جګړې وروسته، ختیځې برخې له مرکزي دولت سره خپلې اړیکې پرې کړې او د بنګله دېش په نامه یو بل هېواد رامنځ ته شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر درېو بېلابېلو ډلو ووېشل شي، لومړنۍ ډله دې د هند په نیمه وچه کې د رهبرانو او ملي شخصیتونو د نقش او د پاکستان د خپلواکۍ په هکله او دویمه ډله دې د پاکستان پر تېر تاریخ او درېیمه ډله دې له پاکستان څخه د بنګله دیش د جلاوالي په هکله یو له بله څخه پوښتنې وکړي.

پوښتنې

۱- مسلمانان کوم وخت د هند په نیمه وچه کې استوګن شول؟
۲- د مسلم لیګ ګوند په کوم کال کې جوړ شو؟
۳- پاکستان په کوم کال کې او څرنګه منځ ته راغی؟
٤- بنګله دېش ولې له پاکستان څخه بېل شو؟
۵- بنګه دېش په کوم کال کې د خپلواکۍ اعلان وکړ؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د مشرانو، فرهنګي شخصیتونو او منابعو په مرسته د نه تاوتریخوالي د نهضت په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ایران اسلامي جمهوریت

په تېرو درسونو کې تاسې د ایران د موقعیت، ژبې او نفوس په اړه معلومات ترلاسه کړي وو، په دې لوست کې به د پهلوي دورې د قدرت، مهمو پېښو او د اسلامي انقلاب د لاملونو په هکله معلومات وړاندې شي.

اقتصادي، سیاسي، فرهنګي او ټولنیز حالات د قاجاري دورې په پایله کې مخ په خرابېدو وو چې د یو لړ بدلونونو لپاره یې په ایران کې یې لاره پرانیستله. په ایران کې د وروستنیو کلونو پېښې له دوو خواوو، کورني او بهرني حالاتو څخه اغېزمن و په بهرني برخه کې باید وویل شي چې استعماري هېوادونو لکه د روس او انګلیس اغېزه او په قاجاریه دوره کې د ایران د اقتصادي توان په کمزورۍ کې مهم رول درلود. له اروپایي هېوادونو سره د ایران اقتصادي اړیکې له صفوي دورې پیل شوې وې او نسبي انډول یې درلود، خو د قاجاریانو د دورې په وروستیو وختونو کې دغه انډول د اروپایي هېوادونو په ګټه او د ایران په زیان تمام شو. د ایران کورني محصولاتو له بهرنیو تولیداتو سره سیالي نه شوه کولای، نو ځکه کورني تولیدات مخ په ښکته روان شول او ځای یې بهرنیو تولیداتو ونیو. د ایران په مختلفو ښارونو کې د صنایعو او کسبونو خاوندانو په کرار کرار خپلې دندې له لاسه ورکړې، اوزګار شول او ښکېلتیا خپل ځای بېکارۍ او بېوزلۍ ته پرېښود.

عدالت غوښتونکو استبدادي ضد جنبشونو په ایران کې او ورسره د اسلامی تعلیماتو یوې برخې د خپلواکۍ تر لاسه کولو او د عدالت د راستولو لپاره اغېزمن نقش ولوباوه چې د مطلقې واکمنۍ، استبداد، ظلم او ناروا او د ځان غوښتونکو واکمنانو پر ضد خلکو یې مبارزې ته رابلل چې کولای شو دغه اغېزې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قاجاریه دوره کې د مشروطیت په نهضت کې ووینو. نړیوالو پېښو او واقعاتو هم پر سیاسي او ټولنیزو بدلونونو اغېزې وکړې، د لومړۍ نړېوا لې جگړې څخه یو کـال مخکې احمد شاه قاجار چې ځوان شوی و، ناصر الملك یې د سلطنت له مرستیالی لرې کړ او د ملي شورا د مجلس جوړونې لپاره یې د ټاکونو امر صادر کړ، خو یو کـال وروسته د لومړۍ نړېوالې جگړې په پیل سره د پردیو د تېرېو د ډېرېدو له امله مجلس وځنډېد. ایران له ناپییلتوب سره سره، د پردیو له تېریو او د جگړې د ناوړه پایلو سره مخامخ شو.

پهلوي دوره

تر لومړۍ نړېوالې جگړې وروسته په ایران کې سیاسي، اقتصادي او اداري گډوډۍ، په روسیه کې د سوسیالیستي نظام راتگ او گاونډیو هېوادونو ته یې د خپراوي شتون او په ایران کې د حاکمه وضعې څخه د بېلابېلو پاڅونو رامنځ ته کېدل او د ملت سرتاسري ناخوښي، د هېواد په شاو خوا کې، د سوداگریز لارو بندیزونه او له احمد شاه قاجار څخه د ملي او هېواد پالو محافلو ناهیلي او نا خوښي هغه څه وو چې د کب د میاشتې د دریمې نېټې د کودتاه لپاره یې لاره برابره کړه، د کودتا مشر رضا خان وو.

رضاشاه

نوموړي د تهران له نیولو وروسته هغه د سید ضیاالدین طباطبائي په مشرۍ مستقله کابینه جوړه کړه او لږ وروسته رضاخان د دفاع وزیر شو. ضیاالدین له ایران څخه تبعید شو او وروسته د قوام السلطنه په کابینه کې د دفاع د وزارت چارې او د ایران د پوځي قواوو مشري هم د رضاخان په لاس کې پاتې شوه. په داسې وضعیت کې په سیاسي غونډو، ناستو او مطبوعاتو کې د احمدشاه قاجار پرضد د مخالفت خبرې پیل شوې.

د رضاشاه د قدرت وړ خدمتونه، پوځي ځواکمنتیا، ښه سیاست او قاطع تدبیر د دې لامل شو چې قاجاري سلطنت راو پرزوي. رضاخان د شاه په غیاب کې چې په اروپا کې اوسېده، خپله ځواکمنې ورځ په ورځ ټینگوله او همدارنگه یې دا هڅه کوله چې په پراخو تبلیغاتو سره دا وښیې چې احمد شاه د هېواد د برخلیك په اړه کومه پروا نه لري.

په پایله کې د ملي شورا مجلس د ۱۳۰۴ لمریز کال د لړم په میاشت کې د قاجاري سلطنت ړنگېدل او موقت حکومت یې د پوځ د مشر رضا شاه تر مشرۍ لاندې اعلان کړ. د ملي شورا د غوښتنې سره سم د هماغه کا ل د لیندۍ په میاشت کې د مؤسیسان مجلس جوړ کړ او نوموړي مجلس سلطنت رضاشاه پهلوي ته تفویض کړ او د قانون هغه مواد چې سلطنت یې د قاجاریه کورنۍ مختص گاڼه لغوه او پرنوې موادو کې سلطنت د پهلوي کورنۍ ته ځانگړې کړ.

دویمه نړیواله جگړه چې له ۱۹۳۹ – ۱۹۴۵م. کال پورې یې دوام وکړ، د ۱۳۲۰لمریز کـال د سمبلې میاشتې په ۲۵ مه د شوروي اتحاد او انگلسي قواوو له څو لوریو په ایران یرغل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رضا خان په همدې میاشت کې سلطنت پرېښود او د هېواد چارې یې خپل مشر زوي او دسلطنت ولیعهد ته وسپارلې او پخپله سویلي افریقې ته لاړ. نوموړي له هېواد څخه بهر له دوه کاله، لس میاشتو او نهه ورځو وروسته د زړه د درېدو له امله وفات شو.

رضا خان د خپل سلطنت د واکمنۍ پر مهال یې مهمې چارې سرته ورسولې: د منظم پوځ جوړول، د محاکمو د جوړښت نوي کول، د مدني او جزایي قوانینو د مجموعي تدوین، د وګړو د شمېرنې د اداري جوړول، د پېژندنې کارتونه یا تذکرې، د املاکو د اداري رامنځ ته کول ، د سرتاسري ریل ګاډي پټلۍ جوړول، د ملي بانک جوړول، د روېو چاپول، دګمرکي تعرفو وضع کول، د ښارونو جوړول، د فرهنګ پراخول، د شرکتونو رامنځ ته کول، د پوهنتون جوړول، د ټولنیزو اصلاحاتو رامنځ ته کول او ولایتونو ته د هغو تعمیمول.

محمد رضا شاه پهلوي

محمد رضا شاه پهلوي د رضا شاه پهلوي زوی او د پهلوي کورنۍ دویم پاچا و. هغه د ۱۲۹۸لمریز کال د لړم په میاشت کې په تهران کې زېږېدلی، لومړنۍ زده کړې یې په پوځي ښوونځي کې او لوړې زده کړې یې په سویس کې بشپړې کړې. د ۱۳۲۰لمریز کا ل د وږي (سنبلې) په میاشت کې په ایران باندې د پخوانۍ شوروي اتحاد او انګلیسانو د حملې له امله رضا شاه سلطنت پرېښود او محمد رضا شاه چې د سلطنت ولیعهد و، د سلطنت واک یې تر لاسه کړ. د وږي په ۲۵ مه یې د شورا په مجلس کې د وفادارۍ لوړه وکړه. په دې توګه په داسې تورو ورځو کې چې له یوې خوا نړېوالې جګړې نړۍ نیولې وه او له بله لورې د ایران هېواد د روس او انګلیس تر اشغال لاندې و، سلطنت ته ورسېد. د محمد رضا شاه د سلطنت د لومړنیو کلونو ورځې ډېرې بدې وې، ځکه چې د هېواد خپلواکي له ګواښ سره مخامخ وه او هم یې د ځینو برخو د تجزیې لپاره دسیسې جوړېدلې، د تهران د کنفرانس د اعلامیې په خپرولو سره چې د انګلیس، روس او امریکا مشرانو په کې ګډون درلود، تر یو حده دا پلان له منځه لاړ، چې له امله یې تر دویمې نړېوالې جګړې وروسته اشغالي قواو ایران پرېښود. د محمد رضاشاه د سلطنت له مهمو کارونو څخه یو هم د ایران د نفتو ملي کول دي، چې د ډاکټر محمد مصدق په مشرۍ تر سره شو.

محمد رضا شاه پهلوی

د محمد رضا شاه د حکمرانۍ د دورې له مهمو کارونو څخه دا دي چې ایران یې د ملګرو ملتونو د ټولنې سره یو ځای کړ، د تهران د تاریخي کنفرانس جوړول چې له امله یې د ایران ځمکنۍ بشپړتیا او خپلواکي تر لاسه شوه، د بغداد په نظامي تړون (سنتو) کې د ایران داخلېدل، د لومړي ځل لپاره د تلویزیون د دستګاه رامنځ ته کول، د مرکزي بانک جوړول ، د نالوستۍ پر وړاندې مبارزه، د سنا او شورا په مجلسونو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځو د انتخاب حق، د لويو سړکونو جوړول، د سياسي ګوندونو رامنځ ته کول، د موټړ جوړولو کارخانې، د اورګاډو نوې پټلۍ، د ايران او روس تر منځ د ګاز د نل ليکي غځول، د نړۍ له هېوادونو سره د سياسي اړيکو ټينګول، د نفتي فابريکو جوړول، له عراق سره د اوبو د سرحدونو ټاکل، د فرانسې او آلمان په مرسته د هستوي انرژۍ د مرکز جوړول هغه څه دي چې يادولی يې شو.

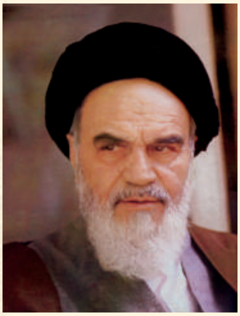
آيت الله سيد روح الله خميني

محمد رضا شاه د ۱۳۵۷ لمريز کال د مرغومي په مياشت کې د ايران د اسلامي انقلاب او پاڅون له امله د خپلې کورنۍ له ټولو غړو سره مصر ته ولاړ او تر ۱۸ مياشتو سرګردانۍ وروسته په ۱۳۵۹ کال کې د سرطان د ناروغۍ له امله په مصر کې مړ او هورې خاورو ته وسپارل شو.

د ايران اوضاع له ۱۳۵٦ لمريز کاله را وروسته له ډېرو چټکو بدلونونو سره مخ شو او هغه نهضت چې امام خميني له ۱۳٤۱ لمريز کال څخه پيل کړی و، پراخې کچې ته ورسېد او په انقلاب واوښت چې په پايله کې د ۱۳۵۷ لمريز کا ل د سلواغې د مياشتې په ۲۲ مه نېټه برياليتوب ته ورسېد. مصر ته د شاه له تېښتې څخه وروسته هغه نظام چې ۳۷ کاله پر هېواد حاکم و، له منځه ولاړ.

په پای کې د سلواغې د مياشتې په دولسمه امام خميني ايران ته راوګرځېد او خلکو يې تود هر کلی وکړ. نوی دولت په ۱۳۵۷/۱۱/۱۵ نېټه د امام خميني په حکم د مهندس بازرګان په صدارت رسميت پيدا کړ، بازرګان ته دنده ورکړل شوه چې سربېره د هېواد پر اداره کولو ددې لپاره چې سياسي نظام په اسلامي جمهوريت بدل شي، ټول پوښتنه وکړي او په دې توګه د ايران د تاريخ نوی څپرکی پيل شو.

په ټولګي کې فعاليتونه

زده کوونکي دې په ټولګي کې پر دوو ډلو وويشل شي، لومړنۍډله دې د قاجاري حکومت د سقوط د لاملونو او دويمه ډله دې د پهلوي کورنۍ په برخه کې يو له بل خبرې اترې وکړي.

پوښتنې

۱- د محمدشاه قاجار د سلطنت د ړنګيدو لاملونه په ګوته کړئ.
۲- د رضاشاه د سلطنت مهمې پېښې په ګوته کړئ.
۳- د محمد رضاشاه د سلطنت د ړنګېدو لاملونه کوم و؟
٤- د ايران اسلامي انقلاب په کوم کال او د چا تر مشرۍ لاندې بريالی شو؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليتونه

زده کوونکي دې د ښوونکو او منابعو په مرسته د دويمې نړيوالې جګړې د لاملونو او پر ايران باندې د هغه د اغېزو په اړه معلومات تر لاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چين د خلكو جمهوريت

په تېرو درسونو كې تاسې د چين د نفوس او ملي لړه كيو په برخه كې آشنايي تر لاسه كړې وه، په دې لوست كې د چين د تاريخي سوابقو او همدارنگه د ۱۹۴۹ ميلادي كال د پېښو په هكله به معلومات وړاندې شي.

له دې كبله چې چين د درېوو لويو وچو اروپا ، آسيا او افريقا د تقاطع په محل كې موقعيت لري، نو په سيمه كې نړېوال او د لويو قدرتونو په منځ كې له ستراتېژيك اهميت څخه برخمند دى. چين په شمالي نيمه كره، د آسيا په ختيځه برخه او د آرام سمندر په لوېديځ ساحل كې پروت دى چې د ۹،٦ ميليونه كيلومتره مربع مساحت په لرلو د نړۍ درېيم لوى هېواد دى.

د چين د خلكو د جمهوريت پلازمېنه د پيكن(بى جينگ) ښار دى، چې له ډېرو پخوانيو مركزونو څخه گڼل كېږي او تاريخي سابقه يې ۳۰۰۰ كاله مخكې ته رسېږي. ياد شوى ښار ۱۰۰۰ كاله مخكې جوړ شوى او اوه پېړۍ پخوا قوبلاى خان (بېجينگ) خپل دايمي پايتخت وټاكه او تر اوسه پرته له ۱۹۲۸-۱۹٤۹م. كلونو گومين تانگ چې پايتخت يې نن جينگ ته انتقا ل كړ، بېجينگ د چين پلازمېنه ده.

د چين ډېرى اوسېدونكي د خان (هان) له نژاده څخه دي، چې د مختلفو پېړيو را په دېخوا په همدې ځاى كې اوسېدلي دي، د بني اميه د حكومت پر مهال د منځني ختيځ او له سند څخه د مديترانې تر سويل او د افريقې تر شماله پورې سيمې د اسلام تر واحد بيرغ لاندې راغلې، خو څرنگه چې هغه وخت د اسلامي نړۍ په ځينو ځايونو كې كورنۍ جگړې رامنځ ته شوې، نو له چين سره د اړيكو د پراختيا په برخه كې پر مختگ ونشو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عباسي اميرانو په مهال په ځانګړې توګه هغه وخت چې د خلافت مرکز له دمشق څخه بغداد ته یو ورل شو، د اتمې میلادي پېړۍ په نیمایي کې، د تزیني شیانو د غوښتنې له کبله ددې اړتیا پیدا شوه چې د سیمې د هېوادونو په سوداګرۍ کې په ځانګړې توګه له چین سره د مرکزي آسیا د هېوادونو د ځمکې له لارې نوی والی راشي. خو د فارس خلیج، د عربستان له سویل، د افریقا له ختیځ، هند، د آسیا له سویل ختیځ تر چین پورې د اوبو له لارې راکړه ورکړه د ډېر اهمیت څخه برخمنه وه. په دې دوره کې یو قوي مرکزي دولت پراسلامي نړۍ حکومت کاوه او له چین سره د پراخو سوداګریزو اړیکو مدافع و. په چین کې هم د تانګ سلسله د سوداګریزې لارې د امنیت ضمانت کړی و.

سون یات سن

له شپاړلسمې میلادي پېړۍ څخه وروسته پرتګالیانو او هالنډیانو کله چې هرمز په ایران، ګوا په هند او د چین په جنوب کې د ماکائو پر بحري او سوداګریزو لارو تسلط وموند، نو د چین اړیکي د ختیځ آسیا له نورو هېوادونو سره سمې کمزورې شوې.

د دیارلسمې میلادي پېړۍ په لومړیو کې د مغلو د یرغل له امله تر چینه پورې د سیمې هېوادونه او هم د منځنې ختیځ سیمې په ورته برخلیك اخته شوې. په ۱۲۳۰ میلادي کې اوکتای قا آن له خپلو دوو ورونو جغتای او تولي او له خپلو زامنو سره د هوانګ هو د جلګې پر لوري حرکت وکړ او تر ۱۲۳٤ میلادي کال پورې یې د کای فنګ ښار ونیو.

په معاصرو پېړو کې د منچو دولت خپل سوداګري د انګلیس سره محدود او تر ځارنې لاندې ونیوله او د سوداګرۍ د اړیکو د کره کتنې غوښتونکي شول. انګلیسانو هڅه کوله چې د هند له لارې د نړۍ سره خپلې سوداګریزې اړیکې وساتي. د انګلیسانو اساسي موخې د چین سره د تریاکو سوداګري وه چې دغو اړیکو ناوړه پایلې درلودې چې د تریاکو د جګړې ۱۸۴۱ - ۱۸۶۰میلادي لامل وګرځېده.

په شلمه میلادي پېړۍ کې لومړۍ د امپراتورۍ حکومتونه او وروسته د چین ملي جمهوریت منځ ته راغی. ډاکتر سون یات سن چې د چین د مدرن پلار په نامه مشهوردی، د ۱۹۱۱ میلادي کال د انقلاب مشر د چین لومړنی جمهور رئیس هم و چې ګومین تانګ د ګوند مشري تر ۱۹۲۱میلادي کاله پورې پر غاړه وه.

د ۱۹۴۹ میلادي کال انقلاب

د ۱۹۲۸ میلادي کال په پسرلي کې د مائو په مشرۍ هغه پاتې شونې ماتې خوړونکي بلواګران (فضل خزان) او هغو پوځیانو چې د نانچانګ په ګډوډیو کې یې برخه اخیستې وه، ژوندي پاتې شوي وو، د جوده په قوماندې یو له بله سره یو ځای شول. د دغه ناکامه ګډوډې، د دواړو مشرانو کتنه د کمونېست

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوند قواوې له منځه وړلو څخه وژغورلې او دا پرېکړه يې وکړه چې پاتې قواوې د چين په سره پوځ کې تنظيم کړي او لومړنۍ هڅه چې کمونېست ګوند د چين د سره پوځ د ټينګښت لپاره جوړه کړه (چنګ کانګ شن) وه. همدارنګه مائو د ۱۹۳۱ ميلادي کال په وروستيو کې د چين لومړنۍ شورايي جمهوري د ګيانګسي په سيمه کې اعلان کړ. د دويم نړېوال جنګ په پای کې په عملي توګه دوه چينه شتون درلود. يو هغه قلمرو و، چې د ګوميندان تر نظارت لاندې و او بل هغه آزادې سيمې وې چې د چين کمونېست ګوند رهبري کولې. ګوميندان سره د امريکې د متحده ايالاتو له خوا د وسلې او مهماتو، د پوځيانو د زده کړې او لېږد يې ختيځو برخو ته د ارتباطي لارو جوړونه او ساتنه، نظامي او ډيپلوماتيک ملاتړ کېده. د چين ډيموکراټيک قواوې له پوځي، اقتصادي اړيکو له پلوه د چانکای شيک رژيم په پرتله وروسته پاتې و، خو د خلکو ملاتړ او ملګرتيا يې لرله.

مائو

د چين کمونېست ګوند د مقاومت لپاره اغېزمنه تياري نيولې وه. په اقتصادي برخه کې د ۱۹۴۶م. د مې د مياشتې د ٤ مې نېټې په مصوبه کې د چين د کمونېست ګوند مرکزي کمېټې دا پتېيلې وه چې د لويو ملاکانو ځمکې مصادره کړي. ددې تر څنګ يې د پوځي احضاراتو او جلب لپاره تدابير نيولي وو. کمونېست ګوند وتوانېد چې د مختلفو مبارزو او نظامي لارې خلک د ګوميندان د حملو پر وړاندې چمتو کړي.

د ۱۹٤۸م. کال په اوړي او منۍ کې آزادي غوښتونکي پوځ په کلکو او برياليو عملياتو لاس پورې کړ. د ګومېندان پوځيان د چين په شمال ختيځ ښارونو کې محاصره او د ماتې سره مخامخ شول، د چين ډېره مهمه صنعتي سيمه چې د فلزاتو د ويلې کېدو کار خانې، د ډبرو د سکرو د راېستلو، ماشين جوړونې، د انرژۍ يا د لېږد رالېږد پرمختللې شبکې پکې وې کمونېستي قواوو ونيولې.

د ۱۹٤۸م. کال په پای کې کمونېست ګوند پر ټول شمالي او شمال ختيځ چين واکمن شو. همدارنګه په ۱۹٤۹ ميلادي کال کې بېجېنګ پرته له مقاومته سقوط وکړ او د کمونېست ګوند قواوو لاسته ولوېد او د هماغه کال د نوامبر او اپريل د مياشتو ترمنځ د چين ښارونه بې له ويني تويوني د کمونېستانو لاسونو ته ولوېدل. چيکا يچېنګ د خپلو پوځيانو له کوچنۍ ډلې سره تايوان ته تېښته وکړه. د پيکن تر نيولو او د چانکای شيک د قواو تر ماتولو وروسته کمونېست ګوند بشپړ برياليتوب ته ورسېد او مائو د ۱۹٤۹م. کال د اکتوبر د مياشتې په لومړۍ ورځ د پکن د سولې په ميدان کې د چين د خلکو جمهوريت اعلام کړ.

څرنګه چې د چين بهرنۍ سياست له ۱۹٤۹م. کال څخه وروسته د مائو پر عقايد ولاړ و، نو د هغه افکارو او غبرګونونو پر بهرنيو او کورنيو مسائلو بشپړ اغېز درلود، ځکه نو د هغه هېواد بهرني سياست

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۵۰ مې لسيزې څخه وروسته د چين پر کورني لوړو ژورو او نړېوالو پېښو کې اغېز درلود.
مائو د انقلابي جګړو پر وخت او د قدرت د لاس ته راوړنې مخکې او وروسته هېڅ کله له يوې ثابتې الګو د خپل د سياستونو د اجراکولو لپاره کار نه اخيسته، بلکې د چين د اقتصادي، سياسي، پوځي او فني او نړېوالې اوضاع او ستراتېژيکي اصولو په پام کې نيولو سره به يې له انعطاف څخه کار اخيسته.
له ۱۹۸۰م. کلونو را په دې خوا د چين سياستونو د سيمې له هېوادونو او نړۍ سره د پام وړ وده وکړه او له دې امله چين د منطقي په سياستونو کې د پام وړ ارزښت لري چې په اوس وخت کې په سيمه کې د چين فعاله سياسي ونډه ډېر د اهميت وړ ده. پخوا چين په نړېوالو اړيکو او په ځانګړې توګه د مرستو په برخه کې اعتقادي (ايډيالوژيکه) بڼه درلوده او د بېجېنګ له پاليسۍ سره سم د سوسياليزم او د استعماري ضد نهضتونو په پراختيا کې چې د نړۍ په مختلفو ځايونو کې تر سره کېدل له ۸۰ لسيزې راپدې خوا د دې په کچه او اندازې کې بدلون راغې.
د چين نوى سياست او پاليسي اوس د نړېوالو مناسباتو د برابرۍ، متقابلې ګټې، د همکاريو په شکلونو کې د نوښت او د عملي او ښو پايلو پر اساس ولاړه ده. ددې سياست موخه داده چې چين په نړېواله ټولنه کې اغېزمن او لوى نقش ولري. د پرانيستو دروازو د سياست په رامنځ ته کولو او له نړۍ سره د سياسي او اقتصادي مناسباتو په پراخولو سره چين د نړۍ د پرمختللو هېوادنو لکه جاپان، امريکا او لوېديځې اروپا په کتار کې دربدلی دی. او نن ورځ په نړۍ کې د صنعتي هېوادونو او مطرحه قدرتونو له ډلې څخه ګڼل کېږي.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په جلا ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د چين د سوابقو، دويمه ډله دې د مائو د شخصيت په برخه کې يو له بله پوښتنې وکړي.

پوښتني

۱- د چين هېواد څېرې موقعيت لري او د هغه د تاريخي لرغونتوب په اړه څه معلومات لرئ؟
۲- جمهوري نظام په چين کې څه و خت جوړ، او لومړنی جمهور رئيس يې څوک و؟
۳- د چين د کمونيست ګوند د برياليتوب لاملونه څه وو؟
٤- د دويمې نړېوالې جګړې وروسته په چين کې له اقتصادي، سياسي او ټولنيز پلوه څه بدلون راغلی؟
۵- له اتيايمې لسيزې وروسته د چين بدلونونه څرنګه ارزوئ؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې د فرهنګي شخصيتونو او منابعو په مرسته په چين کې د ۱۹٤۹ ميلادي کال د انقلاب د لاملونو په اړه معلومات تر لاسه او بيا دې په ټولګي کې و وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاجکستان

تاجکستان د افغانستان یو گاونډی هېواد دی، د نهم ټولګي په درسونو کې تاسې د هغوی د ژبې، نفوسو او په تاجکستان کې د مېشتو قومونو په اړه معلومات ترلاسه کړل، په اوسني لوست کې تاسې ته د نژادي ريښې، تاريخي سابقې او د هغه ځای د کلتوري حالت په هکله معلومات درکول کېږي.

د افغانستان په شمال کې يوه حاصلخيزه سيمه پرته ده چې ډېر عالمان او پوهان په دې باور دي چې آريايي نژاد خپلې د ژوندانه لومړنۍ ورځې او شپې د هندوکش د غرونو په لمن کې د جيحون او سيحون د رودونو پر غاړو تېرې کړې دي. د آرياييانو په پخواني کتاب کې د داسې ځمکې يادونه شوې چې آب او هوا يې د ځمکې پرمخ د خلد په نوم يادېده او زموږ نيکونه هورې لوی شوي دي او په پوره ډاډ سره ويلای شو چې له هغې ځمکې څخه موخه همدا د جيحون او سيحون زره ورونکي سيمه ده.

د هنري فيلډ د وينا له مخې (تاجکان مشهور خلك دي چې د ختيځ په ټوله سيمو کې خواره واره دي، نه يوازې په ايران او پاکستان کې، بلکې د ماورالنهر په ښارونو او په هغو هېوادونو کې چې د تاتاريانو تر ولکې لاندې دي، اوسېږي او د هغوی د ځينو د ويناوو له مخې د چين تر سرحدونو يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لږ تر لږه تر تیبت پورې خپاره شوي دي.)

د پام وړ شمېر تاجکان په ازبکستان او قرغزستان کې اوسېږي، تاجکان د آریایانو له پخواني نژاده دي، دوی د ترکانو تر را څرګندېدو دمخه د مرکزي آسیا د ډېر پخواني تمدن ښکارندوی دي.

سکندر د میلادي څلورمې پېړۍ دمخه د تاجکانو خاوره ونیوله او د هغه ځای د خلکو تر مطیع کولو وروسته یې هورې له یونانیانو او مقدونیانو څخه یو لښکر کوټ جوړ کړ چې ۳۰ زره کسه یې هلته مېشت شول او د هغه ځای د خلکو سره یو ځای شول.

له میلاد څخه دوه پېړۍ مخکې سکاهانو د یونانیانو ځای ونیو. له ۳۹-۲۷ د میلاد څخه مخکې کلونو کې ګوای شانګ (کوشان) دیو چیو نور قبایل ونیول او د کوشانیانو امپراطوري یې جوړه کړه چې ویې کړای شول چې په مرکزي آسیا ۲۰۰ کاله حکومت وکړي. د کوشانیانو امپراطوري د دریېمې پیړۍ په پای کې کمزوري شوه او یو بل قوم چې رومیانو هغوی (افتالیت یا سپین هونان یا اهیاطله بلل، رامنځ ته شول.

امام علی رحمان

تاجیکان اکثراً له نژادي پلوه سپین نژاد پورې اړه لري او کله کله کولای شو چې د مغلو ځانګړنې په کې وګورو، علت یې دا دی چې هغوی او ترکانو یو له بله سره وده کړې ده.

د ترکي مهاجرینو پر له پسې یرغلو دا سیمه داسې ترکي کړه چې په ۱۳ مه میلادي پېړۍ کې یې مغل یرغلګر په ځان کې مخلوط او هغوی یې تر خپل اغېز لاندې راوستل.

د نولسمې پېړۍ په نیمایي کې چې د وخت په تېرېدو سره د روسیې د ځمکې پراخولو لړۍ سویل لوري افغانستان خواته پیل شوه، د تاجکانو ستر مرکزونه لکه اورا، توبه او خجند له روسیې سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

وترل شول. د تاجکستان شمالي برخه د روسانو په قلمرو او سویلي برخه یې د بخارا د امیر تر فرمان لاندې راغله. په ۱۹۱۸ میلادي کال کې د شوروي د حکومت منګولې د مرکزي آسیا په مخکینیو نیول شویو سیموکې ټینګې شوې، د همدې کال په اوږدو کې د تاجکستان شمالي برخه د خود مختار شوروي ترکستان یوه برخه شوه او په ۱۹۲۱ میلادي کې سرې قواوې د بخارا شرقي برخو ته ورغلې او د دوشنبې ښار یې ونیو.

> **توضیح**
>
> دوه لویې کورنۍ لکه صفاریان او سامانیانو پر تاجکستان حکومت کړی دی او د پېړیو په اوږدو کې د شاعرانو او فضلاو د زړه ورونکي مرکز حیثیت درلود. رودکي سمرقندي، کمال خجندی، رشید سمرقندی، خواجه عبدالمالك عصاری سمرقندی اوسیفی بخاری د دغو شاعرانو او فضلا څخه وو.
>
> سمر قند او بخارا لکه بلخ د خپل وخت د علومو او فنونو له مرکزونو څخه شمېرل کېږي.

د ۱۹۲٤م. کال د منځنې آسیا د جمهوریتونو د پولو ټاکلو په وخت کې د تاجك شورايي جمهوریت د ازبکستان جمهوري یو برخه شوه. په ۱۹۲۹م. کال کې د دوشنبې ښار د ستالین آباد او په ۱۹۶۱ کې بېرته د دوشنې په نامه ونومول شو او هم د ۱۹۲٤ کال د سرحدي ټاکنې په اساس ځینې ښارونه لکه سمرقند، بخارا، سرخان دریا، قشقادریا، د فرغانې سیمې له تاجکستان څخه بېلې شوې او د سرحدي ټاکنې له هماغه نېټې څخه په کې تر اوسه کوم بدلون نه دی راغلی.

د شوروي اتحاد تر ړنګېدو وروسته په ۱۹۹۱م. کال، کې تاجکستان خپله سیاسي خپلواکي اعلان کړه او د ملګرو ملتونو د ټولنې او ځینو نورو نړیوالو ادارو غړیتوب یې ترلاسه کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د تاجکستان د قومونو او دویمه ډله دې په تاجکانو باندې د روسانو د یرغل په اړه یو له بل سره مباحثه وکړي.

پوښتنې

۱- د تاجکستان اوسېدونکي په کوم نژاد پورې اړه لري؟

۲- تاجکستان په کوم کال کې د شوروي ترکستان خود مختاره جمهوري یو برخه وګرځېده؟

۳- تاجکستان په کوم کال کې خپله سیاسي خپلواکي تر لاسه کړه؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکو او منابعو په مرسته په تاجکستان کې د اسلام د خپرېدو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازبکستان

ازبکستان د اسلامي کلتور او تمدن له لویو مرکزونو څخه ګڼل کېږي. په دې لوست کې تاسې د ازبکستان د موقعیت، اقتصاد، کلتور او لنډ تاریخ سره بلدېږئ.

ازبکستان داسې هېواد دی چې په مرکزي آسیا کې د دوو سیندونو آمو او سیر دریا ترمنځ پروت دی، په دغه هېواد کې ۷۱٪ خلک ازبک دي، په ازبکستان کې نور لږه کې، لکه روسان، تاجکان، قزاقان او تاتار هم اوسېږي. په سلو کې ۶۳ خلک په کلیو او بانډو کې ژوند تیروي ، رسمي ژبه یې ازبکي او روسي ده. په ازبکستان کې تر میلاد څخه دمخه انسانان اوسېدل، تر میلادي شپږمې پېړۍ د مخه د دې هېواد ډېره خاوره د هخامنشیانو د قلمرو یو برخه وه.

په(۳۲۹ مخکې د میلاد) کې مقدوني سکندر، سمرقند او اوسني ازبکستان د باختري یونان یوه برخه وګرځوله.

د شپږمې میلادي پېړۍ په نیمایي کې د ترکي خانانو تر ولکې لاندې راغی.

عربانو د اوومې میلادي پېړۍ په دویمې نیمایي کې د مرکزي آسیا مهمې برخې ونیولې. قتیبه بن مسلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خراسان عربي والي ته دنده ورکړل شوه چې ماوراالنهر په بشپړه توګه فتح کړي. هغه په شلو کلونو کې د چین او کاشغر تر پولو نژدې او په شمال کې تر تاشکند پورې لښکرې راورسولې او په پاي کې يې سمرقند، تاشکند او فرغانه ونیوله.

دطلا کاری جومات

د اسلام په ظهور او خپرېدلو سره په لسمه میلادي پیړۍ کې د ازبکستان اوسنۍ سیمه د سامانیانو د قلمرو يوه برخه شوه او د وخت په تېرېدو سره پرې غزنويانو، سلجوقیانو، خوارزمشاهیانو، مغلانو او تیموریانو حکومت کاوه.

مغولو د خپلو يرغلو په ترڅ کې د منځنۍ آسیا لويې برخې ونیولې، خو په تدریج او د مغلو د واکمنۍ په منځ ته راتګ، په ځانګړې توګه د تیمور له واکمنۍ څخه وروسته چې سمرقند يې د خپلې امپراتورۍ پلازمېنه وټاکله، ازبکانو د لومړي ځل لپاره د يوه قوم په توګه را څرګند شول.

اسلام کریموف

ازبکانو خپل نوم له ازبک خان څخه ۱۲۸۲-۱۳۴۲م. کال چې د اسلام په دين مشرف شوي و، اقتباس کړ، همدارنګه ابواخير خان (۱۴۱۲)م. کال د شيبان څوان ځايناستي د جوجي زوي په مرکزي آسيا کې د ازبکو د قدرت بنسټ کېښود.

د ازبکستان ۸۵ سلنه خلک مسلمانان او حنفي مذهبه دي، د يو شمېر تېريو سره سره په اسلامي سنتونو او ارزښتونو ولاړ او پابند دي، په دې هېواد کې اسلامي ارزښتونه لکه: نکاح، تدفين،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوروته د مړي سپارل، د هلکانو سنتول، قرباني، د قرآن مجيد تلاوت، د جوماتونو جوړول او د صدقو ورکول رعايت کېږي.

د ازبکستان د خلکو ملي ترکيب د ۱۹ مې پېړۍ له نيمايي او د شلمې پېړۍ له پيل څخه بدلون موندلی دی. د روسيې په وسيله د منځنۍ آسيا له اشغال وروسته، دې سيمې ته د ډېرو روسانو ورلېږل، په ځانګړې توګه د ۱۹۱۷ ميلادي کا ل د (اکتوبر انقلاب) څخه وروسته د روسيې، قفقاز او اوکراين بزګران او کارګران دې سيمې ته راوستل شول.

په پخواني شوروي اتحادکې د ۱۹۹۱ ميلادي کـال چټکو بدلونونو د ازبکستان مشرتابه ته دا فرصت ورکړچې د ياد شوي کـال د سپټمبر په لومړۍ نېټه ازبکستان د يوه خپلواک هېواد په توګه اعلان کړي. د ازبکستان کمونيست ګوند منحل اعلان شو او لومړنۍ ټولټاکنې تر سره شوې او اسلام کريموف د رايو په ګټلو سره د جمهور رئيس په توګه وټاکل شو.

ازبکستان د خپلواکۍ تر اعلانولو وروسته د ملګرو ملتونو د ټولنې غړيتوب ترلاسه او په يو شمېر اقتصادي، نړيوالو او سيمه ييزو ټولنو کې داخل شو.

د منځنۍ آسيا په هېوادونو کې ازبکستان د ډېرو ښو اقتصادي په تېره بيا د کرنې په برخه کې د ښو امکاناتو لرونکی هېواد دی. ازبکستان د مسو، د سکرو ډېرو او نفتو کانونه لري، د فولادو د صنعت په

توضيح

سمرقند او بخارا د اسلامي تمدن له مهمو او لويو مرکزونو نه ګڼل کېږي. د اسلامي تمدن ډېرې نښې او آبدات هلته د يادګار په توګه پاتې دي، چې د بېلګې په توګه د شيردار مدرسې، طلاکارۍ مدرسې، د النغ بيګ مدرسې، بي بي خانم جومات، د نمازګاه جومات، خانقاه د ګورګاني امير تيمور مقبره، د خواجه عبدالله احرار مزار، رودکي مزار، د شاه اسماعيل ساماني مزار، د خواجه بهاوالدين نقشبند د آثارو مجموعه، مزارونو او آبدو نومونه يادولی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تولید، غذایي توکو، منسوجاتو او پنبې په پرمختګ کې یې بریالیتوبونه په برخه شوي دي. کرنه ددې هېواد د اقتصاد مهمه برخه ګڼل کېږي چې په اقتصادي پرمختیا کې **۲۸** سلنه ونډه لري او **۳۵** سلنه وګړي په کې په کار بوخت دي ازبکستان په نړۍ کې د پنبې دویم صادروونکی هېواد دی.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ډلو وویشل شي لومړۍ ډله دې د ازبکستان د اسلامي ابداتو په اړه او دویمه ډله دې د مهمو صنایعو په اړه په خپل منځ کې مباحصه وکړي.

پوښتنې

۱- د ازبکستان موقعیت په لنډه توګه توضیح کړئ.

۲- په ازبکستان کې کومې قومي ډلې ژوند کوي؟

۳- کومو سلسلو یا کورنیو په ازبکستان کې واکمني کړې ده؟

٤- د ازبکستان خلک په کومو ژبو خبرې کوي؟

٥- د ازبکستان د مهمو صنایعو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د ازبکستان نقشه رسم او د هغې پر مخ دې د ازبکستان ولایتونه، صنعتي ښارونه او ګاونډي هېوادونه په نښه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکمنستان

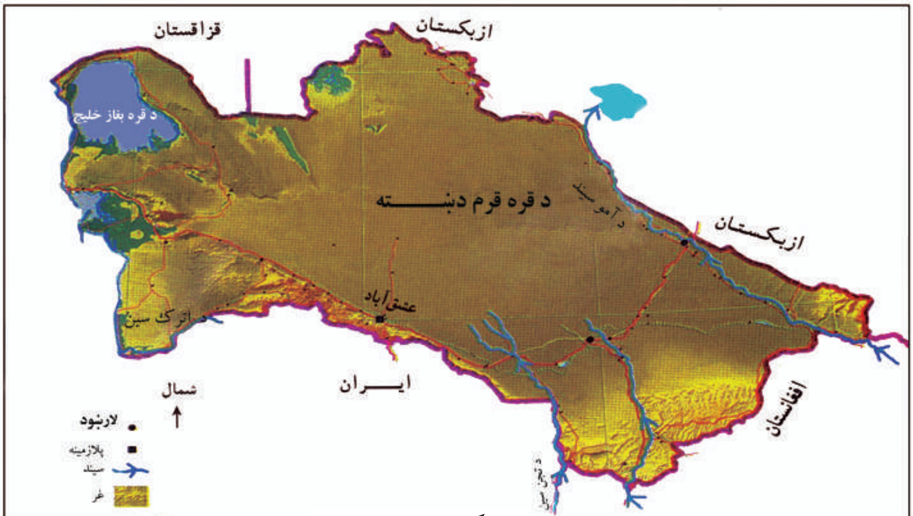

د ترکمنستان د هېواد نقشه

ترکمنستان په نړۍ کې د ګازو له سترو صادروونکو هېوادونو څخه دی.
د نهم ټولګي په تاریخ کې تاسې د ترکمنستان د موقعیت، نفوس او ژبې سره آشنا شوئ. په دې لوست کې تاسې د تاریخي پېښو، د ترکمنانو د اصل او نسب او د هغه ځای د فرهنګي او اقتصادي حالت په برخه کې تفصیلي معلومات حاصلوئ.

ترکمنستان یو لرغونی هېواد دی. چې د زرګونو کلونو د پخواني تمدن زانګو بلل کېږي او د ګوک تپه، نمازګاه تپه د مروښار، نساء قلعه او اورګنج غوندې لوی فرهنګي مرکزونه په کې شتون لري. د خېرې له مخې ترکمنان مغلو ته ورته دي. په نسبي توګه لوړ، د تورو وېښتو لرونکي او نري اندامه دي.

د لرغون پوهني پلټنې ښيي چې ترکمنستان تېروخت په منطقه کې د نړۍ د ښارونو او د کرنیزو مرکزونو څخه یو مرکز و. د برونز په پېرکې ډېرو لویو تمدنونو له دې ځای څخه منشا اخیستې ده. د ترکمنستان د لرغونو تمدنونو څخه یو د ((الیتن اپ)) معماري ده چې د مینا او چاجاکلو تر مینځ موقعیت لري په دې ځای کې یوه مقبره شتون لري چې د معمارۍ له پلوه د بابل آثارو ته ورته والی لري او همدا رنګه لرغون پوهانو ثابته کړې چې په دې سیمه کې لیک ژبه موجوده وه او خلک د عالي او لوړ فرهنګ څخه برخمن وو. چې ترکمنستان له تاریخ څخه مخکې د انسانانو د استوګنې ځای و. په ٦- ٤ ق- م پېړیو کې د هخامنشیانو د امپراطورۍ یوه برخه وه او وروسته د پارتانو لاس ته ولوېده.

د ترکمنانو د نژاد د رېښې په برخه کې مختلفې نظریې شته، خو هغه ځمکې چې ترکمنان په کې اوسي، له ډېرې زمانې څخه د انسانانو د استوګنې ځای او ډول ډول کلتورونو او تمدنونو په کې وده کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکمنستان د خپل جغرافيوي موقعيت له مخې د وربښمو د لويې لارې په برخه کې مهم نقش لوبولی او د پېړيو په اوږدو کې د لوېديځ او ختيځ ترمنځ نښلوونکې کړۍ پاتې شوې ده. په پنځمه ميلادي پېړۍ کې دا سيمه د هون او هپتاليانو د يرغل له امله او ساسانيانو د شانگ وروسته د هغوی لاسته ورغله. دا د لوی خراسان شمال ته د ترکي قومونو لومړنی نفوذ و.

په اوومه پېړۍ کې عربو پر خراسان د يرغل په ترځ کې دا سيمه هم ونيوله، مرو د خراسان د عربو حکمرانانو پلازمېنه گڼل کېده او پر ماوراالنهر يې حملې له همدې ځايه کولې. مروې ته د مامون الرشيد او امام رضا راتگ په تاريخ کې هم ثبت دی.

که څه هم دې سيمې او ماوراالنهر ته د ترکانو لومړنی راتگ په پنځمه ميلادي پېړۍ کې د هياطله د هجوم پر وخت و، خو د غور يا اغوز د ترکانو يرغل د مغلوستان له پولو څخه په لسمه ميلادي پېړۍ کې د دې سيمې د خلکو جمعيتي جوړښت درې وروې کړ، سلجوق خان دمسلمانو ترکو په مرسته وتوانېده چې پر سيحون خپله واکمني ټينگه کړي او د سلجوقيانو د کورنۍ بنسټ يې کېښود.

په څلورمه هجري پېړۍ کې مقدسي غربي تاريخ ليکونکی لومړنی کس و، چې د ترکمن په نوم طايفې څخه يې يادونه وکړه او پر دې ټکي يې ټينگار وکړ چې لومړني مسلمان ترکان وو، نو ځکه د (ترک ايمان) په نامه له هغوی څخه يادونه شوې ده.

د جوامع التواريخ د کتاب پر اساس د ترکمنانو نسبي سلسله داسې تنظيم شوې ده: يافث بن نوح، ديب يا قوي، قراخان او غوزخان، د ترکمنانو اصلي نيکه اورخان کرخان دی.

ترکمنستان د مرکزي آسيا د مختلفو قومونو د اوسېدو ځای دی، خو ډېر خلک يې ترکمنان دي او لاندې قبيلې په کې اوسېږي:

۱- عالي ايلي
۲- اتا
۳- چاودار
٤- امرای (يمرلي)
٥- ارساری
٦- ساکار (ساقار)
۷- سايور
۸- ناريق
۹- تکه اريموت
۱۰- گوکلان

څرنگه چې زياترو ترکمنانو د تاريخ په اوږدو کې د ښاريو

د ترکمنستان د پارلمان ودانۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روزنې له لارې ژوند کړی، نو ددې لپاره چې دغه اقتصادي فعالیت فعال وساتي، نو په کلیو کې اوسېږي. د مغلو یرغل او د خوارزمشاهانو مادي وضع سخته خرابه کړې وه. د مرکزي آسیا ډېر ودان ښارونه ټول ویجاړ او د مغولو لاسونو ته ولوېدل. یاده شوې سیمه په دوو برخو چې شمالي برخه یې مغلو او د ازبیکو خانانو او جنوبي برخه یې ایلخانانو ونیوله.

له ۱۵-۱۷م. پېړۍ څخه دا سیمه د شیبک خان ازبک تر ماتې وروسته صفویانو ونیوله، په ۱۸۵۰-۱۸۷۳ میلادي کلونو کې د روسیې سیاسي تحریکاتو د ترکمنستان پراخه سیمه د بخارا، خیوې، فرغانې، خو قند او قازان په حکومتونو ووېشله، روسانو په یوه منظم ځنځیري حرکت سره بخارا، خیوه او فرغانه تر ولکې لاندې راوړل او په پای کې په ۱۸۸۱م. کال روسي جنرال اسکوبلوف پر اخال ل باندې د یرغل او د ګوک تپې قلعې په نیولو سره وتوانېد چې پر ترکمنانو بریالی او ترکمنستان اشغال کړي، د ترکمنستان لوېدیځه برخه په خپله خوښه د روسیې سره یو ځای شوه.

په روسیه کې د ۱۹۱۷ میلادي کال تر انقلاب وروسته ترکمنستان د شوروي ترکستان د جمهوریت یوه برخه شوه.

تر خپلواکۍ وروسته د ترکمنستان اقتصاد د نورو نویو جمهوریتونو په څېر په دولتي مالکیت ولاړ و. د خیرو شویو آثارو له مخې د هېواد د ټولو محصولاتو ۹۵ سلنه د دولتي واحدونو له خوا تولیدېدل. بانکونه، بیمې، بهرنۍ سوداګري او ټول لوی پلورنځي دولتي وو، دغه اقتصادي سیستم چې پر دولتي بنیاد ولاړ و، د نوښت د نشتوالي، لږ کارۍ، فلجوونکې بېروکراسۍ او د تکنالوژۍ د نشتوالي له امله له سختو ستونزو سره مخ وه او د پورته ستونزو د له مینځه وړلو لپاره دولت په دوو کارونو لاس پورې کړ:

۱- په مسکو او د کامنولت د نورو غړیو هېوادونو پورې د ځان تړنې د ربښو پرې کول.

۲- د ملي اقتصاد بنسټ ایښودل او د طبیعي ځیرمو څخه په خپلواکه توګه ګټه اخیستنه د کورني اړتیاوو د رفع کولو په منظور. چې د دې مامول د پوره کولو لپاره څو مرحله یزه ملي ستراتیژي مطرح شوه.

ترکمنستان د روسیې له فدارسیون څخه وروسته د مشترک المنافع هېوادونو په منځ کې د ۲،۷ ترېلیون متر مکعب ګازو په در لودو سره دویم هېواد دی. د ترکمنستان په سلو کې ٤۸ سلنه خلک په کرنیزو او د څارویو په چارو بوخت دي. ددې هېواد په سلو کې ۸۰ سلنه ځمکه د اوبو د سرچینو له نشتوالي سره مخامخ ده. په ترکمنستان کې مالدارۍ نسبتاً ښه وده کړې ده. د قره قل پسونو د نرمو وړیو او پوستکو په لرلو سره په کې ډېر روزل کېږي. د ترکمنستان یو بل صنعت غالۍ جوړونه ده چې د ترکمني ښځو په منځ کې رواج او نړیوا ل شهرت لري، ترکمنستان په مرکزي آسیا کې له ځانګړي جغرافیوي پلوه مناسب ستراتېژیک موقعیت لري.

• دغه هېواد تر ځمکې لاندې ډېرې لویې په ځانګړې توګه د نفتو ذخیرې لري چې همدې ټکي د سیمې د هېوادونو پام ترکمنستان ته را اړولی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• ترکمنستان اروپا او ځینو نورو هېوادونو ته د ګاز د انتقال پوټنسیال لري او د اروپا د انرژۍ د تامینوونکو هېوادونو څخه ګڼل کېږي.
• ترکمنستان د کسپین د سمندرګي له ساحلي هېوادونو څخه دی چې د انرژۍ ځېرمو په لرلو سره له اقتصادي لوړ ارزښت څخه برخمن دی.

ترکمنستان د پخواني شوروي اتحاد د ٦٠ کلنې واکمنۍ په وخت کې د نورو منځنۍ آسیا د جمهوریتونو په څېر د بدلونونو له مخې یو منجمد تاریخ تېر کړ، یوازې د یادولو مهمه پېښه په کې د قره قوم د کانال جوړول و.

په پخواني شوروي اتحاد کې د سیاسي بحرانونو په ډېرېدو سره کمونیست حزب منحل او د ترکمنستان ډیموکراټیک ګوند د ١٩٩١م. کال د اکتوبر په ٢٦ مه جوړ شو، چې مشري یې نیازاف پر غاړه لرله او د اکتوبر په ٢٧ مه ترکمنستان رسماً خپله خپلواکي اعلان او د یوه خپلواکه هېواد په توګه په رسمیت وپېژندل شو. یو کـال وروسته ددې هېواد د پارلمان له خوا نوی اساسي قانون جوړ او د جمهور رئیس واک یې په کې ډېر کړ.

تر خپلواکۍ وروسته ترکمنستان د ملګرو ملتونو د ټولنې، د خپلواکو مشترک المنافع هېوادونو، د آسیا پراختیایي بانک، اسلامي پرمختیایي بانک، اسلامي کنفرانس د سازمان، د کار د نړیوال سازمان او دلسګونو نورو نړیوالو ټولنو غړیتوب ترلاسه کړی دی.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د ترکمنستان د موقعیت په اړه، دویمه دې د ژبې، درېمه دې د ترک تبارانو د استوګنې او څلورمه دې د ترکمنانو د نژادي ریښې په برخه کې یو له بله پوښتنې وکړي.

پوښتنې

١- د ترکمنستان د مشهورو قبایلو نومونه واخلئ؟
٢- روسانو په کوم کال کې ترکمنستان ونیوه؟
٣- ترکمنستان له خپلواکۍ څخه وروسته څه ډول ستراتیژي طرح کړه؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د ترکمنستان نقشه رسم او د هغې پر مخ د صنعتي ښارونو ولایتونه او ګاونډي هېوادنه په نښه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دریم څپرکي بیا کتنه

د دولسم ټولګي د تاریخ د کتاب دریېم څپرکی چې د (ګاونډیو هېوادونو) تر عنوان لاندې جوړ شوی دی او د چین، پاکستان، ایران، تاجکستان، ترکمنستان، او ازبکستان د هېوادونو معاصر تاریخ په کې شامل دی. د دې څپرکي په تالیف کې تر ډېرې کچې هڅه شوې چې زده کوونکي په لنډه توګه د هر هېواد له پېښو، موقعیت، نفوسو، دودیزو ژبو، کلتوري میراثونو، اقتصاد او صنعت سره آشنايي او پېژندګلوي پیدا کړي. په ځینو لوستونو کې هڅه شوې ده چې د ګاونډیو هېوادونو هغه تاریخي پېښې چې په ځانګړو دورو کې رامنځ ته شوې دی، فهرست کړې او پېښې په کې په مفصله توګه څېړل شوي دي چې زده کوونکي د تاریخي پېښو ژور ته داخل او پرې پوه شي دا د دې لپاره چې تاریخي پېښې ورته روښانه او د پوهېدو وړ شي. تاریخ له وچ سیاسي چوکاټه راووځي چې د بشري ټولنې د فعالیتونو فرهنګي، سیاسي او اقتصادي غوښتنه ده. سره له دې چې په یوه څپرکي کې د ګاونډیو هېوادونو د ټولو تاریخي پېښو او حوادثو یادونه یو ډېر ګران کار دی، خو د توان تر کچې هڅه شوې ده چې خپلې دغې موخې ته به رسېدلي یو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

په شلمه پېړۍ کې د نړۍ مهمې پېښې

د څپرکي موخې

۱- په شلمه پیړۍ کې د نړۍ د ځینو مهمو پېښو سره بلدتیا.

۲- د لومړۍ نړیوالې جګړې او د هغې د لاملونونه تحلیل کول.

۳- دویمه نړیواله جګړه او د هغې لاملونه تحلیل او تفسیر وکړای شي.

٤- د ملګرو ملتونو د جوړښت ضرورت درک کړای شي.

٥- په صنعتي ځواک باندې د جاپان د بدلون سره پېژندګلوي.

٦- د پخواني شوروي اتحاد د ټوټې کېدلو د لاملونو تحلیل او تفسیر وکړای شي.

۷- د آلمان، فرانسې او انګلیس سیاسي جوړښت سره پېژندګلوي تر لاسه کړي.

۸- د نقشو او اطلسونو څخه ګټه پورته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ نړیواله جګړه او د هغې لاملونه

په دې لوست کې زده کوونکي د لومړۍ نړیوالې جګړې له علتونو، لاملونو او دهغو د ناوړو پایلو په اړه معلومات تر لاسه کوي.

لوېديځې نړۍ د شلمې پېړۍ په لومړيو کې پر نړۍ پوځي او اقتصادي واک تر لاسه کړ. په نوموړې پېړۍ کې اروپايي سرتېرو او مقاماتو پر هند، سویل ختیځې آسیا او د افریقا پر ډېرو برخو حکومت کاوه. د بهرني سیاست مامورینو او اروپايي سوداګرو د چین، ایران او عثماني امپراتورۍ اقتصادي او سیاسي چارې په لاس کې درلودې. په لوېديځه نیمه کره کې متحده ایالات د لوېديځو قدرتونو په ډله کې نوی مطرح شوی و او په ټوله نړۍ کې په یوه ځواکمن قدرت بدلېده.

د وضعې او حالاتو بدلون داسې و چې د عمومي جګړې لپاره يې لار هواروله. د دغه حالت په پای کې لومړۍ نړیواله جګړه پیښه شوه. لومړی د بازارونو پر سر اقتصادي سیالۍ پیل شوې، وریسې د اروپا اتحاد، هېوادونه یو د بل پر ضد متحد کړل. دربیم، ټولو قومي ډلو قوي ملي پاله احساسات درلودل.

د اروپا صنعتي هېوادونو د نفوذ او مستعمره کولو پر سر یو له بله سره سیاسي سیالۍ درلوده. انګلستان تر ۱۸۷۰ م. کاله پورې په ټوله نړۍ کې تر ټولو مخکې صنعتي هېواد و. وروسته المان په صنعت پیل وکړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په چټکۍ سره صنعتي شو او د وړلو راوړلو او اړيکو نوې شبکه يې رامنځ ته کړه. الماني سوداګرو له انګليسي سوداګرو سره د آسيا په ختيځ، منځني ختيځ او لاتينه امريکا کې بريالۍ سيالۍ پيل کړې.

د نړيوال واک پر سر سيالۍ په سمندري وسله واله سيالۍ باندې بدلون وموند. مهم هېوادونه لکه: د امريکا متحده ايالات او جاپان د خپلو کشتيو د چلونې د خونديتوب لپاره خپل سمندري ځواک پياوړی کړ. انګلستان په **۱۸۸۴**م. کال کې د کشتيو او لويو سمندري توپونو جوړول پيل کړل. المان چې په اقتصادي برخه کې د هغه اصلي دښمن و، ډېر ژر يې د هغه هېواد تقليد وکړ.

د شلمې ميلادي پېړۍ په لومړيو کې د المان د سمندري ځواک چټکه پياوړتيا د انګلستان د سمندري ځواک ته يو ګواښ و. انګليس هڅه وکړه چې د سمندري پوځي سيالۍ د پای لپاره له المان سره يوه موافقه وکړي. کله چې دغه هڅه ناکامه شوه، انګلستان د متحدينو په لټه کې شو.

فرانسې او انګلستان د خپلو هېوادونو په منځ کې په **۱۹۰۴**م. کال کې يو تړون لاسليک کړ انګلستان په **۱۹۰۷** م. کې له روسيې سره هم متحد شو او د دې دريو هېوادونو اتحاد په (مثلث) تبديل شو.

د اروپا مهمو قدرتونو په هغه وخت کې په دوو اتحادونو کې يو د بل مخې ته ولاړ وو او دواړو خپل ځانونه وسله وال کول او د عمومي جګړې ګواښ ډېر شو. د بهرني سياست بدګومانۍ او بې باورۍ سوله لا د خطر سره مخامخ کړه. تر لومړۍ نړيوالې جګړې دمخه د اتريش وليعهد سارايو د بوسنې مرکز کې ووژل شو.

المان نيت درلود چې يوازې له خپل لوی متحد اتريش څخه ملاتړ وکړي. بل متحد يې ايټاليه وه. برعکس روسيې تصميم ونيو چې صربستان سره مرسته وکړي. روسي پوځ لومړی پوځ و چې د جګړې لپاره تيار شو. د المان حکومت له روسيې څخه وغوښتل چې له دې کاره لاس واخلي. ځکه له دې يې وېره درلوده چې روسيه او فرانسه به يې پر خاوره په يوه وخت يرغل وکړي. روسيې د المان غوښتنه رد کړه او د **۱۹۱۴**م. کال د اګست په لومړۍ نېټه المان لومړی روسيې ته او بيا فرانسې ته د جګړې اعلان وکړ.

المانيانو د بلژيک ناپيلتوب تر پښو لاندې او د **۱۹۱۴** م. کال د اګست په **دريمه** يې پر هغه هېواد يرغل

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړ. یوه ورځ وروسته انګلستان المان او اتریش ته د جګړې اعلان وکړ. په صربستان د اتریش د یرغل تر پرېکړې وروسته په یوه اونۍ کې د دوو لویو اتحادو هېوادونه په جګړې کې ښکېل شول.

لومړۍ نړیواله جګړه د ۱۹۱۴ م. کال د اګست په لومړۍ نېټه پیل شوه او د دواړو ترون هېوادونو هیله درلوده چې په چټکۍ سره به بریالي شي، البته ټول په دغه وړاندوینه کې تېروتي وو. روسان په چټکۍ سره منسجم شول. فرانسې فکر نه کاوه چې المان به د بلژیک له لارې حمله وکړي. ایټالیې د المان او اتریش سره په اتحاد کې له جګړې سرغړونه وکړه. اتریش د خپلې ځانځانۍ له امله ونه توانېد چې پر وړوکي صربستان بریالی شي.

امریکا له اروپا څخه د جلاوالي سنت وساته. او خپله بېطرفي یې اعلان کړه. ختیځې او لوېدیځې جبهې د جګړې اصلي میدانونه وو. لوېدیځه جبهه د سوېس له سرحده پیل او د فرانسې په خاوره کې د شمال تر روده ادامه درلوده. ختیځه جبهه د لهستان په خاوره کې تر روسیې پورې غځېدلې وه. په ۱۹۱۶ م. کال کې ختیځه جبهه په بالکان کې پرانېستل شوه.

متفقینو په ۱۹۱۵ م. کال کې هڅه وکړه چې د عثماني امپروتورۍ په ماتولو سره په دردانیل کې د ښې اېښودو ځای پیدا کړي. د متفقینو په زرګونو کسانو چې ډېری یې استرلیایي ځوانان وو، د هغو غرونو په لمنو کې چې عثماني ترکانو په توپونو او وسلو ترې دفاع کوله، خپل ځانونه له لاسه ورکړل. د عثماني امپراتورۍ عربي اتباعو په ۱۹۱۶ م. کال کې د ترک د حاکمانو پر ضد پاځون وکړ. دغه پاځون د ملک فیصل په مشرۍ چې په هاشمي اصلي کورنۍ پورې یې اړه درلوده، له عربستان څخه یې فلسطین او سوریې ته خپور شو. انګلستان او فرانسې دواړو د عربي پاځون کوونکو غوښتنې پوره کړې چې په پایله کې عثماني امپراتوري له منځه ولاړه د عثماني خلافت له منځ تللو سره مسلمانانو خپل د سیاسي یووالی سمبول له لاسه ورکړ.

المانیان د ۱۹۱۶م. کال په فبرورۍ کې له اقتصادي ستونزې سره مخ شول. د المان د قومندې مرکز د دې لپاره چې له دې ستونزې ووځي، ویې غوښتل، چې په فرانسه کې د وردن پر ښار یرغل وکړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته دا يې نه ګڼله چې په جبهه کې به د متفقينو ځواک لوی بری تر لاسه کړي، بلکې دا هيله يې درلوده چې د دفاع په ترڅ کې به د فرانسې ځواکونه په تدريجي توګه له منځه يوسي.

ساتونکو له وردن څخه د فشار د له منځه وړلو لپاره له انګليسانو او فرانسويانو څخه يو مرکب ځواک جوړ کړ او د سوم سيند په اوږدو کې يې يوه درنه حمله پيل کړه. د سوم سيند د جګړې په لومړۍ ورځ انګليسانو د **۶۰۰۰۰** په شاوخوا کې تلفات ورکړل. په لومړيو **۲۴** ساعتونو کې په هره دقيقه کې **۱۵** انګليسان مړه او **۳۰** کسه ژوبل شول. انګليسانو د سوم(Somme)[1] په جګړې کې نوې وسلې واردې کړې. جګړې تر دسمبره پورې دوام وکړ. په دې جګړه کې المانيانو **۳۳۰۰۰۰** او فرانسويانو **۳۵۰۰۰۰** کسه تلفات ورکړل. د ايټاليا په جبهه کې د تلفاتو شمېر له **۳۰۰۰۰۰** څخه ډېر شو. په ختيځه جبهه کې ښايي د **۲،۱** ميليون کسو پورې په جګړې کې وژل شوي وي. جګړې له يو ميليون څخه ډېر زخميان درلودل.

د **۱۹۱۵** کال د مۍ په **۷**مه يوه الماني تحت البحري کښتۍ پر لوسی تانيا اقيانوس پيما نومې کښتۍ چې د ايرلېنډ په سيند کې د حرکت په حال کې وه، يرغل وکړ او دا کښتۍ په چټکۍ سره ډوبه شوه او **۱۲۰۰** کسه په کې مړه شول. له **۱۰۰** څخه ډېر غرق شوي، امريکايان وو. لوسي تانيا انګلستان ته په پټه وسله وړله.

د لوسي تانيا غرقېدو المان او متحده ايالات د جګړې ډګر ته راښکېل کړل. لس مياشتې وروسته ترنځتيا ډېره شوه. د **۱۹۱۶**م. کال د مارچ په **۲۴**مه المانيانو فرانسوي ولاړه کښتۍ د مانش په سمندرګي کې غرقه کړه او يو ځل بيا د امريکا خلک ووژل شول.

لومړۍ نړيواله جګړه د نړۍ د تاريخ لومړنۍ هوايي جګړه وه. د جګړې په لومړيو مرحلو کې ډېرو هېوادونو د دښمن د واحدونو موقعيت د معلومولو لپاره له الوتکو څخه ګټه اخيسته.

متحده ايالاتو او متفقينو يې د سمندري مراقبتي نظام په وسيله د المانيانو يرغلو ته ځواب ورکړ. يو شمېر کښتيو د خارنې لپاره يو له بله سره حرکت کاوه.

د **۱۹۱۸**م. کال په مارچ کې د برست ليتوفسک تر تړون **۱۸** ورځې وروسته الماني ځواکونه دې ته اړ

۱-سوم(Somme) د فرانسې په شمال ختيځ کې د مانش د سمندرګي په نامه يوه سيمه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شول چې له روسيې څخه لوېديځې جبهې ته راشي. المانيانو په لوېديځه جبهه کې وحشتناکه حمله پيل کړه. د درنې توپخانې په بمبارد او ګازي بمونو سره يې حمله وکړه. انګليسي، فرانسوي او بلژيکي واحدونه يې د سيند لوري ته په شا کړل. د **۱۹۱۸**م. کا ل په سپتمبر کې بلغارستان له موقتې ډزبندۍ سره موافقه وکړه. عثماني امپراتورۍ د اکتوبر تر پايه تسليم شوه. د **۱۹۱۸**م. کال د نوامبر په درېيمه اتريش، مجارستان د ډزبندۍ منل لاسليک کړل چې په جګړې کې د هغوی د لاسوهنې د پای معنا يې لرله.

د **۱۹۱۸**م. کال د نومبر په **۱۱**مه سهار سر تا سري ډزبندي وشوه او په لوېديځه جبهه کې د توپونو درزا غلې شوه. په پای کې تر څلورو کلونو وروسته لومړۍ نړيواله جګړه پای ته ورسېده.

د رسمي شمېرنو له مخې په لومړۍ نړيواله جګړه کې د ځمکنيو او سمندري قواو **۹،۱** ميليونه سرتيری ووژل شول او يا يې له ژوبلېدو او ناروغيو له امله ژوند له لاسه ورکړ. تر **۲۱** ميليونه ډېر پوځيان ژوبل، **۷،۴** ميليونه کسه بنديان يا ورک شول. دغه شمېرنه د ملکي خلکو په برخه کې نه ده.

د جګړې اقتصادي پايلې

د فرانسې، لهستان(پولنډ)، سربستان ډېرې شمال ختيځې برخې او د ايټاليا شمال ختيځې سيمې په کنډوالو بدلې شوې. يوازې په فرانسه کې **۴۸۰۰** کيلو متره ځنګلي ځمکه وسوځېده او د **۱۲۸۰۰** کيلو متره مربع په شاوخوا کې کرنيزه ځمکه يې له منځه لاړه. د وردن په شاوخوا کې تر جګړې وروسته تر يوه نسله پورې مېکانيزه کرنه ناشونې وه، له دې امله چې ټوله ځمکه د اوسپنو ټوټو نيولې وه. مادي زيان کليوالي او ښاري خلک دواړه له اقتصادي ستونزو سره مخامخ کړل. بزګرانو تر يو ميليون ډېر څاروي او حيوانات له لاسه ورکړل. په ښارونو کې تر **۶۰۰۰۰۰** ډېرې ودانۍ ورانې او يا زيانمنې شوې. پلونه، لويې لارې، تونلونه، د اورګاډي پټلې د تلګراف او ټيلېفون مزي له منځه لاړل.

لومړۍ نړيواله جګړه د بشريت په تاريخ کې تر ټولو ورانوونکې او د ډېر لګښت لرونکې جګړو څخه شمېرل کېږي. دې جګړې د روسيې، المان، اتريش، مجارستان او عثماني ترکيې امپراتورۍ له منځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یووړه. د رومانوف، هونسولرن او هاپسبورگ لړۍ له واکه لرې شوې. د اروپا او سویل لوېدیځې اسیا د نقشو ډېرې برخې له سره وکښل شوې. فرانسوي امپراتوري د فاتحینو تر منځ ووېشل شوه.

جګړې فرانسه او روسیه ورانه کړه. المان، بلژیک او انګلستان یې هم زیانمن کړل. د امریکا متحده ایالات انزوا او ګوښه والي ته ستون شو. لوېږې او ناروغیو او جګړې ډیر تلفات را منځته کړل او د اروپا پخوانۍ امپراتورۍ یې یو له بله سره بېلې کړې. تر څلورو کلونو اوږدې جګړې وروسته سوله منځ ته راغله.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په ټولګي کې پر دووجلا ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د جګړې پر علتونو او دویمه ډله دې د اروپایي هېوادونو د سیالیو په اړه یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱ـ لومړۍ نړیواله جګړه په کوم کال کې پېښه شوه؟

۲ـ په دواړو جلا اتحادونو کې کومو هېوادونو ګډون درلود؟

۳ـ په دې جګړه کې کومو هېوادونو ډېر تلفات ولیدل؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د جګړې د پایلو په اړه د منابعو په مرسته معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه نړیواله جګړه

آډولف هټلر

په دې لوست کې به د دویمې نړیوالې جګړې څخه د مخه د بحرانونو په اړه او همدارنګه د جګړې د لاملونو او پایلو په اړوند معلومات تر لاسه کړئ.

اقتصادي بحران او رکود د ۱۹۲۹- ۱۹۳۳م. کلونو تر منځ په المان کې په ډېره چټکتیا سره پراختیا ومندله. او دې بحران درې کاله دوام وکړ، په صنایعو کې پر سلو کې ۴۰ ټیټوالی راغی. د بیکارانو شمېر ۷.۵ میلیونو تنو ته ورسېد، واقعي مزد له ۲۵ څخه تر ۴۰ په سلو کې را ټیټ شو. کرنه د حوادثو قرباني شوه او یو شمېر بانکونه له ماتې سره مخامخ شول اقتصادي ناورین د ویمار جمهوري جوړښت متزلزل کړ او د هیټلر د رامینځ ته کېدو لپاره یې په سیاسي ډګر کې زمینه برابره کړه.

اډولف هیټلر په ۱۸۸۹م. کال په اتریش کې زېږېدلی او د لومړۍ نړیوالې جګړې وروسته یې د نازي ګوند جوړ او په ۱۹۲۰م. کال کې همدې ګوند مشري یې تر لاسه کړه چې ملي پالنه، افراط پالنه، نژاد پالنه او پر یهودو تیرۍ د هغه له اصولو څخه وو. نوموړی په لومړۍ نړیواله جګړه کې څو واري ټپي شوی و د نازیو له شعارونو څخه یو هم دا وه (نن آلمان سبا جهان)، هیټلر عقیده در لوده هر څوک چې په منځنۍ اروپا مسلط شي کولای شي پر ټوله اروپا او نړۍ تسلط پیدا کاندي.

د اروپا قدرت غوښتونکي واکمنان د سولې لپاره ګواښ ګڼل کېدل. په شوروي اتحاد کې ستالین غوښتل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې خپله واکمني پراخه کړي. د موسولیني په مغزو کې د روم د لرغونې امپراتورۍ خیال ګرځېده.
په **۱۹۳۶**م. کې د ملتونو ټولنه بېخي بې باوره شوې وه. د همدې کال په اکتوبر کې هټلر او موسولیني د روم ـ برلین محور جوړ او هغه یې (پولادي ترون) ونوماوه. لږ وروسته جاپان او ایټالیا د کمنترن ترون لاسلیک کړ چې موخه یې د کمونېزم د پراخوالي مخنیوی و. د جاپان امپراتورۍ د **۱۹۳۷**م. کال په دوبي کې د چین پر شمال یرغل وکړ. د ملتونو ټولنه یو ځل بیا ونه توانېده چې سوله وساتي. هټلر په **۱۹۳۸**م. کې اتریش له آلمان سره یو ځای کړ او وروسته یې د سودت آلماني سیمې چې د وارسای دترون له مخې د چکوسلواکیې برخې ګرځېدلې وې، بېرته د آلمان سره یو ځای کړې. هټلر او موسولیني دډسمبر په میاشت کې د انګلستان او فرانسې د لومړیوزیرانو سره د میونیخ په ښار کې وکتل.
د آلمان پوځ د **۱۹۳۹**م. کال د ډسمبر د میاشتې په لومړیو کې پر لهستان(پولنډ) یرغل وکړ. د المان پوځ له پوځي تاکتیک څخه ګټه واخېسته او په چټکۍ سره یې د لهستان پوځ درې ورې کړ.
انګلستان او فرانسې په **۲۴** ساعتونو کې آلمان ته د جګړې اعلان وکړ او له دې سره بیا دویمه نړیواله جګړه پیل شوه. پخوا له دې چې په اروپا کې جګړه پیل شي، د ایټالیا دیکتاتور موسولیني ایتوپیا نیولی و. د افریقا په شمال کې د مصر او سویز کانال پر سر جګړه ونښته. د سویز د کانال په نیولو چې هر یو بریالی شوی وای، له دې لارې یې کولای شول چې په مستقیمه توګه خپلې جنګي بېړۍ د اسیا جبهې ته ورسوي. هر هېواد چې شمالي افریقا نیولې وای، د منځني ختیځ ټولې د تیلو ذخېرې سیمې یې تر ولکې لاندې راتللې.
د متفقینو ځواکونو د مصر په العلعین کې د نازیانو پرمختګ ودراوه او په **۱۹۴۲م.** کې یې د هغوی پر ضد یرغل پیل کړ او **۹۰۰۰** آلماني پوځیان یې اسیر کړل. دویمه نړیواله جګړه چې په اروپا کې پیل شوه، نو المانیان ورته په بشپړه توګه تیار وو، جګړیز وسایل یې نوي او پوځیانو یې ښه زده کړه کړې وه. د **۱۹۳۹م.** کال په ډسمبر کې د المان لښکرو پر لهستان یرغل وکړ او د لهستان پوځ یې په څلورو اوونیو کې د ننه درې ورې کړ. په دې وخت کې شورویانو د هغه پټ ترون له مخې چې له آلمانیانو سره یې کړی و، د لهستان ختیځ یې ونیو. له لومړۍ نړیوا لې جګړې څخه وروسته فرانسې له المان سره خپله پوله پیاوړې کړې وه او په ختیځ کې یې د یرغل د مخنیوي لپاره د **۳۲۰** کیلو مترو په اندازه اوسپنیز استحکامات جوړ کړل. دغه استحکامات د یوه سیاستوال په نامه، د ماژینو د خط په نامه ونومول شول. د دغو استحکاماتو ډېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه د ځمکې لاندې جوړه شوې وه.

المان پر لهستان یرغل وکړ. فرانسوي ځواکونه د ماژینو په خط ځای پر ځای شول او انګلیسان د مانش له سمندرګي څخه تېر شول او د فرانسې په شمال کې دېره شول. دانګلیسانو سمندري ځواکونو د المان بندرونه محاصره کړل.

د جګړې په اوږدو کې شورویانو په ختیځ کې د لاتویا، استونیا او لېتوانیا دولتونه د بالتیک په حوزه کې اتحاد ته اړ کړل. شوروي واحدونو د فنلاند پوځ ته ماتې ورکړه او د روسیې پخوانۍ پولې یې پرانیستې.

د ۱۹٤۰م. کال د اپریل په نهمه آلماني ځواکونو د هوا او ځمکې له لارې په ډنمارك او ناروې یرغل وکړ. ډنمارکیو پوځ نه درلود او فوراً تسلیم شول. ناروېژانو غوښتل جګړه وکړي خو د دریو اوونیو په اوږدو کې تسلیم شول.

د **۱۹٤۰**م. کال د اپرېل پر لسمه نازیانو پر بلژیك او هالنډ یرغل وکړ. آلمانیانو له سمندري ځواك، پیاده، ټانك، بم غورځوونکو الوتکو او کوماندویي ځواك څخه ګټه اخیسته او د ماژینو د خط په شاو خوا کې ځای پر ځای شول.

آلمانیانو د همدغه کال په جون کې د لوېدیځ په جبهه کې خپل ځواکونه ځای پر ځای کړل او وروسته یې د شمالي دښتو له لارې پر فرانسې حمله وکړه. د ماژینو له خط څخه تېر شول او له شپږو اونیو څخه په لږه موده کې پاریس ته ورسېدل.

فرانسه د **۱۹٤۰**م. کال د جون په **۲۲**مه آلمان ته تسلیم شوه. مارشال هانري پتن د لومړۍ نړیوالې جګړې سپین ږیري او اتل نوی حکومت جوړ او له آلمان سره یې د ډزبندۍ تړون لاسلیك کړ. د تسلیمي د شرایطو پر بنسټ د فرانسې پوځ بې وسلې شو. آلمان د فرانسې په شمال کې پاریس ونیو. د فرانسې دولت د فرانسې سویل ته چې اشغال شوی نه و، انتقا ل شو.

د انګلستان د خلکو مشري د وینستون چرچل په نامه نوي صدراعظم په لاس کې واخیسته، انګلیسانو غوښتل چې جګړې ته دوام ورکړي.

د جګړې لمنه د بالکان شبه جزیرې ته هم ورسېده. موسولیني د **۱۹٤۰**م. کا ل په مني کې پر یونان یرغل وکړ. د **۱۹٤۰**م. کال د مني په پای کې مجارستان او رومانیه د محور له ځواکونو سره یو ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

شول. د ۱۹۴۱م. کال په لومړیو کې بلغاریا له فاشیستانو سره یو ځای شوه. ۱۹۴۱م. په پسرلي کې نازیانو پر یوګوسلاویا یرغل وکړ او پر یونان پوره بریالي شول. په افریقا کې په مصر او سومالیه کې د ایټالیا ځواکونه له انګلیسانو سره وجنګېدل. د ۱۹۴۱م. کال د پسرلي پورې پوله شمالي افریقا د جګړې په صحنه بدله شوه.

له انګلستان سره جګړه اوږده شوه. د لویدیځې جبهې د بریالیتوب په برخه کې هټلر ناهیلی شو، د دې پر ځای یې ختیځ ته پام شو او کمونیزم یې خپل اصلي دښمن وګاڼه. نوموړی په دې عقیده و چې پر شوروي اتحاد بریالیتوب پر نړۍ د تسلط یوګام دی او د جولایي پر ۲۲مه المان د روس په ضد عملیات پیل کړل. د آلمان واحدونو د ۳۲۰۰ کیلو مترو د جبهې په اوږدوالي د بالتیک له سیند څخه تر تور سمندرګي پورې پر شوروي یرغل وکړ. آلمانیانو د لهستان په ختیځ، د بالتیک سیمي او وروسته یې پر روسیې او کراین یرغل وکړ او په ۱۹۴۱م. کې د لېننګراد ښار محاصره پیل شوه، چې سل ورځې اوږده شوه. نازیانو د اکتوبر په میاشت کې اوکراین ونیو او کریمه ته داخل شول.

د ۱۹۴۱م کال په نوامبر کې آلماني ځواکونه او تدارکاتي خطوط یې ډېر پراخه شول. د آلمان په لوی جګړیز ماشین کې شنیدلی حالت رامنځ ته شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي لومړۍ ډله دې د جګړې د لاملونو او دویمه ډله دې د آډولف هیټلر د ونډې په اړه په خپل منځ کې مباحثه وکړي او پایلي دې ټولګي ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- دویمه نړیواله جګړه په کوم کال کې پیښه شوه؟

۲- محور ګروپ کومو هېوادونه ته ویل کېدل؟

۳- آلمان په کوم کال په شوروي اتحاد تیری وکړ؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو ښوونکو او منابعو په مرسته د محور هېوادونو د ماتې په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر هند او چين باندې د جاپان يرغل

په دې لوست کې به د جاپان يرغل د هندوچين په جزايرو، د محور ماتې او د دويمې نړيوالې جګړې د پايلو په اړه ورسره آشنا شئ.

په داسې حال کې چې د هټلر پوځ په ټوله اروپا کې خپرېده، جاپانيانو په ختيځ کې خپلو پر مختګ ته دوام ورکاوه او غوښتل يې چې پر پراخه سيمه مسلط او له ځمکې او منابعو څخه يې ګټه واخلي. جاپان په **۱۹۳۲**م. کال کې منچوريا ونيوله. په **۱۹۳۷**م. کال کې د جاپان او چين واحدونو د پيکن په شاوخوا کې يو له بله سره په جګړه بوخت وو. د جاپان پوځ ښار ونيو او وروسته يې د سويل په لور حرکت وکړ او تر **۱۹۳۹**م. کال پورې يې د چين خلورمه برخه ونيوله، خو چينايان تسليم نه شول او خپله پلازمېنه يې يانګ تسه ته يووړه او په خور وورو جګړو يې لاس پورې کړ.

جاپان په **۱۹۳۹**م. کال کې د هانيان جزيره او هندوچين ساحل ته نژدې نورې کوچنۍ جزيرې ونيولې. دغه برياليتوب د انګلستان تدارکاتي مسير له هانکانګ څخه تر سينګاپوره پورې په خطر کې واچاوه. دغو يرغلونو د امريکا متحده ايالات پريشانه کړل. د **۱۹۴۱**م. کال په لومړيو کې يې له جاپان سره خپلې ټولې اړيکې پرې او په امريکا کې د دې هېواد پانګه ضبط شوه. د همدې کا ل په ډسمبر کې جاپانيانو په هاوايي او فلپين په جزيرو کې د امريکا پر مرکزونو او هم په هانګ کانګ او ملايا کې د انګلستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پوځي مرکزونو يرغل وکړ. جاپان د امريکا پرالوتکو او هوايي هډو چې د آرام اقيانوس په پرل هاربر کې يې لنگر اچولی و، بمباري وکړه. جاپاني پيلوټانو ۱۸ جگړييزې امريکايي کشتۍ او ۱۸۰ امريکايي الوتکې له منځه يووړې او د ۳۵۰۰ کسو په شاو خوا کې يې ووژل.

جاپانيانو په آرام سمندرکې د ۱۹۴۱م. کال د ډسمبر د حملو په ترڅ کې ډېر لوی امتيازات لاس ته راوړل. د ۱۹۴۲م. کال په لومړيوکې د هغو موخو د لاس ته راوړلو لپاره چې هغه د آسيا د ختيځې برخې نيول وو، پر مخ روان وو. دجاپان امپراتوري د برما په جگړې کې پر مخ لاړه. گورم، د ويک جزيره او د فلپاين جزاير يې ونيول. هانگ کانگ، سينگاپور، او د شرقي هند جزايرو هم سقوط وکړ. جاپاني ځواکونو پر بريتانيوي هند يرغل ته ځان چمتو کړ. په استراليا، نيو زيلانډ او د هاوايي په جزيروکې يې هم پر مختگ وکړ. داسې ښکاره کېده چې هټلر او موسوليني بريالیتوب تر لاسه کړ. د دې په مقابل کې د متفقينو د ځواکونو مشرانو (د انگلستان د صدراعظم چرچل، د شوروي رهبر ستالين او د امريکا د جمهور رئيس روزولټ) په مشرۍ د تهاجمي يرغل لپاره يو له بل سره يو ځای شول. پرل هاربر له يرغل څخه وروسته د امريکاگوښه والی پای ته ورسېد. د ۱۹۴۲ م. کا ل په می کې د امريکا او آسټراليا هوايي او سمندري ځواکونو په آرام سمندر کې د جاپانيانو پرمختگ ودراوه. يوه مياشت وروسته د امريکا متحده ايالاتو د جاپان لويه کشتۍ چې ختيځ لوري ته د ميدوي پر جزيرې د يرغل لپاره د حرکت په حال کې وه، ودروله. د امريکا متحده ايالاتو او جاپان د درېو ورځو لپاره د ميدوي د جزيرې په شمال کې په هوا او سمندر کې سره وجنگېدل چې په پای کې د امريکا متحده ايالات بريالی شو.

د محور ماتې

د ۱۹۴۲م کال د نوامبر په مياشت د شوروي کلکو يرغلو المان شاتگ ته اړ کړ. هټلر خپلو پوځونو ته امر وکړ چې وجنگيږي، خو د ۱۹۴۳م. کال په جون کې د آلمان پوځونه تسليم شول.

د ۱۹۴۳م. کال په دوبي کې انگليسي ـ امريکايي ځواکونو سيسلي ونيوله. د همدې کا ل په وروستيو مياشتو کې متفقينو ورو ورو شمال ته پرمختگ کاوه. په آرام سمندر کې يې جاپانيان جزيره په جزيره شا تگ ته اړ کړ.

د ۱۹۴۳م. کال په نوامبر کې روزولټ، چرچل او ستالين په تهران کې سره وکتل. هغوی پر فرانسې د متفقينو د يرغل پر نقشې سره خبرې وکړې. د دې نقشې پر بنسټ د متفقينو ځواکونه بايد د مانش له

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندرڅخه تېر شوي او د نرماندي په سواحلو کې پیاده شوي وای.

په دې یرغل کې ځه د پاسه له ۱۷۵۰۰۰ سرتیرو، او هم له ډېرو تجهیزاتو څخه کار واخستل شو. په نرماندي کې د ځواکونو تر پیاده کېدو ۱۰۰ ورځې وروسته، د ۲ میلیونو په شاوخوا کې سرتیري فرانسې ته داخل شول او د ۱۹۴۴م. کال د اگست په ۲۵ مه یې پاریس آزاد کړ.

شوروي پوځ د۱۹۴۴م. کال په جون کې ستونې، لیتوانیا، لیتویا، رومانیه او بلغارستان ونیول او همدارنگه انگلیسانو آلمانیان د یونان له خاورې وویستل. د ۱۹۴۵م. کال په فبروری کې روزولټ، چرچل او ستالین په ایټالیا کې د توري سمندرگي د څنډې په آرامځای کې یو له بل سره ولیدل. همدارنگه مشرانو د دې هڅه وکړه چې په اروپا کې تر جگړې وروسته د مسایلو د حل لپاره توافق وکړي. هغوی د آلمان د وېش نقشه د نیول شوي سیمې په توگه وکښله. د فرانسې سرتیرو یې د متفقینو د مهمو ځواکونو لپاره سیمه مشخصه کړه. هغه اروپایي دولتونه چې له نازیانو څخه خپلواک شوي وو، باید د ځانونو لپاره یې حکومتونه انتخاب کړي وای. همدارنگه روزولټ دا ومنله، چې شوروي د ملگرو ملتونو له ټولنې سره یو ځای شي، نو په ختیځه اروپا کې به د دې هېواد امتیازات تضمین کړي.

د ۱۹۴۵ م. کال د مې په لومړیو کې د برلین د ښار په سړکو کې تر خونړیو جگړو وروسته، دغه ښار د روسانو پر وړاندې سقوط وکړ. د هټلر ژوند د هغه تر ځمکې لاندې پټنځای کې پای ته ورسېد. د جاپان سره لا جگړه روانه وه. د ۱۹۴۵م. په اپریل کې روزولټ ناڅاپه مړ شو. هري ترومن چې جمهوري ریاست ته ورسېد، د مهنتن له پټې طرحې خبر شو چې یو شمیر پوهانو او مهندسانو د دغه نامه لاندې د لومړنۍ اتومي وسلې په جوړولو لگیا وو.

متفقینو د جولايي په ۲۶مه د جاپان حکومت ته التیماتوم ورکړ او له هغه هېواد څخه یې وغوښتل چې تسلیم شي، خو جاپان التیماتوم ونه مانه.

د ۱۹۴۵م. کال د اگست په۶ مه د امریکا د اوږده واټن الوتکې د جاپان د هیروشیما پر ښار بم وغورځاوه. دې بم د ښار تر ۶۰ مې برخې ډېره ورانه کړه او تر ۱۵۰۰۰۰ ډېر کسان یې ووژل. خو سره له دې بیاهم جاپان تسلیم نه شو. د ۱۹۴۵م. کال د اگست پر نهمه ـ B ۲۹ ډول الوتکې پر ناگاساکي بل بم راوغورځاوه او ۴۰۰۰۰ کسان یې ووژل. پاتې ۷۰۰۰۰ کسه په ډېره وحشتناکه توگه سوي وو.

جاپان د ۱۹۴۵ م. کال د سپتمبر پر دویمه تسلیم شو. د تسلیمۍ خبر ټولې نړۍ ته مخابره شو. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفقینو ډېرو پلویانو د ډېرو لویو غونډو په ترځ کې په لویو ښارونو کې خوشحالۍ او جشنونه پیل کړل. په وروستیو اوونیو کې روسیې منچوریا ونیوله. په اندونیزیا او ملایا کې جاپاني ځواکونه انګلستان ته تسلیم شول. د امریکاه متحده ایالاتو ځواکونو جاپان ونیو او چین یې آزاد کړ او په دې توګه په تاریخ کې د بشرتر ټولو خونړۍ جګړه پای ته ورسېده.

د دویمې نړیوالې جګړې پایلې

دویمې نړیوالې جګړې ډېر مالي او ځاني زیانونه رامنځ ته کړل. په دې جګړه کې له **۴۰ ـ ۵۰** میلیونو پورې انسانان ووژ ل شول. د امریکا متحده ایالاتو خپل **۳۰۰۰۰۰** ځواکونه له لاسه ورکړل. د جګړې لګښت تر یو ټریلیون ډالرو ډېر و. **۲۳۰** میلیارده ډالر د محور هېوادونو ولګول. د امریکا متحده ایالاتو له **۳۱۷ ـ ۳۴۱** میلیاردو ډالرو پورې ولګول. لویو ښارونو لکه وارسا، لندن او برلېن ډېر درانده زیانونه ولیدل. هېروشیما او ناګاساکي کابو ببخي له منځه لاړل. د اروپا او آسیا ټولو خلکو خپل کورونه، کروندې او همدارنګه دندې له لاسه ورکړې. کلیساګانې، کارخانې، سړکونه، د اوسپنو لارې او بندري تاسیسات د بمباریو او د توپونو د اور له امله وران شول. د نړۍ د ډېرو هېوادونو پرمختګ او وده د خپل اصلي مسیر څخه منحرف شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ویشل شي لومړۍ ډله دې د رهبرانو ونډې لکه روزولت، چرچل او ستالین د محور هېوادونو په ماتې کې او دویمه ډله دې د جګړې د پایلو په اړه په خپل منځ کې مباحثه وکړي او پایلې دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ د امریکې متحده ایالاتو څرنګه په جګړه کې ګډون وکړ؟

۲- جاپان ولې په دویمه نړیواله جګړه کې امریکې ته تسلیم شو؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د اروپا نقشه رسم او پرمخ دې د محور او متفق هیوادونه په نښه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملګرو ملتو جوړېدنه

په دې لوست کې به د ملګرو ملتونو د سازمان د رامنځ ته کېدو او د هغه د ضرورت په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د ۱۹٤٥م. کال په اوږدو کې د متفقو هېوادونو استازو له جګړې څخه وروسته د نړۍ د موقعيت په اړه د تصميم نيولو لپاره ليدنه وکړه. هغوی په دې توافق وکړ چې داسې نړيوال سازمان جوړ شي چې ټول خپل ځانونه د هېوادونو په منځ کې د سولې او همکارۍ لپاره متعهد وساتي او هم د هغو خلکو په برخه کې چې د محور هېوادونو ځواک يې جوړاوه، د سرنوشت په اړه يې تصميم ونيسي. متفقينو ملګري ملتونه جوړ کړل. د متفقو پنځوسو هېوادونو استازيو په سانفرانسيسکو کې د ۱۹۴۵م. کال له اپريل څخه تر جونه پورې سره وليدل. هغوی د نړيوال سازمان د منشور په برخه کې توافق ته ورسېدل. دا منشور په ۱۹ فصلونو او ۱۱۱ مادو کې تدوين شو او د لاهې د نړيوالې محکمې د دېوان اساسنامه د دغو ۵۰ هېوادونو لاينفک برخه شوه. غړيو هېوادونو په دې توافق وکړ چې د سولې د ساتنې او پرمختلنې لپاره به د ټولو ملتونو حقوق او حاکميت په مساوي توګه په پام کې ساتي او نړيواله همکاري يې هم تضمين کوي.

د ملګرو ملتونو سازمان لويه شورا لري. عمومي شورا د ټولو غړيو هېوادونو له استازيو څخه جوړېږي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو رښتنيني ځواک د امنيت له شورا سره دی. د امريکا متحده ايالات، انګلستان، فرانسه، روسيه او چين په دې شورا کې دايمي څوکۍ لري. شپږ نور هېوادونه په دوراني توګه ټاکل کېږي.

د امنيت د شورا رايه په اکثريت ولاړه وي. د پرېکړې د تصويب په صورت کې د پنځو دايمي هېوادونو رايه د اکثريت رايې يوه برخه وي. په دې توګه له دغو پنځو لويو هېوادونو څخه هر يو د دې شورا د پرېکړې د وېټو حق لري. اقتصادي او اجتماعي شورا، نړيواله محکمه او سرمنشي، د ملګرو ملتونو اصلي جوړښت تشکيلوي. متفقينو پرته له ملګرو ملتونو، د جګړې د وضعيت د ژر اداره کولو او په راتلونکې کې د پراختيا او ودې لپاره نور ګڼ شمېر سازمانونه هم جوړ کړل، چې بېلابېل فعاليتونه د نړۍ په مختلفو هېوادونو کې تر سره کوي.

د ملګرو ملتونو د سازمان په جوړېدنه کې د ډېرو اقداماتو لاس دی، چې هر يو په کې اغېزمنه ونډه اخيستې ده. د دې اقداماتو له جملې څخه کولای شو چې په زماني ترتيب سره د بين المتحدينو د اعلاميې خپرېدل، اتلانتيک منشور، د ملګرو ملتونو اعلاميه، د مسکو او تهران کنفرانسونه، د دامبارتن اوکس او يالتا کنفرانس او په پای کې د سانفرانسيسکو کنفرانس ته اشاره وکړو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د نړيوالو سازمانونو او دويمه دې د دې سازمان د موخو په برخه کې يو له بله سره خبرې او مشاجرې وکړي او پايله دې په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې

۱ـ د ملګرو ملتونو ټولنه څنګه جوړه شوه؟

۲ـ څو هېوادونه د امنيت د شورا دايمي غړي دي؟

۳ـ د ملګرو ملتونو ټولنه په کوم کال کې جوړه شوه؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې د ديرشو هيوادونو ليست ترتيب کړي چې د ملګرو ملتونو غړيتوب ولري او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه صنعتي ځواک باندې د جاپان بدلون

آیا پوهیږئ چې جاپان څرنګه په یو صنعتي هېواد واوښت؟ په دې لوست کې به د دې پوښتنې ځواب تر لاسه کړئ.

پخوا تر دې چې د جاپان پر صنعتي بدلېدنې خبرې وکړو، ښه به دا وي چې د هغه هېواد د تېر تاریخ په برخه کې څه پوه شو. تر میلاد ۶۶۰ کاله پخوا د جاپان لومړنی امپراتور پر تخت کېناست. په هغه وخت کې د مذهبي قوانینو (شینتو) له مخې امپراتور له فوق العاده ځواکه برخمن و. په منځنیو پېړیو کې ساموریان پر جاپان مسلط شول. پخوا د امپراتور د ګارډ کسان د ساموایي په نامه یادېدل. په دې وخت کې جاپان په یوه فیوډالي، کمزوري او وروسته پاتې هېواد بدل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جاپان معاصر دوران د امپراتور (موتسوهیتو) له تخت ناستې ۱۸۶۸م. څخه پیلیږي. د هغه د امپراتورۍ مودې تر ۱۹۱۲م. پورې دوام درلود، چې د (میجي) د دورې په نامه یادیږي. په اداري او پوځي برخه کې ډېر اصلاحات رامنځ ته شول او جاپان په یوه نړیوال ځواک واوښت. د چین او جاپان او جاپان او روس په جګړې کې یې چین او روس ته ماتې ورکړه او په همدې وخت کې وتوانېد چې پر کوریا، تایوان او سخالین پر ټاپو تسلط پیدا کړي.

د جاپان هېواد له یو شمېر ورو او لویو ټاپوګانو څخه جوړ شوی دی او په لرې ختیځ کې پروت دی. سره له دې چې ځمکه یې لږه ده، د وګړو شمیرېې یو ۱۴۰ میلیونو ته رسیږي. تر لومړۍ نړیوالې جګړې او د آلمان تر ماتې وروسته، جاپان د صنعتي او لوی ځواک کېدنې لپاره ډېرې هلې ځلې وکړې او له آلمان او اروپایی هېوادونو څخه د فني زده کړې په لړ کې په چټکۍ سره له اقتصادي او پوځي پلوه په یو سیمه ییزه ځواک بدل شو. هغه و چې تر دویم نړیوا ل جنګ د مخه د تخنیکي همکارۍ له امله له آلمان سره نږدې شو او د دویم نړیوا لې جګړې په پیل کې له آلمان او ایټالیې سره په (محور) دولتونو کې د متفقینو پر ضد شامل شو. په دویمې نړیوالې جګړې کې یې په پاسفیک (آرام) سمندر کې خپل ډېر متصرفات له لاسه ورکړل او د (هېروشیما او ناګاساکي) تر اټومي بمبارد وروسته پرته له کوم قید و شرطه امریکا ته تسلیم شو.

د جاپان د پارلمان ودانۍ

تر جګړې وروسته او د سولې په راتلو سره یې د نویو اندونو او قوي مدیرانو په مټ د صنعتي کېدو او د خپل اقتصاد په جوړونه لاس پورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ او د امریکې متحده ایالاتو ته یې کار پېژندونکي، تکنیشنان او اهل فن د زده کړې لپاره ولېږل او تر ځنګ یې په هېواد کې معقولې، خصوصي او نوې پروژې پلې کړې. له امریکایي نویو طرحو څخه اقتباس ورځ په ورځ جاپان ته د پرمختګ لارې خلاصې کړې او تر اوسه یې دغه سیاست دوام لري.

جاپان له سلو کالو وروسته په دې وتوانېد چې د نړۍ په یوه ستر صنعتي هېواد بدل شي. که چېرته د صنعتي کېدو نېټه د انګلستان د صنعتي انقلاب د رامنځ ته کېدو نېټه وګڼو، نو پاتې ټول لوېدیځ هېوادونه دې مرحلې ته دوه سوه کاله وروسته رسېدلي دي او که چېرې وغواړو چې علت یې پیدا کړو چې جاپان څنګه دا موده لنډه ووهله چې په یوه صنعتي هېواد بدل شو، نو ځواب یې ښایي داسې وي:

صنعتي کېدنه یې په کرار او تدریجي ډول پیل شوه. لومړی ساده صنایع، وروسته لږ پېچلې، سپکې صنایع، منځنۍ ټکنالوژي، وریسې درنې او لوړې ټکنالوژۍ په کې رامنځ ته شوې. په ۲۰۰۵م. کا ل کې جاپان د (۴،۵) ټریلیونو ډالرو تولیداتو په ارزښت تر امریکا وروسته د نړۍ په اقتصادي ځواک کې دویم او په اسیا کې یې لومړی ځای درلود. که څه هم جاپان محدودې صنایع لري، خو د دولت په همکارۍ سره چې د پرمختللې ټکنالوژۍ په برخه کې پانګه اچونه کوي، جاپان د صنعت او تکنالوژۍ له پلوه یو مهم هېواد ګڼل کېږي. امریکا د ۲۲،۷٪ چین ۱۳،۱٪ سویلي کوریا په ۷،۸٪ سره د جاپان ډېر مهم سوداګریز شریکان دي او اوس جاپان په لنډه موده کې په چټکۍ سره د نړۍ په یوه پرمختللي هېواد بدل شوی دی.

د جاپان مهم صادرات، د حمل ونقل وسایل، موټرې، برېښنایي صنایع، ماشین الات، کېمیاوي صنایع، فولادي صنایع، غیر اوسپنیز فلزات، کشتۍ جوړونه، نساجي او نور دي.

دا هېواد څو نړیوال موټر جوړونکي شرکتونه، لکه، ټویټا، هنډا، سني، نیسان، میتسوبیشي او داسی نورې کمپنۍ چې معتبر مارکونه لري، خاوند دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي، لومړنۍ ډله دې دجاپان د تاریخ او دویم ډله دې د جاپان د صنعتي کېدنې پر لاملونو یو له بله سره خبرې وکړي او پایله دې په ټولګي کې ووایي.

پوښتنې

۱ـ د جاپان لومړنی امپراتور څه وخت پر تخت کېناست؟

۲ـ د جاپان معاصر دوران له کومې تاریخي پېښې څخه پیلیږي؟

۳ـ جاپان په دویمه نړیواله جګړه کې د کومو هېوادونو په ګټه او پلوۍ په جګړې کې داخل شو؟

۴ـ د جاپان سوداګریز شریکان کوم هېوادونه دي؟

۵ـ د جاپان د لویو کمپنیو نومونه واخلئ؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د جاپان د چټکې پرمختیا په اړه د ښوونکو او منابعو په مرسته معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شوروي اتحاد له منځه تلل

يو شمېر بهرني او داخلي عوامل چې د شوروي اتحاد د له منځه تلنې سبب شول، په لاندې توګه به ورسره آشنا شئ.

الف: كورني لاملونه

په شوروي اتحاد كې ماركسيستي او لېنينستي نظام له ۱۹۱۷ـ ۱۹۹۱م. پورې سره له دې چې د سوسياليزم د تحقق لپاره ورته ډېرې هڅې وشوې، له منځه لاړ. د هغو نظريو پر بنسټ چې د ماركسېزم د پلويانو او د هغوى د مخا لفينو له خوا څرګندې شوې، نو دا ترې جوتېږي چې د شوروي اتحاد سياسي، اقتصادي او ټولنيز نظام په دې ونه توانېد چې د روسيې د خلكو اړتياوې پوره كړي. د ماركسيستي نظرياتو ښخه په روسي انقلابي بڼه او د سياسي فرهنګ د دوام له امله داسې يو تركيب رامنځ ته شو چې يو له بله سره يې هېڅ ډول هماهنګي نه درلوده. سره له دې چې روسيه يې په يوه لوى ځواك بدله كړه، خو د انسانانو له فطري خصوصيت سره د توپير له امله په پاى كې له منځه تلو سره مخامخ شو.

د شوروي اتحاد اقتدار غوښتونكى سياسي نظام چې كمونيست ګوند يې د كارګر د استازي په نامه پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېواد واکمن کړی و، له شدید کنټرول او د ډول ډول ځپلو او اختناق سره سره، په پای کې د میلیتونو د اعتراضاتو په وړاندې چې کلونه کلونه یې د مرکزي حکومت د واکمنۍ لاندې ژوند تېر کړی و، ټینګار ونه شو کړای او هغه پراخ ټولنیز بدلونونه، په ځانګړې توګه هغه زاړه فردي روشونه او ویشنه چې ټولنه ترې جوړه شوې وه او د کمونېست ګوند منشي تطبیقوله، د ۱۹۸۰م. د لسیزې بدلونونه یې چټک کړل چې په پای کې د میلیتونو د زندان ور پرانیستل شو.

ریګن او ګورباچوف

پر شوروي اتحاد حاکم نظام چې د کمونېزم د نظریو تر رهبرۍ لاندې په ځانګړې توګه د ستالین په وسیله رامنځ ته شو، پخپله د دې نظام د له منځه تللو سبب و. داسې نظام چې پر اداري او اقتصادي چارو یې بشپړ امرانه کنټرول درلود، د ټیټو او منځنیو طبقو فردي ګټې له منځه وړلې او د انسان د فطرت ځانګړتیاوې یې نه منلې. د شوروي اتحاد د صنعتي لاس ته راوړنو سره سره یې د خلکو عادي ورځنۍ اړتیاوې نه شوې پوره کولای او هغه اقتصادي او انساني منابع یې چې درلودې، له هغوی څخه یې په پوځي برخو کې ګټه واخیسته.

د امریکایانو فشار او له پردیو څخه وېره چې په روسي ټولنه کې یې ریښه درلوده، د داخلي ناخوالو د پېښولو لپاره به یې په افراطي توګه ورته پاملرنه کوله. فدرالي نظام به ادعا کوله چې د ټولو میلیتونو او قومونو بشپړ حقوق په پام کې نیول کیږي، خو په عمل کې یې توپیر درلود چې دغه تبعیض په میلیتونو کې ناخوښي او نارضایتي رامنځ ته کړه. سره له دې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګورباچوف ډېره هڅه وکړه چې دا تبعیض له منځه یوسي، خو بریالی نه شو، تر دې چې د نظام د له منځه تلنې زمینه په تدریج سره تیاره شوه.

په پای کې په ۱۹۹۱م. کال د شوروي سیاسي، اقتصادي او ټولنیز نظام سره د دې چې ۷۴ کاله یې ډېرې هڅې وکړې، خو د سوسیالېزم پر تداوم او عملي کېدنه بریالی نه شو په پایله کې له منځه لاړ.

ب ـ بهرني لاملونه

د دویمې نړیوالې جګړې له پای ته رسېدو وروسته، سوړ جنګ پیل شو، ځکه په دې وخت کې کومه نړیواله جګړه رامنځ ته نه شوه. او لویو ځواکونو یو د بل پر ضد تبلیغات پیل کړل او تسلیحاتي سیالی پیل شوې او هر یوه هڅه کوله چې ورانوونکې وسله جوړه کړي. لوېدیځو هېوادونو د امریکا په مشرۍ د کمونېزم د خپراوي پر ضد پراخه تبلیغات پیل کړل او په شوروي اتحاد کې یې کمونیستي نظام تخریباوه.

فضایي سیالی او رقابتونه هم د شوروي اتحاد د له منځه تلنې سبب ګڼل کېږي، ځکه چې د هرې فضایي بېړۍ لپاره په میلیاردونو امریکایي ډالر لګول کېده او د شوروي اتحاد لپاره د هرې مصنوعي سپوږمۍ جوړول او توغول ورته ډېر ګران تمامېده.

شوروي اتحاد افغانستان په ۱۹۷۸م کې اشغال کړ، شوروي اتحاد دا فکر نه کاوه چې دا جګړه به اوږده شي او د غیرتمنو افغانانو له داسې مقاومت سره به مخامخ شي. د روسانو تر یرغل وروسته د افغانستان خلکو او مبارزینو سره اسلامي او لوېدیځو دولتونو مرسته کوله او شوروي اتحاد په دې جګړې کې ډېر لګښتونه وکړل چې د هغه کمزوری اقتصاد یې لا پسې کمزوری کړ. د شوروي اتحاد په له منځه وړنې کې ځاني تلفات هم له سترو عواملو څخه ګڼل کېږي، ځکه د ځوانانو وژنه او معیوب کېدنه د خلکو د کرکې سبب شوه او له افغانستان څخه د قواوو د ویستلو غوښتونکي شول. په پای کې شوروي اتحاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې ماتې وخوړه او خپل ځواکونه يې له افغانستان څخه بهر کړل.

پورتنيو کورنيو او بهرنيو لاملونو د شوروي اتحاد د له منځه وړنې لپاره مناسب شرايط برابر کړل چې حاکم نظام په خپلو ټولو هڅو سره په دې ونه توانېد چې مخه يې ونيسي چې په پای کې د کمونست گوند تر اوږده حاکميت وروسته پر پنځلسو جمهوريتونو، شوروي اتحاد وپاشل شو. سوسياليستي نظام له منځه لاړ او ډېرو جمهوريتونو خپله خپلواکي اعلان کړه.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د سوسياليستي نظام پر ماهيت او دويمه ډله دې د شووروي اتحاد د له منځه تلو پر عواملو خبرې وکړي او پايله دې په ټولگي کې ووايي.

پوښتنې

۱ـ د روسيې کارگري انقلاب په کوم کال کې رامنځ ته شو؟

۲ـ شوروي سوسياليستي نظام په کوم کال کې له منځه لاړ؟

۳ـ په ۱۹۸۰م. لسيزه کې په شوروي کې کوم بدلونونه رامنځ ته شول؟

۴ـ شوروي نظام څو کاله دوام وکړ او څو جمهوريتونه يې لرل؟

۵- د افغانستان مسلمان ملت د شوروي او کمونيزم په نابودۍ کې څه ونډه درلوده په لنډه توگه يې ووايئ.

له ټولگي څخه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې له مشرانو او فرهنگي شخصيتونو څخه د شوروي اتحاد په له منځه تللو کې د بهرنيو لاملونو په اړه معلومات تر لاسه او بيا دې په ټولگي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آلمان فدرالي جمهوریت

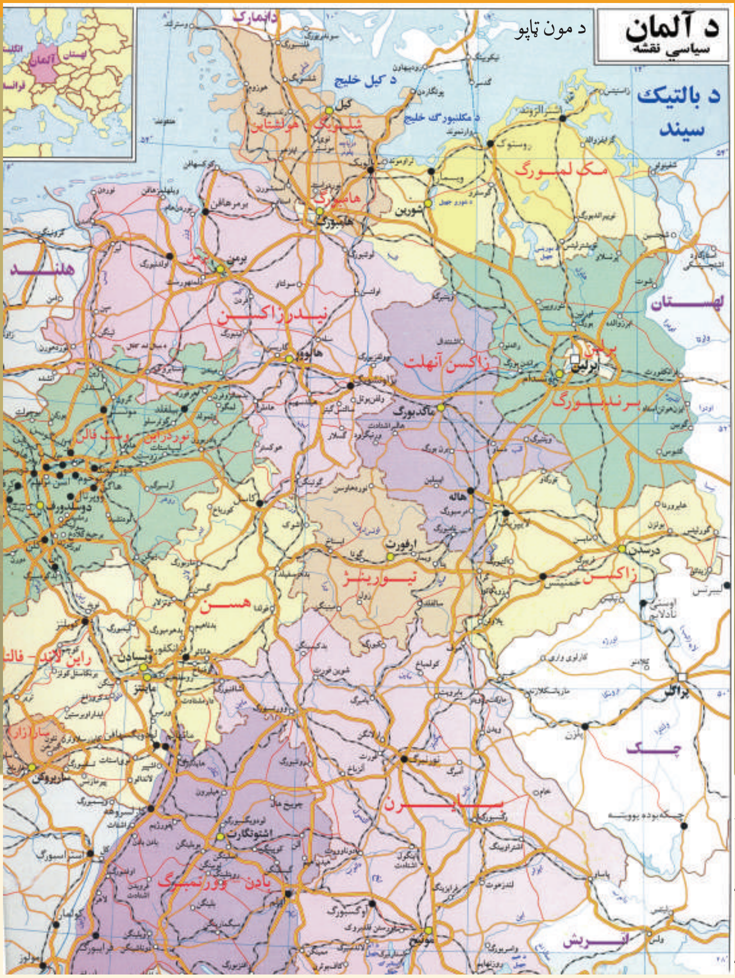

آیا پوهېږئ چې د آلمان جمهوریت څو ایالتونه او څه ډول سیاسي جوړښت لري؟

د آلمان فدرالي جمهوریت د نړۍ د پرمختللو صنعتي هېوادونو له ډلې څخه دی. دا هېواد چې په اروپا کې پروت دی، په شمال کې له ډنمارک او بالتیک سمندرګي، ختیځ کې یې له پولنډ او چک جمهوریت، په سویل کې یې له اتریش او سویس او لوېدیځ کې له فرانسې، بلژیک، لوکزامبورک او هالنډ سره پولې لري.

آلمان یو ډیموکرات فدرالي جمهوریت دی او شپاړس ایالاتونه لري. دغه ایالات کولای شي چې په ځینو چارو کې خپلواک عمل وکړي. آلمان له فرانسې او روسیې سره د جګړې پر مهال په ۱۸۷۱م. کې د یوه ملت په توګه متحد شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دولت اجرايي قدرت د فدرالي صدراعظم سره وي. بوند سرات (فدرال شورا) صدراعظم ټاکي. جمهور رئيس د يو ګډې ناستې د بوندسرات او د ايالتي استازو(بوند ستاګ) د مساوي غړو په ګډون د پنځو کالو لپاره ټاکل کېږي. سره له دې چې په

انګلا مرکل د آلمان لومړۍ وزيره

۱۹۹۰م. کال کې برلين پلازمېنه وټاکل شوه، خو د آلمان پارلمان، وزيران، جمهور رئيس او فدرال صدراعظم د بن په ښار کې اوسي.

د آلمان فدرالي جمهوريت د ملګروملتونو د سازمان، د شمالي اتلانتيک د تړون، د اوو هېوادونو له ډلې، د لوېديځې اروپا د پنځو هېوادونو د اتحاديې، د امنيت او همکاريو کنفرانس په اروپا کې د همکارۍ او هم د اروپايي اتحاديې د بنسټ ايښودونکو څخه دی.

تر امريکا او جاپان وروسته، آلمان د نړۍ دريم صنعتي ځواک دی. له دويمې نړيوالې جګړې څخه وروسته د آلمان اقتصادي ودې او پرمختګ ته د (آلمان اقتصادي معجزه) ويل شوې ده.

آلمان داسې يو هېواد دی چې ګڼ شمېر سياسي ګوندونه په کې فعاليت کوي چې مهم يې په لاندې ډول دي:

- سوسيال ډېموکرات ګوند (سوسياليست).
- ډېموکرات مسيحي ګوند (محافظه کار).
- سوسياليستي مسيحي ګوند.
- آزاد ډېموکرات ګوند (ليبرال).
- شين ګوند (د چاپېريال ساتنه).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ سوسیالېزم ډېموکرات گوند (د ختیځ آلمان پخوانی کمونیستي گوند).

آلمان په بهرني سیاست کې یوازې لوبغاړی نه دی. د آلمان سیاست د هغه بلوك تقویت دی چې (لوېدیځ) ورته ویل کیږي. آلمان له فرانسې سره ځانگړی نږدېوالی لري. د امریکا له متحده ایالاتو سره د آلمان نږدېوالی او همکاري د هغه د بهرني سیاست یو بل رکن دی. د آلمان بهرنی سیاست په ټوله نړۍ کې د سولې د ټینگښت، د درېمې نړۍ سره د دوستانه اړیکو د پراختیا او د هغوی د اقتصاد د ودې، او د بشر د حقوقو د رعایت پر ستنو ولاړ دی.

آلماني ژبه د هندو جرمن د ډلې یوه برخه ده. دا ژبه د ډنمارکي، ناروېژي، سوېډني، هالنډي او همدارنگه د انگلیسي ژبې سره په کورنۍ کې شریکه ده. په آلمان کې په مختلفو لهجو خبرې کیږي. د آلمان د خلکو له اغلبو لهجو څخه کولای شو چې محلي مبدایې ومومو. په لومړیو کې د اوسني آلمان په ځمکه کې مختلف قبایل لکه، فرانکانو، زاکس، شوابان، او بابریان اوسېدل. نن ورځ دغه قبایل په خپله لومړۍ بڼه نشته، خو رواجونه او لهجې یې د سیمې په مختلفو ډلو کې ساتلي دي.

د آلمان مهم صنایع الکترونیکي وسایل، کیمیاوي مواد، منسوجات، غذایي او ترانسپورتي وسایلو څخه عبارت دي. همدارنگه آلمان د ډبرو د سکرو ذخیرې، د اوسپنې، مسو، قلعي، نکل، سپینو زرو او مالگې کانونه لري، خو د آلمان د صنعت لپاره بسنه نه کوي او وارداتو ته یې ډېره اړتیا لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډلې دې د آلمان د موقعیت او دویمه ډله دې د آلمان د پارلماني نظام په اړه په خپلو کې خبرې وکړي او پایله دې په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې

۱ـ د آلمان صدراعظم څنګه ټاکل کېږي؟

۲ـ د آلمان پارلمان څو مجلسه لري؟

۳ـ ختیځ او لوېدیځ آلمان په کوم کال کې سره یو ځای شول؟

۴ـ د آلمان د مهمو ګوندونو نومونه یاد کړئ؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د آلمان د اقتصاد او ژبې په برخه کې له خپلو ښوونکو او فرهنګي شخصیتونو څخه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرانسې جمهوریت

فرانسه یو اروپایي هېواد دی، چې ډېر لرغونی او پخوانی تاریخ لري، چې په دې لوست کې به په لنډه توګه ورسره آشنا شئ.

فرانسه د اروپا په لوېدیځ کې پرته ده چې شمال لوري ته یې د مانش سمندرګي، سوېل ته یې د مدیترانې سمندرګي، ختیځ ته یې بلجیم، سویس، ایټالیه، لوکزامبورګ او موناکو، لوېدیځ ته یې د بیسکای خلیج او سوېل ختیځ ته یې اسپانیا پروت دی.

د دې هېواد اوسېدونکي فرانسوي سپین نژاده دي چې د فرانسې ۹۳٪ وګړي تشکیلوي. د دې هېواد ۹۲٪ خلک د عیسوي دین پیروان دي. همدارنګه ۹۷٪ اوسېدونکي یې په فرانسوي ژبه خبرې کوي.

فرانسه داسې یو هېواد دی چې د لرغوني تاریخ په لرلو سره له میلاد څخه پخوا د ګل Goul په نامه یادېده. سلیتیک، باسک او جرمنیان په کې اوسېدل. د ۱۲۵ ق. م. په شا وخوا کې رومیانو پر ګل حمله وکړه او د مدیترانې د سمندرګي شاوخواوې یې ونیولې.

په شپږمه او اوومه زېږدیزه پېړۍ کې په ګل کې مختلفو شاهانو واک درلود او خونړۍ جګړې یې تر منځ پېښې شوې. هغه تمدن چې رومیانو یې بنسټ ایښی و، له خطر سره مخامخ شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۷۷۱ میلادي کې شارلمان د فرانسې پاچا شو او د واکمنۍ په ۵۰ کلنه موده کې یې فرانسې ډېر ځایونه ونیول. په ۷۷۴م. کال کې یې ایټالیه ونیوله، جرمني قبایل یې مات او د اسلام له سربښندونکو سره یې چې د فرانسې تر سویله رسیدلي وو کلکې جګړې وکړې. په ۸۰۰ م. کال کې د مسیحیانو رهبر (پاپ) د روم د امپراطورۍ تاج د فرانسې د حکمران شارلمان پر سر کېښود. د شارلمان د واکمنۍ په پای کې د هالنډ، بلجیم، المان، سویس، اتریش، چک، سلواک، هنګري، یوګوسلاویا، ایټالیا او د اسپانیا سیمې د فرانسې په واک کې وې.

تر لسمې میلادي پېړۍ وروسته د فرانسې د شاهانو واک په تدریج سره ډېر شو. د کلیسا رهبران له شاهانو سره یو ځای شول. سوداګري پراخه شوه او په صلیبي جګړو کې د فرانسې ونډه ډېره شوه چې د فرانسې اعتبار یې په لوېديځ کې زیات کړ.

په ۱۳مه میلادي پېړۍ کې فرانسه په اروپا کې یو قدرتمند هېواد ګڼل کېده، سره له ډېرو جګړو چې له انګلستان سره یې وکړې، په فرانسه کې مدني او قضایي اداري جوړې او څلورم فلیپ د هنر، فلسفې او کلتور په برخه کې غوره خدمتونه وکړل.

د څوارلسم لویي واکمنۍ پر وخت د فرانسې کلتور ډېر پرمختګ وکړ، خو د پنځلسم لویي پر وخت فرانسه له ناورین سره مخامخ شوه او په تدریج سره د فرانسې لوی انقلاب ته لاره اواره شوه.

په ۱۷۸۹ میلادي کې د فرانسې لوی انقلاب بري ته ورسېد چې د فرانسې او اروپا په تاریخ کې نوی څپرکی پرانیستل شو. د فرانسې اساسي قانون تدوین شو. ولسي جرګې په کار پیل وکړ. د باستیل مشهور زندان پرانیستل شو او انقلابیونو ونیو، بندیان آزاد او شپاړسم لویي اعدام شو. د بشر د حقوقو نړیواله اعلامیه اعلان شوه. شاهي نظام ړنګ او د فرانسې د جمهوریت بنسټ کېښودل شو.

په ۱۸۰۴ میلادي کې ناپلیون د فرانسې د نظام مشر شو او د وفادارۍ لوړه یې وکړه چې د نومونړي د حاکمیت پر وخت فرانسې ډېر ځایونه ونیول.

په معاصر وخت ۱۹۴۰میلادي کې فرانسه الماني ځواکونو ونیوله، خو د متفقینو د فشار له امله یې په ۱۹۴۴ میلادي کال کې له فرانسې بېرته شا تګ وکړ. تر دویمې نړیوالې جګړې ۱۹۴۵م.کال وروسته فرانسې په تدریجي توګه خپلې مستعمرې له لاسه ورکړې. لومړی سوریه، وروسته لیبیا، لړ وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

تونس، المغرب، مدغاسکر، ، ویتنام، لاوس، او کمبودیا تر خونړیو جګړو په ترڅ کې په دې وتوانېدل چې خپلواکي تر لاسه کړي. په ۱۹۶۲ میلادي کال کې ورستنی افریقایي هېواد الجزایر خپله خپلواکي تر لاسه کړه او د فرانسې څلورم جمهوریت له منځه ولاړ.

په ۱۹۶۰ م. کال کې فرانسې خپل لومړنی اټومي بم د افریقا په دښته کې وازمایه او په چټکۍ سره یې د پرمختګ لاره ونیوله. نن ورځ فرانسه د جرمني او نورو اروپايي هېوادونو تر څنګ د اروپا د وحدت او یووالي لپاره هڅه کوي.

د فرانسې جمهوریت ۲۲ ولایتونه او ۹۶ ولسوالۍ لري. د فرانسې د نفوس ۷۵٪ خلک په ښارونو او ۲۵٪ یې په کلیو کې اوسېږي. په فرانسه کې جمهور رئیس د خلکو له خوا د پنځو کالو لپاره ټاکل کېږي.

په فرانسه کې صدراعظم د ګوندونو د ائتلاف له لارې چې په پارلمان کې ډېرې چوکۍ تر لاسه کړي، ټاکل کېږي. د فرانسې پارلمان دوه جرګې لري، لومړی ولسي جرګه National assembly چې ۵۷۷ غړي لري، چې د خلکو له خوا ټاکل کېږي او د کار موده یې پنځه کاله ده. دویم د مشرانو جرګه Senate ده چې ۳۲۱ کسه غړي لري. د مشرانو د جرګې د غړیو انتخاب د یوه انجمن له خوا چې Electoral college نومېږي, د ۹ کالو لپاره ټاکل کېږي. په فرانسه کې ولسي او مشرانو جرګه هر یو خپل مستقل رئیس لري. جمهور رئیس کولای شي چې ولسي جرګه منحله کړي. د مشرانو جرګې رئیس د دې واک لري چې د جمهور رئیس په نه شتون کې د هغه چارې سر ته ورسوي.

په فرانسه کې ګڼ شمېر ګوندونه فعالیت کوي. د بېلګې په توګه د فرانسې کمونیست ګوند، راډیکال چپ ګوند، جمهوري غوښتونکي، د فرانسې جنبش، ملي جبهه، ملي غورځنګ، د اصلاح غوښتونکو جنبش، سوسیالیست ګوند او نور.

فرانسه د نړۍ د اوو صنعتي هېوادونو له جملې څخه ده . پرمختللی اقتصاد لري او ټولو اقتصادي سکتورونو یې په متوازي ډول پرمختګ کړی دی.

نن ورځ په فرانسه کې د اقتصاد په برخه کې د دولت ونډه لږېږي، خو له دې سره هم د فرانسې دولت د اوسپنو د کرښو،برېښنايي تاسیساتو، هوايي کرښو او مخابراتو په برخه کې پانګه اچونه کوي. غواړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په بنسټيزو اقتصادي پروژو کې چې عام المنفعه بڼه لري، خپل شتون خوندي وساتي.

د صنعت په برخه کې فرانسه زراعتي ماشين الات، د اوسپنې پټلۍ، ميراژ، جګوار، ترانسال، کانکورد، ايربس، الوتکې، هيلوکپترې، موټرې، د ټرانسپورټي وسايلو پرزې، د برېښنا د توليد ټکنالوژي، سامان الات، ساختماني وسايل، کمپيوټر، راډيو، تلويزون، کېمياوي مواد، څمکني وسايل، عطرونه او نور توليدوي.

فرانسه د هغه اروپايي هېوادونو له ډلې څخه ده چې په ۱۹۹۹ م. کال کې يې د اروپا پولي واحد (ايرو) د خپل هېواد د پولي واحد په توګه منلی دی.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د فرانسې د تاريخي سابقې په برخه کې او دويمه دې د فرانسې د موقعيت، نفوس، مذهب او د فرانسې د خلکو د ژبې په برخه کې يو له بله سره خبرې وکړي او پايله دې په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې

۱ـ په تېرو وختونو کې فرانسه په کوم نامه يادېده؟
۲ـ په اتمه ميلادي پېړۍ کې د کوم واکمن پر وخت فرانسې ډېر اروپايي هېوادونه ونيول؟
۳ـ د فرانسې لوی انقلاب په کوم کال کې پېښ شو؟
۴ـ په دويم نړيوال جګړه کې فرانسه د کوم هېواد ځواکونو ونيوله؟
۵ـ د دويمې نړيوالې جګړې وروسته فرانسې خپلې کومې مستعمرې له لاسه ورکړې؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې د فرانسې د لوی انقلاب په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انګلستان شاهي دولت

په دي لوست کې به د انګليستان د تاريخ او د دې هېواد نورو مهمو مطالبو سره پېژندګلوي تر لاسه کړئ.

انګلستان د انتلانتيک سمندرګي په شمال کې پروت دی. په سويل کې د انګلند له کانال، په ختيځ کې له شمال سمندرګي او په لوېديځ که له ايرلنډ سره ګډه پوله لري. د طبيعي جوړښت له پلوه انګلستان پر درېوو برخو وېشل کېږي.

لومړی په شمال کې د سکاټلنډ سيمه: دا سيمه د انګلستان په شمال کې موقعيت لري او غرنی‌سيمه ده.

دويم شمالي ايرلېنډ يا اولسټر : د اولسټر سيمه د ايرلېنډ د جزيرې په شمال ختيځ کې واقع ده چې مرکز يې بلفاسټ نومېږي.

دريم د انګلنډ او وېلز سيمه ده: انګلنډ او وېلز د انګلستان د جزيرې سويلي برخه جوړوي.

انګلستان داسې يوه ځمکه ده چې له ورو او لويو ټاپوګانو څخه جوړه شوې ده او په همدې توګه ځينې انګلستان ته د ټاپوګانو هېواد وايي.

د انګليستان د ۷۲٪ خلکو دين مسيحي دی. ۲۵٪ خلك يې د نورو دينونو پيروان دي.

له اداري پلوه انګلستان په څلورو لويو ولايتونو انګلېنډ، وېلز، سکاټلېنډ او شمالي ايرلېنډ وېشل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انګلیسانو ځمکه له پخوا څخه د اوسېدو وړ وه. د یخچال تر دورې وروسته دوه بېلې قبیلې له خپلو ځارویو سره یو ځای له اوسنی اسپانیا څخه انګلېنډ یا انګلیستان ته مهاجرت وکړ. لرغون پېژندونکي دا قبیله د ایبري په نامه پېژني.

ډیوید کمرون، د انګلستان لومړی وزیر

په ۶-۴ ق .م پېړیو کې د سلت قومونه د ځمکو او ځارویو د تر لاسه کولو لپاره له اسپانیې څخه انګلېنډ ته راغلل او ایبریان یې له هغه ځایه وشړل او پر انګلېنډ باندې د سلت د قومونو اخرنی یرغل په ۷۵ ق.م کې تر سره شو.

له میلاد څخه پنځه پنځوس کاله مخکې سزار ژویوس د ځمکو د نیولو په هیله پر انګلېنډ حمله وکړه، خو د رومیانو یرغلونه په ۴۳ میلادي کې پر انګلېنډ سختې شوې.

په پای کې په پنځمه میلادي پېړۍ کې د رومیانو قدرت کمزوری شو، ځکه نود جرمني له خاورې د انګلو او ساکسون قومونو پر انګلېنډ یرغل وکړ. د انګلو او ساکسون قومونو په ۸۲۹ میلادي کې د انګلېنډ یوالي تامین کړ. او اوسېدونکي یې پر یوه پاچا راضي شول. وروسته جرمنانو پر انګلېنډ حمله وکړه او له کلک مقاومت سره مخامخ شول او یوازې یې د انګلېنډ ختیځي او شمالي برخې ونیولې.

د پېړۍ په لومړیو کې د انګلېنډ پاچاه یو شمېر مدني او سیاسي حقوق په رسمیت وپېژندل او داسې فرمانونه یې صادر کړل چې له ننیو مدني بنسټونو سره یې ورته والی درلود. اشرافو، فیوډالانو او روحانیونو خپل ملاتړ له پاچا څخه اعلان کړ. د اشرافو د جرګې تر څنګ د عوامو جرګه هم جوړه شوه. په ۱۴۸۵ م کې هانري د تیودور له کورنی څخه پر انګلېنډ حاکم شو. د تیودور شاهانو پر انګلېنډ ۱۲۰ کاله حکومت وکړ. ډېر دیني او ټولنیز اصلاحات یې رامنځ ته کړل. د روم له کلیسا څخه یې خپله کلیسا جلا کړه او ایرلېنډ یې له انګلیستان سره یو ځای کړ.

په ۱۵۵۸ م کې ملکه لومړۍ الیزابت د انګلیستان حکمرانه شوه او انګلیستان یې د خپل وخت یو اقتصادي او پوځي ځواک وګرځاوه.

انګلستان د پېړیو په اوږدو کې د ډېرو تاریخي تېتو ژورو او دوه معاصرو نړیوالو جګړو سره مخامخ شو. د دویم نړیوا ل جنګ تر پای وروسته په ۱۹۴۹م. کې انګلستان او امریکا د کمونیستانو د ورځ په ورځ ډېرېدونکي قدرت د مقابلې لپاره د شمالي اتلانتیک (ناټو) پیمان رامنځ ته کړ او په ۱۹۵۷ م. کې یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل لومړنی اټومي بم وازمایه او په ۱۹۷۶م. کې یې د اروپا د ګډ بازار غړیتوب تر لاسه کړ.
د انګلستان حکومت مشروطه شاهي constitutional Monarch دی او د نړۍ د نورو هېوادونو په څېر تصویب شوی واحد قانون نه لري، خو اساسنامې، لوایح او د ولسي جرګې پرېکړې لري چې د اساسي قانون په څېر کار ترې اخیستل کېږي. څکه نو ویلای شو چې د انګلیسانو اساسي قانون داسې یو ټولګه ده چې د سیاسي شرایطو سره سم په کې بدلونونه راتلای شي او ولسي جرګه یې ځینې برخې لغوه یا نوې کولای شي.
د انګلیس پارلماني نظام د کوم تدوین یا ترتیب شوي قانون په وسیله منځ ته نه دی راغلی، بلکې د پېړیو تدریجي تکامل بلل کیږي.
په انګلیستان کې پاچاهي میراثي ده، سره له دې چې په تېرو څلورو لسیزو کې ولسي حاکمیت، د اولسي جرګې له لارې د سلطنتي مقام امتیازات او قدرت محدود او را لږ کړی، خو بیا هم شاهي کورنۍ ډېر امتیازونه لري.
په نننې انګلیستان کې ملکه د یو شمېر صلاحیتونو په لرلو سره د ملي وحدت د ساتنې، د دولت د رهبرۍ، د نظام د تنظیم او د نهایي پرېکړې سمبول ګڼل کېږي. د قوانینو توشیح، د سولې او جګړې د حکم صادرول، د حکومتونو په رسمیت پېژندل، د قراردادونو او کنوانسیونو قبلول یا رد ول، ولسي جرګه څنډول او د صدراعظم په مشوره یې رد ول، لویو او مهمو سیاسي، قضیو او ملکي دندو ټاکنه، د اشرافي القابو توزیع او د صدراعظم ټاکل. د کابینې وزیران د صدراعظم په غوښتنه د ملکې لخوا ټاکل کېږي. ډېر انګلیسي وزیران د ولسي جرګې غړیتوب لري او پاتې یې د مشرانو جرګې غړي وي.
د انګلیستان پارلمان دوه جرګې لري. لومړۍ ولسي جرګه چې ۶۵۹ غړي لري چې ټول یې د پنځو کالو لپاره د ټولټاکنو له لارې ټاکل کېږي. دویم د مشرانو جرګه ده چې ۵۰۰ کسه اشراف مادام العمر Life Peers غړي لري. دغه ارګان درې اصلي څانګې لري. ملکه، د اشرافو جرګه او د عوامو جرګه چې هر یو یې خپلواک دي. د قانون د ترتیب او تدوین په وخت کې د درې واړو توافق لازمی او حتمي ګڼل کېږي. انګلیسي پارلمان په هېواد کې د قانون جوړونې ډېر لوړ ارګان ګڼل کېږي.
په انګلیستان کې مختلف سیاسي ګوندونه فعالیت کوي، چې د بېلګې په توګه د متحد محافظه کار ګوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

Conservative and Unionist Party، ډيموکرات متحد ګوندParty Democratic Unionist، کارګر ګوند Labor Partyد ویلز ګوند Party of Wales او د سکاټلېنډ ملي ګوند Scotland National Party نوموړنه يادولا ی شو.

انګليستان د نړۍ د لويو صنعتي هېوادونو څخه ګڼل کېږي چې مهمې صنايع يې لوېې او کوچنۍ فابريکې، مختلف ماشين الات او د هغو پرزې، اتومات سامان الات، نقليه سامان الات، الوتکې، لوېې او وړې بېړۍ، کرنيز وسايل، د اورګاډي پټلۍ، د انرژۍ توليد او د هغې تاسيسات، د مخابراتو وسايل، کېمياوي او غير کېمياوي توکي، ساختماني او نور وسايل دي.

انګليستان د ۱۹۴۵م. کال د اکتوبر په ۲۴مه د ملګرو ملتونو د امنيت شورا غړيتوب تر لاسه کړ او د ويټو حق لري.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې په انګلينډ کې د لومړنيو اوسېدونکو په اړه او دويمه ډله دې د انګليستان د اداري تشکيلاتو او ټاپوګانو په اړه يو له بله سره خبرې وکړي او د هغې پايله دې په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې

۱ـ انګليستان په څو ولايتونو وېشل شوی دی؟

۲ـ ۱۳مه ميلادي پېړۍ کې انګلستان له کومو بدلونونو سره مخ شو؟

۳ـ په انګليستان کې ملکه کوم واک او صلاحيتونه لري؟

۴ـ په انګليستان کې صدراعظم کوم واکونه لري؟

۵ـ د انګليستان د مهمو صنايعو نوموړنه ياد کړئ؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې له فرهنګي شخصيتونو او منابعو څخه د انګليستان د پارلماني نظام په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څلورم ټپرکي بیاکتنه

د دولسم ټولګي د تاریخ درسي کتاب په څلورم ځپرکي کې د شلمې پېړۍ د مهمو پېښو تر سرلیک لاندې ځینې مطالب او موضوګانې تالیف شوي دي لکه: لومړۍ او دویمه نړیواله جګړه او د هغوی لاملونه، د ملګرو ملتونو جوړښت، په یو صنعتي ځواک د جاپان اوښتنه د پخواني شوروي ټوټې کېدل، د آلمان، فرانسې او انګلیس سیاسي جوړښت چې په دې کتاب کې د امکان تر حده پورې دغه عنوانونه په پام کې نیول شوي دي چې د ۱۹۱٤- ۱۹۱۸ او ۱۹۳۳- ۱۹٤٥میلادي کلونو تر منځ اقتصادي، سیاسي ناورینونه پکې څېړل شوي او ګټور معلومات وړاندې شوي دي. همدارنګه هغه زیانونه، ناورې اغېزې، او بشري تلفات چې د دوو نړیوالو جګړو رامنځ ته کړي پکې انعکاس مومي او هم په دې توګه لنډ معلومات د آلمان، فرانسې او انګلیس د تاریخ، فرهنګ، ژبې او سیاسي جوړښتونو په اړوند وړاندې شوي دي. بله موضوع چې د زده کونکو ذهن ته وده ورکولای شي: د پخواني شوروي ټوټې کېدل دي چې د قوي حاکمیت په درلودو سره ټوټه کېږي. بل په لنډه موده کې په یو صنعتي ځواک باندې د جاپان بدلېدل، همدارنګه د ملګرو ملتونو جوړښت د دویمې نړیوالې جګړې وروسته چې څرنګه نړیوالې اړیکې تنظیم کېږي او له انساني فاجعو او کړلیچونو څخه مخ نیوی کوي. دغه ټول مطالب زده‌کوونکو ته د انګیزو په را مینځ ته کولو او د مهارتونو په لوړوالي کې مرسته کوي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library